

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ СТУДЕНТІВ
ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

**МАТЕРІАЛИ
ТРЕТЬОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

ЧОРНОМОРСЬКІ ПОЛІТОЛОГІЧНІ ЧИТАННЯ

12-13 грудня 2014 року

Одеса

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Голова оргкомітету:

Завальнюк Володимир Васильович – к.ю.н., професор, перший віце-президент, ректор Національного університету «Одеська юридична академія».

Члени оргкомітету:

Дрьомін В.М. – д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України, проректор з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія»;

Кормич Л.І. – д.іст.н., професор, академік УАН, академік УАПН, завідувач кафедри соціальних теорій Національного університету «Одеська юридична академія»;

Івакін О.А. – д.філос.н., професор, завідувач кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія»;

Яковлев Д.В. – д.політ.н., професор, декан факультету правової політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Вітман К.М. – д.політ.н., професор, декан магістратури державної служби Національного університету «Одеська юридична академія»;

Пахомова Т.І. – д.н.держ.упр., професор, професор кафедри права та законотворчого процесу Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України;

Наумкіна С.М. – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політичних наук Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;

Розова Т.В. – д.філос.н., професор, професор кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія»;

Шамша І.В. – к.філос.н., доцент кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія»;

Пробачай Ю.А. – голова Одеського відділення Міжнародної асоціації студентів політичної науки.

Чорноморські політологічні читання: матеріали третьої науково-практичної конференції (м. Одеса, 12-13 грудня 2014 р.) / за загальною редакцією д.політ.н., професора Д.В. Яковлева. – м. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2014. – 156 с.

УДК 321(063)

ББК 66.0я43

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Бедрак Н. М.

Політичне представництво як форма комунікації між суспільством та владою 6

Вайєр А.М.

Політичні вчення Н. Макіавеллі 8

Герман Ю.О.

Змістовні трансформації категорії «космічний простір» у сучасній геополітичній науці... 11

Гоцуляк В.М.

Місце та роль еліти в самоорганізаційних процесах 15

Капустіна Н.Б.

Ставлення марксизму до політичної влади 19

Кіцул Л.В.

Гібрис-синдром у сучасній політичній психології:
теоретичний та прикладний аспекти 21

Лушагіна Т.В.

Інститут місцевого самоврядування
у теоретичній спадщині кінця XIX – початку XX століття 25

Онищенко О.О.

Сущность и элементы идеального государства по Платону 28

Поліщук К.Г.

Влада і насильство в політиці: підхід Г. Арендт 30

Штурмаревич Д.А.

Источники власти в условиях тоталитаризма 32

Яковлев Д.В.

Китайська рулетка князя Володимира 34

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Бахметьев А.Е.

Политика – профессия и/или призвание? 37

Васильева И.А.

Движение анархистов в Греции 38

Васильченко О.М.

Оптимізація зовнішньополітичної стратегії України в сучасних умовах 40

Гиріч І.І.

Особливості політичного простору України 43

Горіна Ю.В.

Етапи становлення громадянського суспільства 46

Доброва М.П.

Громадянське суспільство як основа формування політичної ідентичності 48

Дяків В.Б.

Євромайдан як соціо-політичний феномен 50

Заболотна Н.М. Формування кадрового потенціалу молодіжних громадських організацій в Україні	54
Іщенко І.В. Проблема підвищення ефективності управління нестабільним суспільством в умовах перехідних політичних режимів	56
Квасникова Е.П. Роль политической элиты в демократическом обществе	60
Ломейко В.І. Політичний дискурс як знаково-символічний спосіб комунікації	62
Маричану М.Д. Неформальные каналы коммуникации в политике	64
Моїсеєнко К.Б. Соціальна роль політичної еліти	66
Пивак П.Г. Политические партии: понятие, признаки, функции	69
Прохоров М.Г. Форми впливу міжнародних неурядових організацій на формування незалежних ЗМІ в Польщі як складника громадянського суспільства	71
Стоянова А.А. Застосування Європейської хартії регіональних мов або мов меншин до валлійської мови на території Уельсу	74
Сусоров В.Д., Сусоров С.В. Діяльність соціал-демократів і соціалістів-революціонерів в українському селі на початку ХХ століття: порівняльний аналіз	77
Ткачук А.О. Информационные войны: основные компоненты и методы ведения	80
Хайтам Н.Р. Зміна медіадискурсу та суспільної думки в США щодо ісламу і мусульман після терористичних актів 2001 р.	82
Ханстантинов В.О. Діалог як політична необхідність та умови його результативності	84

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ

Бакала А.А. Роль правового виховання у становленні та розвитку громадянського суспільства в Україні	88
Ветоха А.О. Політична культура як невід’ємний елемент функціонування суспільства	90
Дьоміна О.С. Українська національна ідея як духовне підґрунтя політичної реальності	94
Костинюк О.В. Психологічний аспект політичних конфліктів	97

Малярєнко О.С.

Проблема формування іміджу політичних лідерів в Україні 101

Попович Є.О.

Імідж як складова феномену політичного лідерства 104

Сушко А.І.

Політична культура в умовах перехідного періоду розвитку України 106

Шамша І.В.

Линейный режим политического времени как время человеческого бытия 109

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Івасечко О.Я.

Суспільний потенціал Європейського Союзу 113

Каравайцева О.В.

Виборча система Республіки Хорватії в кінці ХХ сторіччя 116

Магда Є.М.

Інформаційна війна як складова гібридної загрози..... 119

Мателешко Ю.П.

Балто-Чорноморсько-Каспійська вісь

в умовах нових загроз євроатлантичній безпеці..... 122

Мєхова Я.В.

Культурна та гуманітарна сфери взаємодії Росії та країн Латинської Америки 126

Плевако І.Г.

Співробітництво країн Південної Америки та Африки

у форматі «Південь – Південь» 129

Позняк О.В.

Перспективи розвитку співпраці Індії та США за прем'єрства Нарендра Моді 132

Пробачай Ю.А.

Суспільство в епоху глобалізації: візія У. Бека 136

Решетник О.В.

Децентралізація влади як фактор гомеостазису держави..... 138

Самойленко М.Ю.

Національний інтерес як механізм формування геополітичного іміджу Польщі 141

Самойлова Л.

Південно-Африканська Республіка: головні напрями внутрішнього

та зовнішнього розвитку країни в умовах глобалізації 143

Седнєва С.О.

Близькосхідний конфлікт: історична ретроспектива та сучасність 148

ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ ТА ЕТНОДЕРЖАВОЗНАВСТВО

Остапчук Г.О.

«Гармонія творчих воель» в державотворенні Ю. Вассіяна..... 151

Бедрак Н. М.

здобувач кафедри соціальних теорій

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПОЛІТИЧНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО ЯК ФОРМА КОМУНІКАЦІЇ МІЖ СУСПІЛЬСТВОМ ТА ВЛАДОЮ

У сучасному світі політика як окрема важлива сфера суспільного життя характеризується високою інтенсивністю комунікативних обмінів. Політична комунікація розуміється як форма соціальної взаємодії, що має стандартизований та повторювальний характер. Вона спрямована на підтримання горизонтальної та вертикальної політичної взаємодії, у тому числі – процесу політичного представництва через поширення стандартних інформаційних повідомлень. Результатом політичної комунікації є прийняття владою суспільнозначущих рішень, визначення стратегій розвитку держави та окремих інституцій.

У політичній науці достатньо велика кількість досліджень феномену політичного представництва, зокрема це роботи, присвячені функціонуванню інститутів політичного представництва в умовах демократії Ф. Гаєка, Р. Дворкіна, Ф. Фукуями, С. Мейнверінга, Дж. Сарторі, А. Лейпгарта, Г. Лінца, Л. Даймонда, Д. Растоу, С. Гантингтона, Р. Даля, Ф. Шміттєра, Й. Шумпетєра та ін.

Окремий напрям досліджень політичного представництва представлений у теорії груп (А. Бентлі, Д. Трумен, Р. Солсбері, М. Олсон та ін.). Мова йде про те, що представництво інтересів суспільних груп та верств забезпечується за допомогою посередництва груп і групових представників, що виділяються у процесі конкуренції політичних еліт. М. Олсон вважає, що збільшення кількості груп інтересів має неодмінно призвести не до демократизації політичного процесу, а до економічної плутократії й кризи представницького правління.

Проте, недостатньо уваги приділяється комунікативному виміру процесу політичного представництва, визначенню його особливостей та складових у сучасній політиці.

Задля забезпечення політичного представництва, політичні актори спрямовують свою діяльність на агрегацію суспільних інтересів, їх артикуляцію. З іншого боку, представники громадськості (активісти, мас-медіа, інституції громадянського суспільства) презентують інтереси та вимоги суспільних груп у площину публічної політики, транслують їх до центрів ухвалення рішень за допомогою політичних комунікацій вносять

корективи у порядок денний взаємодії влади та громадян, відповідним чином спрямовують урядову політику.

У сучасному політичному процесі одним із основних завдань політичних акторів стає репрезентація інтересів громадян, суспільних груп, забезпечення можливостей для політичної участі широких верств населення. Представництво виступає однією із основних атрибутивних властивостей політики як суспільного явища, суттєвою ознакою демократичного політичного режиму.

Репрезентативна демократія означає, що громадяни приймають безпосередню участь у політиці лише під час голосування, а у міжвиборчий період доручають це своїм представникам, уповноважують їх репрезентувати відповідні інтереси, делегують своє право на належну їм частку влади і таким чином, через своїх обранців, впливають на прийняття політичних рішень, публічну політику, курс держави.

Сучасний простір політичної взаємодії визначається впливом технологічного функціонування, який стандартизує, уніфікує та систематизує політичні процеси й відносини, що є особливо характерним для політичних комунікацій. Технологічні та політичні можливості мас-медіа створюють систему «технотелемедіумів», що впливають на комунікацію між владою та суспільством, опосередковують політичне представництво, формують порядок денний та отримують значні можливості впливу на громадську думку.

Політичне представництво, як система делегування владних повноважень у таких умовах покликана створювати нові можливості для участі громадян в урядуванні, розширення їх впливу на процес прийняття політичних рішень. Посередниками між громадянами і державою у процесі політичного представництва виступають політичні партії та громадські організації. На законодавчому рівні в Україні закладено фундамент політичного представництва, який складається з визначеного правового поля щодо доступу до публічної інформації, регулювання інститутів виборів різного рівня, багатопартійної системи, діяльності мас-медіа тощо.

Політичне представництво характеризується певними суперечливостями у інформаційну добу, які є продовженням класичної проблематики представництва в умовах репрезентативної демократії. По-перше, протиріччям між наявністю власної політичної позиції у представника, уявлень про справедливість та загальне благо (свободою дії політичного актора) та необхідністю дотримуватись настанов виборців, керуватись їх уявленнями, інтересами, наказами. По-друге, сферою, яку охоплює представництво: кого саме представляє політичний актор – усіх виборців окремого округу, найбільш активних з них, жителів області (регіону), країни в цілому, інтереси партії, лобістських груп чи груп тиску? Дані проблеми політичного представництва вирішуються у комунікативній взаємодії між представниками та суспільством за участі «інформаційних посередників» – мас-медіа. Для того, аби ефективно репрезентувати погляди, позиції

виборців та захищати їх інтереси уповноважений представник має налагодити комунікацію з ними, консультуватися, намагатися впливати на їх позицію.

Таким чином, дуалістична природа політичного представництва вимагає особливої уваги до комунікативних механізмів політичної взаємодії між виборцями та обранцями, що має сприяти постійному діалогу між політиками та суспільством з метою визначення порядку денного діяльності політичних акторів.

Вайєр А.М.

студентка

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПОЛІТИЧНІ ВЧЕННЯ Н. МАКІАВЕЛЛІ

Ніколо Макіавеллі – один із ранніх ідеологів буржуазії (1469–1527), народився у Флоренції і походив з бідної дворянської сім'ї. Протягом чотирнадцяти років служив у канцелярії уряду секретарем «Ради десяти», відповідаючи за військові та іноземні справи. У 1512 році республіка у Флоренції впала. Макіавеллі втратив свою посаду і був засланий до свого маєтку, потім заарештований за участь у змові проти тирана Медичі. Він жив біля містечка Сен-Кашано, де написав свої головні політичні праці: «Государ», «Історія Флоренції», «Міркування про першу декаду Тіта Лівія.» та ін. Макіавеллі одним із перших кладе початок політичній науці, заснованій не на догмах релігій, а на спостереженнях фактів, на спробах пізнання історії і людської психології, – науки вільної від богослов'я. Головний об'єкт вивчення Макіавеллі – держава. Це він вперше ввів термін «держава». До нього мислителі спиралися на такі терміни, як: місто, імперія, королівство, республіка, князівство і т. д. Він заперечував теологічний підхід до з'ясування сутності держави і права та обґрунтовував концепцію фортуни (долі). З цього приводу Макіавеллі зазначав, що правителі, які повністю підкорялися долі, не змогли вистояти проти її ударів і втратили владу. На його думку, влада в державі може бути здобутою з допомогою зброї чи милості долі. Форми держави залежать від кількості правителів. Це, за вченням ученого, держави, що управляються «єдиновладно» – монархії. Останні можуть бути успадкованими або новими, що здобуті з допомогою зброї, або в той самий спосіб приєднані до успадкованої монархії. Значну увагу Макіавеллі приділяв дослідженню процесу утворення монархії. Держава, утворена силою із застосуванням зброї, завдає багато клопоту, і в ній важко утримати владу. Розмірковуючи про монархію, Макіавеллі віддавав перевагу абсолютній монархії – адже влада, здійснювана монархом

за допомогою магістрату, не може бути надійною, оскільки монарх повністю залежить від волі громадян, що входять до магістрату [3, гл. 9]. Необхідною умовою сильної централізованої держави, на думку Макіавеллі, повинні бути гарне законодавство, гарне військо і гарні союзники. Король мусить чітко формулювати мету і досягати її всілякими засобами. Якщо державі загрожує занепад чи втрата незалежності, то в цьому разі він може ігнорувати моральні норми. Навіть більше, монарх постійно знаходиться у стані ворожнечі. Його оточують вороги як у державі, так і зовні. Тому він може нехтувати моральними засадами і застосовувати насилля, може уподібнюватися левові та лисиці. Такий принцип у політиці згодом отримав назву макіавеллізму. У цілому заслуги Н. Макіавеллі у розвитку політичної науки полягають у тому, що він:

- 1) відкинув схоластику, замінивши її раціоналізмом та реалізмом;
- 2) заклав основи політичної науки;
- 3) виступив проти феодалної роздробленості, за створення централізованої Пали;
- 4) увів у політичний лексикон поняття «держави» та «республіка» у сучасному їх розумінні;
- 5) сформулював суперечливий, але вічний принцип «мета виправдовує засоби» [1, с. 598].

Форми державного правління, вважав Макіавеллі, залежать також від числа правлячих, цілей, які вони ставлять, від якості тієї чи іншої форми. Він відтворює концепцію Полібія про виникнення держави і коловорот форм правління. Правильні форми правління, на його думку, монархія, аристократія і демократія, метою яких є загальне благо, часто перероджуються в неправильні – тиранію, олігархію й охлократію, метою яких є власна користь правлячих. Слідом за античними авторами він також віддає перевагу змішаному з правильних форм правлінню – «змішаній республіці». Її суть у тім, що система державних органів включає аристократичні і демократичні установи, які взаємно стримують зазіхання на інтереси тієї чи іншої частини населення, визначають вид державного режиму, є компромісом між знаттю і народом. Учений вважав, що державу створили не Бог, а люди, виходячи з потреби спільного блага. Спочатку люди жили розрізнено, але згодом об'єдналися, щоб краще захищатися. Вони обрали зі свого середовища найсильнішого і найхоробрішого ватажка й почали йому підкорятися. Метою держави є забезпечення кожному вільного користування майном і безпеки. Для цього приймаються закони і призначаються покарання. Але після того як влада стала спадковою, нащадки вождів все більше відхилялися від справедливості і перейшли до пригнічення народу [6, с. 357]. Абсолютна влада, вважає мислитель, швидко розбещує як правителів, так і підданих. У результаті монархія перетворюється на тиранію, яка не має права на існування і мусить бути знищена разом з тираном. Після знищення тиранії настає аристократичне правління, з часом воно вироджується в олігархію, яка зазнає участі тиранії.

Далі народ вводить народне правління, після чого кругообіг форм держави повторюється. Н. Макіавеллі стверджував, що заради досягнення політичних цілей правитель може використовувати будь-які засоби, незважаючи на вимоги моралі: вдаватися до обману, діяти лестошами і грубою силою, фізично знищувати своїх політичних противників тощо. Правитель має бути схожим на сильного лева, щоб страхати вовків, і на хитрого лиса, щоб не втратити в пастку. Зазначена позиція Н. Макіавеллі пояснюється також однією з основних аксіом його політичної філософії-думкою про те, що люди за своєю природою є порочними, егоїстичними і злими істотами [5, с. 612]. Їх турбують не благо держави, а передусім власні матеріальні інтереси. Н. Макіавеллі наголошував, що люди можуть змиритися зі втратою свободи, влади, навіть зі смертю батька, але ніколи й нікому не простять втрати власного майна. В політиці єдиним критерієм оцінки дій правителя держави є зміцнення влади, розширення кордонів держави. Для досягнення цієї мети правитель повинен використовувати всі засоби, в тому числі аморальні: «Нехай звинувачують його вчинки, лише б виправдовували результати, і він завжди буде виправданий, якщо результати виявляться хороші». При всьому цьому, вчив Макіавеллі, віроломство і жорстокість повинні відбуватися так, щоб не підривався авторитет верховної влада. Звідси випливає одне з улюблених Макіавеллі правил політики: «Людей слід або пестити, або знищувати, бо за мале зло людина може помститися, а за велике – не може». «Слід або зовсім не ображати нікого, або задовольняти своїй зlobі і ненависті одним ударом, а потім заспокоїти людей і повернути їм впевненість у безпеці». Краще вбити, ніж загрожувати, – погрожуючи, створюєш і попереджаєш ворога, вбиваючи – позбавляєшся від ворога остаточно. Краще жорстокість, ніж милосердя: від покарань і розправ страждають окремі особи, милосердя ж веде до безладу, який породжує грабежі та вбивства, від яких страждає все населення. Краще бути скупим, ніж щедрим, – щедрий оббирає багатьох, щоб обдарувати небагатьох, скупим ж незадоволені небагато, а народ не обтяжений зайвими поборами. Краще вселяти страх, ніж любов, – люблять госуларів за власний розсуд, бояться – на розсуд госуларів. Мудрому правителю краще розраховувати на те, що залежить від нього [4, с. 480].

Проте важливим засобом політики Макіавеллі вважав релігію. Релігія, міркував Макіавеллі, – могутній засіб впливу на уми і звичаї людей. Саме тому всі засновники держав і мудрі законодавці посилялися на волю богів. Там, де є хороша релігія, легко створити армію. У Стародавньому Римі «релігія допомагала командувати військами, надихати народ, стримувати людей добродесних і посоромить порочних». Держава повинна використовувати релігію для керівництва підданими. Макіавеллі, однак, не схвалює сучасне йому християнство, яке проповідує смирення, самоприниження, презирство до справ людським: «Релігія антична почитала найвище благо у величі духу, сили тіла і у всьому тому, що робить людей надзвичайно сильними. А якщо наша релігія і вимагає від нас сили, то лише

для того, щоб ми були в змозі терпіти, а не для того, щоб ми робили мужні діяння. Такий образ життя зробив, по-моєму, світ слабким і віддав його у владу негідникам: вони можуть безбоязно розпоряджатися в ньому як завгодно, бачачи, що всі люди, бажаючи потрапити в рай, більше думають про те, як би стерпіти побої, ніж про те, як би за них розплатитися» [2, с. 332].

Слід зазначити, що Макіавеллі вперше в історії відокремив політику від моралі і релігії і зробив її автономною, самостійною дисципліною, із властивими їй законами і принципами, відмінними від законів моралі і релігії.

Політика, згідно Макіавеллі, є символ віри людини, і тому займає панівне становище в світогляді. Політична ідеологія Макіавеллі спрямована на досягнення певної політичної мети – формування колективної волі, за допомогою якої можна створити могутнє, єдина держава. Твори Макіавеллі справили величезний вплив на подальший розвиток політико-правової ідеології. У них сформульовані та обґрунтовані головні програмні вимоги буржуазії: непорушність приватної власності, безпеку особи і майна, республіка як найкращий засіб забезпечення «благ свободи», засудження феодального дворянства, підпорядкування релігії політиці і ряд інших.

Література

1. Долгов К. М. Гуманізм, відродження і політична філософія Ніколо Макіавеллі. М., 1982, с. 598.
2. Безродний Є.Ф, Уткін О.І. – Історія політичних вчень, К., 2006, с. 332
3. Лейст О.Е.,- Історія політичних і правових навчань, М., 1999, гл. 9
4. Мальцев В. А. Основи політології. Підручник для вузів. М., 1997, с. 480.
5. Пугачов В. П. Введення у політологію. М., 1996, с. 612.
6. Шляхтун П.П., Політологія (теорія та історія політичної науки) : Навчальний посібник, К. 2005, с. 357

Герман Ю.О.

*кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри політології
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара*

ЗМІСТОВНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ КАТЕГОРІЇ «КОСМІЧНИЙ ПРОСТІР» У СУЧАСНІЙ ГЕОПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

Сучасний світ все впевненіше набуває рис глобального, а динаміка цих процесів визначається тими імпульсами, що надходять з усіх сфер життєдіяльності світової спільноти. З позицій класичної геополітики остання є сукупністю акторів, які у нових обставинах глобального середовища

продовжують здійснювати завдання, яке концептуалізує основний зміст геополітичного процесу – протистояння з метою експансії та освоєння світових ресурсів заради власного розвитку. Глобальні виміри усіх прагнень та намірів гравців сучасного міжнародного процесу за таких умов актуалізують потребу у переосмисленні та розширенні фрейму категорії простір – ключової у теорії та практиці геополітики. Розмаїття факторів, що визначають тенденції сучасних геополітичних трансформацій, сприяє переконливій диверсифікації форм простору, у рамках якого світові актори здійснюють свій стратегічний вплив. Наразі геополітика розширює сферу традиційного географічно-територіального розуміння простору взаємодії учасників світового процесу, а зважаючи на стрімкий розвиток технологій, цей простір поступово виривається у простір космічний. Початок космічної ери сприяв кардинальному переформатуванню змісту міжнародних відносин, які із середини ХХ ст. все більше починають стосуватися питань освоєння та контролю над космосом, і які у свою чергу впливають на напрямки поширення ключовими акторами світового політичного процесу свого переважного впливу. З огляду на те, що прийняте геополітичною наукою розуміння значущості геостратегічних ліній у формуванні геополітичного простору держави включає у себе у тому числі і напрямки співробітництва та/або суперництва країн у різноманітних сферах, що стосуються контролю над світовими ресурсами, лінії космічних комунікацій за таких умов постають у якості перспективних осей структурування геополітичного простору.

Метою дослідження є з'ясування нових концептуальних рамок категорії простір, ключової в геополітичній науці, виходячи з урахування сучасних глобальних процесів, вплив яких нині поширюється далеко за межі земного географічного середовища.

Постулати класичної геополітики серед основних елементів, що формують та гарантують стійкість і стабільність «життєвого простору» держав визначають одиницю простору як фізичну величину у трьох базових географічних вимірах (суша, море, повітряний простір). У більш конкретному вигляді мова йде про цілком певний простір, що знаходиться під контролем держави або групи держав, або про визначене геополітичне поле.

Очевидно, науково-технічний прогрес невпинно модифікує сам формат класичної геополітики, пропонуючи нові інструменти отримання контролю над зонами, сприятливими для освоєння. Однією з ключових причин таких інтенцій держав є обмеженість, чи навіть вичерпність земних ресурсів, на основі яких, серед іншого, формується показник геополітичної могутності конкретної держави. Водночас традиційна територіальна експансія продовжує і сьогодні залишатись рейтинговим способом забезпечення «життєвого простору», паралельно із пошуком нових носіїв гену могутності.

Географічний простір, що з позицій засновників геополітики детермінував зміст та спрямованість політики держав, сприймався ними

виключно у горизонтальному зрізі, тоді як вертикальний вектор просторових інтересів актуалізувався лише із розвитком космічних технологій. Зрозуміло, що контроль за простором фактично означає контроль за ресурсами у конкретних просторових рамках, які різняться за своєю природою, можливостями та ефективністю. Виходячи з цього, слід розрізняти типи геополітичного простору та їх специфіку. Окрім власне географічного простору (у його горизонтальному та вертикальному вимірі) сучасний геополітичний дискурс пропонує таку просторову диференціацію – економічний простір, соціальний, політичний, культурний, інформаційно-кібернетичний, інформаційно-ідеологічний [1, с. 5].

Факт посилення тенденції протистояння у зоні космічних просторових відносин нині є очевидним. Така ситуація демонструє реконцептуалізацію класичних постулатів геополітики у продовженні домінування значення фактору простору у забезпеченні геополітичної могутності. Основними акторами у таких відносинах на сьогодні є національні держави і транснаціональні корпорації, кожен з яких, прагнучи контролю над космічним простором, переслідує інтереси виживання власного «організму». Космічний простір як об'єкт геополітичних інтересів акторів світового політичного процесу поки що залишається у переліку неподілених між конкретними гравцями ресурсів. Він належить до загальнолюдського надбання, що власне і закріплено у базовому документі, який регулює міжнародне співробітництво у використанні та дослідженні космічного простору – «Космічний простір, у тому числі Місяць та інші небесні тіла, не підлягають національному привласненню ані шляхом проголошення на них суверенітету, ані шляхом використання або окупації, ані будь-якими іншими способами» [2].

З точки праксеологічної методології, застосування якої є цілком очевидним при аналізі діяльності учасників геополітичного процесу у визначеному просторі, у першу чергу на предмет її (діяльності) ефективності, вимагає окреслення периметру місця діяльності. Відповідь на це питання, на перший погляд, є однозначною та зрозумілою – космічний простір. Водночас, з урахуванням умов спатіалізації простору стає зрозумілим, що ми обмежені локалізованою ділянкою Всесвіту, а саме такою, у якій відбувається активність геополітичних гравців. Такою ділянкою у сучасних умовах та найближчій перспективі є навколоземний космічний простір, який починається на рівні низьких орбіт штучних супутників Землі, і простягається на відстань до найближчої до нас планети – Венери [3]. Геополітичний вимір діяльності людини у навколоземному космічному просторі оцінюється експертами з точки зору уже згаданої праксеології і зводиться у найбільш загальних рисах не лише до мілітаристських проектів, але і до можливостей, які відкриваються перед урядами держав у цивільному секторі. Серед таких – планування політичних намірів, підтримка власних економік, просування тенденцій глобального

розвитку, використання нових комунікаційних технологій (як у військових інтересах, так і для ведення бізнесу у віддалених частинах світу) [4, с. 7].

Підводячи підсумок аналізу концептуального змісту нового типу геополітичного простору – космічного, можемо сформулювати наступні твердження. По-перше, категорія простору продовжує залишатися ключовою в арсеналі сучасної геополітичної науки, а завдяки динамічним змінам у принципах та напрямках діяльності сучасних геополітичних гравців, обумовлених потужним науково-технічним проривом, актуалізує потребу переосмислення існуючих у традиційній науці тлумачень меж просторових відносин. Фактор простору у його географічному детермінуванні отримує нові кордони та пов'язані з цим засоби розширення життєвого простору геополітичного організму.

По-друге, космічний простір (а саме навколоземний космічний простір) є середовищем взаємодії (від кооперації до антагоністичного протистояння) учасників світового політичного процесу. Усі зрушення у даному середовищі обумовлені конкуренцією за практично безмежні та невичерпні потенціальні ресурси, контроль над якими гарантуватиме домінування на Землі. Зокрема, комунікаційний та транспортний потенціал космічних маршрутів надзвичайно перспективний для успішних космічних комерційних та інших проєктів. Врешті решт, космічний простір як фундаментальний капітал акторів світового політичного процесу дозволяє здійснювати вплив на спрямованість просторових відносин на Землі.

По-третє, основними акторами, які безумовно зацікавлені в отриманні інструментів утвердження свого глобального статусу за рахунок контролю космічного простору є національні держави, транснаціональні корпорації. Їх основними поведінковими стратегіями у космічно-просторових відносинах є співробітництво у рамках виконання спільних місій та переслідування власних національних (корпораційних) інтересів шляхом інтенсифікації власних незалежних проєктів та програм.

Таким чином, просторові межі світового геополітичного домінування у практиці сучасної геополітики об'єктивно розширились до меж навколоземного космічного простору. Окрім подальшого виваженого наукового аналізу даного просторового сектору, окремого дослідження потребують питання форм контролю над космічним простором, взаємовідносин основних суперників, а також розробки апропріативної дослідницької методології нового контенту категорії космічний простір.

Література

1. Комлева Н.А. Геополитическое пространство: сущность и типология [Электронный ресурс] / Н.А. Комлева // Электронный журнал «Вестник МГОУ». – Режим доступа: www.evestnik-mgou.ru. – 2014. – № 1. – С. 1–26. – Название с экрана.

2. Договір про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unoosa.org/oosa/ru/SpaceLaw/gares/html/gares_21_2222.html – Назва з екрану.

3. Зайцев А.Л. Радиолокационные исследования ближнего космоса с Земли [Электронный ресурс] / А.Л. Зайцев. – Режим доступа: <http://www.cplire.ru/win/ra&sr/article2/text.html>. – Название с экрана.

4. Mowthorpe M. Geopolitical developments and the future of the Space sector. OECD Futures Project on The Commercialisation of Space and the Development of space Infrastructure: The Role of Public and Private Actors [Text] / M. Mowthorpe, T. Kane // SG/AU/SPA. – 2004. – № 1. – 43 p.

Гоцуляк В.М.

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, політології та права
Хмельницький національний університет*

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ЕЛІТИ В САМООРГАНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

Самоорганізація передбачає здатність до саморозвитку, самоудосконалення тієї чи іншої спільноти, ефективність діяльності для реалізації національних цілей, які обрало для себе суспільство, здійснення узгодженої діяльності, спрямованої на концентрацію й інтеграцію зусиль індивідів задля реалізації спільної мети. Це загалом сприяє приросту додаткової енергії, що перевищує суму індивідуальних зусиль її учасників [1].

З погляду суті самоорганізаційних процесів нові форми саморозвитку української політичної нації виступають результатом ускладнення політичних процесів в країні, перетворення політичної спільноти в активного учасника різних суспільних подій, в носія різних форм людської активності. Сучасна політична нація постає як самостійний суб'єкт політики не в останню чергу завдяки самоорганізаційним процесам, що відбуваються у тій чи іншій спільноті. Більше того, самоорганізація політичної нації може сприяти реалізації соціально-інтеграційних процесів у суспільстві, прискорювати рух до утвердження різних форм політичної, соціальної й культурної єдності, соціальної солідарності та консолідації у неоднозначні, кризові моменти історії.

Слід зазначити, що здатність політичного класу самоорганізуватися свідчить про перспективу розвитку українського соціуму в цілому. Наслідком цих процесів стає розвиток держави і водночас повага до особистості, узгодження інтересів, гармонізація стосунків між людьми.

Суттєвим фактором і елементом соціальної й політичної самоорганізації в будь-якому суспільстві виступає еліта. Саме вона в першу чергу здатна формулювати цілі соціального, політичного й національного розвитку, а

також докладати зусиль для їх ефективної реалізації. В такий спосіб забезпечується функціонування соціального організму.

Як відомо, еліта завжди відігравала значну роль у різного роду трансформаціях українського соціуму, визначала характер і спрямованість його розвитку. Еліта – це невід’ємна частина суспільства, умова його політичної та економічної незалежності. Це люди, близькі за походженням, що інтенсивно взаємодіють та мають спільні цінності, прихильності та цілі, групову свідомість та спільні устремління. Крім того, елітою стають освічені, культурні особистості, що виділяються з маси, протиставляють себе їй, досягають успіху у різних видах діяльності, і таким чином сприяють ефективній самоорганізації соціуму [2, с. 140].

Виходячи із специфіки сучасних українських реалій, можна стверджувати, що еліта була і залишається невід’ємною частиною українського суспільства, а її активність і вияв політичних позицій виступають умовою політичної й економічної незалежності держави, здійснення процесів самоорганізації українського соціуму.

За наявності національної еліти, її відчутного впливу на основну масу населення у певних історичних обставинах суспільство спроможне трансформуватися під впливом передових ідей й рухатися до здійснення соціально – культурної й національної єдності. У кризові історичні епохи народ запозичує від духовної, інтелектуальної, політичної еліти нові форми поведінки та способи вирішення соціальних проблем, а в епохи стабільності активно співпрацює з нею. Крім того, на еліту покладається функція підтримки стосунків і зв’язків співробітництва з іншими елітами, що запобігає усуненню конфліктів, ідеологічному протистоянню. На думку українських дослідників, войовничий антиелітаризм, який пропагувався у певні часи, сприяє не в останню чергу деградації народів. При цьому еліта не повинна розглядати масу лише як ресурс для свого існування, функціонування і розквіту. За таких умов еліта перетворюється на панівну, а це зрештою веде до дестабілізації політичної та культурної ситуації в суспільстві, а то й до суспільної кризи.

На думку багатьох дослідників української історії та українського життя, еліта виступає важливим чинником зв’язку народу з його майбутнім і є основним трансформативним чинником суспільства [2, с. 141]. Це було помітно в часи Київської Русі, в період культурно-національного відродження XVI-XVII ст., в час, коли українське суспільство переживало період Руїни, а також в XIX-XX ст., коли Україна здійснювала кроки до утвердження своєї незалежності та національної держави [3, с. 203].

В історії України національні еліти змінювались, але роль її в утвердженні національної єдності, розвитку національної спільноти ніколи не применшувалася. Варто звернути увагу на те, що суттєву роль у розвитку української спільноти в різні часи відігравала аристократична еліта – представники князівських родів, великі українські магнати з яскраво вираженою національною свідомістю. Проте з XVI-XVII ст. ця еліта

полонізувалась, згодом русифікувалась. Не завжди в національних інтересах діяла і військова еліта. Наприкінці XIX – на початку XX ст. в Україні формується національно-свідома еліта з числа інтелігенції, представників української церкви і свідомих людей. Саме ця еліта стояла біля витоків української самостійності та державності.

Перед сучасним українським суспільством як одна з найнагальніших постає проблема єднання, єднання національного і політичного. Єднання всіх патріотичних сил навколо найбільш значущої ідеї – ідеї України. Особливістю сучасного політичного життя є роз'єднаність політичних сил, які начебто мають спільну мету, цінності, орієнтуються на загальновизначені політичні ідеали. Одним із найприкріших наслідків цього стає маніпулювання свідомістю людей, штучне інспірування тих політичних процесів, що ведуть до протиставлення різних частин України, до реалізації різного роду мегаполітпроектів, метою яких є захоплення і закріплення за певними силами політичної влади. Це безпосереднім чином стосується політики, спрямованої на запровадження системи двопартійності в Україні. Результатом цього буде розподіл влади між двома командами політичних гравців і здійснення політики, вигідної найбільшим олігархічним угрупованням. Слід зазначити, що в суспільствах, де «працює» зріле громадянське суспільство, де сформований середній клас і функціонують ідеологічні політичні партії, така ситуація взагалі виключається. Проте в нинішніх українських реаліях спроба штучного запровадження двопартійності виглядає вже навіть не проблемою, а трагедією. Про це свідчать ті процеси, які переживає наш соціум і політикум, та й виклики часу, на які потрібно давати відповідь українському суспільству.

По-перше, українська спільнота мусить пройти (і завершити) етап національно-демократичного відродження, який давно вже пройдений країнами Західної і Центральної Європи. Без національної свідомості, національної пам'яті, національної гідності, і, звісно, національної ідентичності неможливий поступальний рух української нації. Інакше населення країни назавжди залишиться лише населенням, що проживає на певній території, і не більше.

Першочерговим є також завдання виховання тієї політичної сили, яка виступає ефективним «менеджером» у процесі національно-демократичного відродження.

Актуальним також є запит сучасного суспільства на ту соціальну силу, яка є гарантом ефективності соціальних і політичних перетворень, незворотності демократичних змін в Україні.

Утвердження і зміцнення української нації є важким процесом, що супроводжується великими труднощами. Тому від національної демократії та позиціонування основних демократичних політичних сил залежить дуже багато того, що становить національний інтерес. Це, передусім, національно-демократичне відродження, потужний середній клас, незворотність європейського вибору України, ефективний міжнародний менеджмент,

протидія двопартійній провокації. А найбільш ефективним моментом вкрай позитивного сценарію для України може стати об'єднання національно-демократичних сил.

Будь-яке сповільнення процесу національної консолідації призводить до руйнування цілісності політичного, культурного та національного простору України.

Для того щоб і надалі не зашкодити українській справі, українські партії національно-демократичного спрямування мусять усвідомити необхідність єднання в одну партію. Сьогодні національно-демократичні сили стоять перед вибором: або нічого не робити і скотитися у рейтингу довіри виборців до нуля, або ж об'єднавшись, відновити довіру громадян України. Цей рішучий крок національної демократії є дуже вчасним і доречним. Він означає готовність до рішучих дій української спільноти до захисту національних інтересів. Результатом цього буде реалізація євроатлантичних прагнень України, рівноправний розвиток України у клубі європейських народів.

Література

1. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой. – М: Прогресс, 1986; Хакен Г. Синергетика: Иерархия неустойчивостей в самоорганизующихся системах. – М.: Мир, 1985; Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Законы эволюции и самоорганизации сложных систем. – М: Наука, 1994; Бевзенко Л.Д. Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций. – К.: Ин-т социологии НАН Украины, 2002.

2. Український соціум / За ред В.С. Крисаченка. – К.: Знання України, 2005.

3. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К.: Генеза, 1997.

4. Бевзенко Л.Д. Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций. – К.: Ин-т социологии НАН Украины, 2002.

5. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство / Пер.з нім.А.Онишка. – Львів:Літопис, 2000.

Капустіна Н.Б.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри філософії
Національний університет «Одеська юридична академія»*

СТАВЛЕННЯ МАРКСИЗМУ ДО ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ

У класичній соціології кінця XIX – початку XX століть були сформульовані основні питання соціальної природи влади. Найбільший внесок у вивчення проблеми влади внесли К. Маркс. Марксистська доктрина переважно сформувалася як теорія класової боротьби, що представляє собою рушійну силу світової історії і що є головною причиною соціальних і політичних перетворень в будь-якому суспільстві. Центром же класової боротьби завжди були стосунки влади, панування і підпорядкування, державної організації суспільства. Вихідна позиція у трактуванні держави за Марксом полягає в тому, що жодна держава не представляє інтереси суспільства в цілому. Воно є орган підпорядкування суспільства інтересам економічно панівного класу. Дана доктрина характеризується конфліктністю суб'єкт-об'єктних відносин. Поляризація владних відносин у суспільстві свідчить про існування в ньому непримиренних протиріч. Останні з необхідністю ведуть до конфлікту, який вирішується у формі соціального вибуху, наслідком якого стає радикальна перебудова всього суспільства. Ця позиція була притаманна К. Марксу, Ф. Енгельсу, В.І. Леніну. «Найближча ціль комуністів та ж, що і всіх інших пролетарських партій: формування пролетаріату в клас, повалення панування буржуазії, завоювання пролетаріатом політичної влади» [3, 424]. Природа даного панування обумовлена економічною нерівністю, місцем і роллю класів в економічній системі суспільства. Володіння власністю забезпечує економічно панівному класу можливість підкоряти своїй волі економічно залежні класи. Наприклад, політична влада буржуазії над пролетаріатом обумовлюється її економічним пануванням і можливостями державного примусу. «Політична влада у власному смислі слова – це організоване насильство одного класу для придушення іншого. Якщо пролетаріат у боротьбі проти буржуазії неодмінно об'єднується в клас, якщо шляхом революції він перетворює себе на панівний клас і в якості панівного класу силою скасовує старі виробничі відносини, то разом із цими виробничими відносинами він знищує умови існування класової протилежності, знищує класи взагалі, а тим самим і своє власне панування як класу» [3, 435]. Економічна нерівність є основою всіх інших форм соціальної нерівності і не вичерпується тільки класовими розходженнями. Вона більш різнобарвна і містить у собі фахові, етнічні, вікові та статеві, регіональні і культурні особливості. Тому феномен влади виявляється там, де є нерівність. Значним досягненням Леніна стало створення сильної партії з метою керівництва масами. Ленін був переконаним, що сильна елітарна партія, яка складається з

дисциплінованих революціонерів, необхідна, щоб повести трудящі класи до комуністичного суспільства. Без такої партії вимоги робітників не виходили б за рамки політики соціал-демократичних робітничих профспілок [2]. Усередині партії повинен діяти принцип демократичного централізму: необхідно обговорювати різноманітні проблеми, але після ухвалення рішення кожний член партії зобов'язаний погодитися з рішенням і активно проводити його в життя. Оскільки Леніну вдалося створити сильну партію і здійснити революцію, то можна сказати, що історія довела його правоту щодо ефективності його методів завоювання влади. Але, захопивши її, російські комуністи виявилися нездатними забезпечити достатньо демократичні права і свободи громадян.

У чому ж причина? Чи існує щось у марксизмі або ленінізмі як теорії, що робить важкою цю демократизацію? Або ж є якісь інші причини, через які люди, що стали при владі, не хочуть нею ділитись? А може, справа полягає в тому, що Росія ніколи не була схильною до ліберальних буржуазних цінностей? Адже дійсно, тут були відсутні умови не тільки для всебічного розвитку капіталістичного засобу виробництва, але й для укорінення класичних політичних ідеалів буржуазного суспільства, подібних парламентській демократії і правам людини (наприклад, свободі слова і свободі віросповідання).

Класичний марксизм твердив, що держава відмиратиме у процесі досягнення комунізму, тобто в один прекрасний момент будуть скасовані класове суспільство і класове гноблення. Держава трактувалася як форма придушення, використовувана панівним класом для того, щоб тримати у покорі нижчі класи. Але зі зникненням ворогуючих між собою класів зникнуть і підстави для існування держави. Ленін цілком погоджується з тим, що в руках правлячого класу держава є формою придушення. Поліція, армія, юридична система – усе це інструменти класової держави. Але, захопивши владу, більшовики повинні були відповісти на запитання, коли і як буде «відмирати» держава. В.І.Ленін мав також відповісти на запитання, чи буде і після революції продовжувати існувати державний апарат. Суть відповіді Леніна полягала в тому, що у перехідний період невизначеної тривалості держава буде необхідною для пролетаріату як інструмент придушення контрреволюційних сил [1, 112]. На цей період капіталістична класова держава повинна бути замінена диктатурою пролетаріату, що була б не просто новою насильницькою державою, як при капіталізмі, а, навпаки, кроком уперед. При капіталізмі – диктатурі буржуазії – пролетарська більшість пригноблюється меншістю, капіталістами. При диктатурі пролетаріату контрреволюційна меншість придушується революційною більшістю.

Марксизм приходить до висновку, що емансипація людини, її звільнення від експлуатації можливі лише на шляхах соціальної революції, яка передбачає усунення диктатури буржуазії і встановлення диктатури пролетаріату, покликаної побудувати безкласове суспільство і в перспективі усунути державу як політичний інститут.

Література

1. Ледяев В.Г. Современные концепции власти: аналитический обзор / В.Г. Ледяев // Социологический журнал. – 1996. – № 3/4. – С. 109–126.
2. Ленин В.И. Полное собрание сочинений – М.: Политиздат, 1981. – Т. 34: Июль-октябрь 1917. – С. 558.
3. Маркс К., Энгельс Ф. Манифест Коммунистической партии / К. Маркс, Ф. Энгельс // Сочинения. – Т. 2. – М.: Политиздат, 1955. – С. 419–459.

Кицул Л.В.

студентка

Чорноморський державний університет імені Петра Могили

ГІБРИС-СИНДРОМ У СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ПСИХОЛОГІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТИ

Вплив властивостей особистості політиків на їх професійну діяльність є актуальною проблемою для таких гуманітарних наук, як філософія, політологія і психологія. Це пояснюється тим, що володіння владою може сприяти як проведенню адекватної, так і неадекватної політики, що визначається в першу чергу характером самого політика – його ставленням до себе, людей і своєї справи.

У книзі «Історія хвороби. Недуги державотворців останнього століття» Девід Оуен аналізує зв'язок між психічним станом світових лідерів і проведеною ними політикою [4].

Він упевнений, що володіння владою часом викликає професійну деформацію особистості – Гібрис-синдром (Hubris syndrome), сліпу, ворожу здоровому глузду самовпевненість. Диктатори, які страждають зарозумілістю – Сталін, Гітлер, Мао, Пол Пот, мугамба явно мали Гібрис-синдром, за словами Оуена [1].

Актуальність проблеми Гібрис-синдрому обумовлена тим, що даний концепт являє собою не тільки предмет дослідження філософії та політології, а й психологічний феномен. Якості особистості політика, а також стан його психіки здатне бути одним з факторів, що впливають на проведену ним політику; в їх числі і Гібрис-синдром – професійна деформація особистості та характеру політичного лідера, що виражається в трансформації особистісних якостей. Це скоріше придбана патологія, що має тимчасовий характер, тобто ознаки Гібрис-синдрому виявляються тільки, коли людина знаходиться безпосередньо у влади, а з її втратою зникає [2].

Слово «Гібрис» не є медичним терміном. У найпростішому своєму значенні воно використовувалося в Древній Греції стосовно дій людини,

наділеної владою, яка насолоджується нею і спричиняє моральний тиск на всіх з образливою зарозумілістю.

Ключовими зовнішніми факторами синдрому виступають:

- надзвичайно великий успіх в досягненні і утриманні влади;
- політична ситуація, максимально сприятлива для зміцнення особистого авторитету лідера;
- тривалість перебування при владі [5].

Суттєвими зовнішніми факторами, що приводять до такого стилю поведінки можуть бути надання надлишкової влади і відсутність механізмів її обмеження, а також період, під час якого людина бажає залишатися при владі. Поведінкові прояви Гібрис-синдрому зазвичай виражені тим більше, чим довше лідер перебуває на своєму посту. Такий діагноз може бути поставлений, якщо у політика спостерігається більше трьох симптомів із наступного зразкового списку:

- нарцисична схильність розглядати навколишній світ переважно як арену своєї влади і наживу особистої слави, а не джерело проблем, які вимагають прагматичного підходу, що не допускає концентрації уваги на власній персоні;

- тяжіння до дій, які покажуть політика в хорошому світлі, поліпшать його політичний імідж;

- непомірну увагу до свого громадському образу, створюваному враженню;

- месіанський тон при обговоренні власних звершень, схильність до самозвеличення;

- ототожнення себе з державою, а свого світогляду та інтересів – з поглядами і інтересами всього суспільства;

- звичка говорити про себе в третій особі або використовуючи королівське «ми»;

- непомірна переконаність у своїх судженнях і зневага до порад або критики;

- надмірна віра в себе, що граничить з відчуттям всемогутності;

- упевненість в тому, що лідер може бути судимий не так земним судом побратимів-політиків чи громадської думки, скільки вищим судом – Історії або Бога;

- відсутність найменших сумнівів у тому, що вищий суд його виправдає;

- тривожність, необачність, імпульсивність;

- втрата почуття реальності, часто супроводжується зростаючою самоізоляцією;

- прихильність своєму «широкому погляду», його моральній чистоті, що затьмарює всі інші аспекти, такі як практичність, витрати і ймовірність небажаних наслідків; вперте небажання змінювати політичний курс;

- політична некомпетентність, яку можна назвати гібридною [5].

Варто відзначити, що з позиції теорії рис особистісні особливості відображають індивідуальність лідера, способи реагування на різні ситуації і

грають немало важливу роль у професійній діяльності політика. Виділення цих психологічних факторів привело до опису в політології політичних стилів, які відображають мотиваційний компонент поведінки лідера, його реакцію на події та процеси, а також характер взаємодії з оточенням. На сьогоднішній день виділяють п'ять політичних стилів залежно від переваги тих чи інших якостей [4, с. 189].

Перший стиль – параноїдальний, він характерний для підозрілих, недовірливих, спраглих влади особистостей, які не визнають іншої точки зору крім своєї і розділяють світ по типу «біле» – «чорне» [3, с. 46]. Такий стиль лідерства часто буває характерний для представників авторитарного або тоталітарного типів політичного устрою. До них можуть бути віднесені такі політики, як лідер Камбоджі Пол Пот, екс-президент Іраку Саддам Хуссейн, президент Уганди Іді Амін, канцлер Німеччини Адольф Гітлер і т. Д. Зміцнення режиму особистої влади вони поєднують з контролем над різними сферами суспільства, приходять до влади в результаті революцій чи державних переворотів. Як правило, вони насильно усувалися від влади, або вмирили насильницькою смертю в спробах її зберегти [2].

Другий тип – демонстративний. Відповідно до нього політик відрізняється зовнішньою театральністю, прагненням подобатися оточуючим і залучати їх увагу [3, с. 54]. Багато політиків в демократичних країнах відповідають цьому типу: Тоні Блер, Ніколя Саркозі, Джордж Буш-мол., Барак Обама. Для них характерне прагнення до самопіару, месіанська риторика і т. д. На відміну від першого типу, вони в меншій мірі схильні до проявів авторитаризму, налаштовані більш демократично. Ризик Гібрис-синдрому також присутній, але пом'якшується факторами-протипагами: політична конкуренція, тиск ЗМІ, фактор громадської думки тощо.

Третій стиль – компульсивний. Політичний діяч, якому властивий цей тип, намагається все зробити найкращим чином. Він стурбований, дріб'язковий, занадто пунктуальний і педантичний [3, с. 71]. Лідер-перфекціоніст здатний домогтися значних успіхів, але його прихильність контролю та пошуку досконалості здатний позначитися на проводиться ним в тому числі і негативно. Лідер, що володіє четвертим, депресивним стилем, не має чіткого політичного курсу і способів вирішення проблем. Політичну реальність сприймає насторожено і песимістично, і тому намагається об'єднуватися з людьми, здатними йому допомогти [3, с. 45]. До таких лідерів можуть бути віднесені генеральні секретарі ЦК КПРС Михайло Горбачов і Леонід Брежнєв в пізній час свого правління, президент Франції Франсуа Міттеран і прем'єр-міністр Італії Сільвіо Берлусконі.

І нарешті, п'ятий стиль – Шизоїдальний. Такий політик не володіє політичною відповідальністю і намагається самоізолюватись і самоусунутися від участі в конкретних подіях, займаючи позицію пасивного спостерігача [3, с. 56]. Цьому типу особистості відповідають останні імператори Росії і Китаю – Микола Другий і Пу І, відповідно. Відстороненість від влади і нездатність лідерів цього типу виконувати свої

лідерські функції може привести до серйозних соціально-економічних та політичних криз [2]

Таким чином, особистості, які вибирають для себе один з політичних стилів, в тій чи іншій мірі схильні до появи Гібрис-синдрому. Проте варто зазначити, що представлені типи є «ідеальними» і в чистому вигляді зустрічаються досить рідко.

На сьогоднішній день можна виділити три основні аспекти можливої профілактики розвитку Гібрис-синдрому:

- політичний – відсторонення політика від влади у разі погіршення стану фізичного або психічного здоров'я;
- медичний – контроль стану здоров'я політика з боку лікарів;
- юридичний – видання спеціальних законів, що обмежують право перебування при владі певним терміном, а також розпорядчі відкритість інформації про здоров'я лідера [6].

Беручи до уваги ускладнення сучасної ситуації в світовій політиці, можна зробити висновок про те, що психологічне навантаження на лідерів, так само як і число стресових чинників у їх професійній діяльності, будуть збільшуватися. Отже, теоретична і практична значимість дослідження феномена Гібрис-синдрому збережуться.

Література

1. Ваша М. Гибрис-синдром – профессиональная деформация политических лидеров [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://style.news.am/rus/news/11691/gibris-sindrom-%E2%80%94-professionalnaya-deformaciya-politicheskikh-liderov.html>
2. Вялых В. Психологические и политические аспекты гибрис-синдрома [Електронний ресурс]. –Режим доступа: <http://sibac.info/14904>
3. Конфисахор А. Психология власти. Спб, 2009
4. Оуэн Д. История болезни: недуги мировых политических лидеров XX века. М: Амфора, 2011.
5. Оуэн Д. Гибрис-синдром – профессиональная деформация политических лидеров [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://psyfactor.org/lib/hubris.htm>
6. Шестопап Е. Политическая психология: Учебник для вузов. М: ИНФРА-М, 2002. – 448 с.

Лушагіна Т.В.

кандидат політичних наук, старший викладач

Чорноморський державний університет імені Петра Могили

ІНСТИТУТ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ТЕОРЕТИЧНІЙ СПАДЩИНІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Після здобуття незалежності процес державотворення в Україні передбачав низку реформ та змін, які тривають до сучасності. Однією із важливих проблем, що потребує вирішення є реформування системи місцевого самоврядування та створення дієвих територіальних громад, що має підкріплюватися активними процесом децентралізації влади.

Відповіді на актуальні питання сучасності можна знайти і у власному історичному минулому. Так, ідеї щодо місцевого самоврядування почали виникати та розвиватися наприкінці ХІХ – початку ХХ століття. Даний період в історії розвитку української державності відзначався пробудженням національної свідомості політичної еліти українського народу, виникненням різноманітних політичних ідей та рухів, створенням перших політичних партій, що в своїх поглядах українського державотворення, пропонували і своє бачення на формування ефективної моделі місцевого самоврядування. Так сталося історично, що для українського суспільства місцеве врядування мало стати тим ідеальним зв'язуючим компонентом між державою та індивідом. В межах регіону історичною формою існування українського народу виступала громада, яка подібно багатьом іншим інститутам, розвивалася досить своєрідно й специфічно.

Незважаючи на значну увагу до проблематики місцевого самоврядування і в сфері державного управління, і в політології, питання щодо побудови ефективної моделі місцевого управління залишається відкритим. Так, В. Гройсман запропонував свій проект децентралізації та реформування системи місцевого самоврядування, в якому пропонує передати більшість повноважень та ресурсів на рівень територіальних громад. Але, часто при конструюванні моделей місцевого самоврядування та створення ефективних територіальних громад і механізмів їх діяльності, дослідники звертаються до іноземного досвіду, прагнучи адаптувати його до українських реалій. При цьому лише оглядово звертають увагу на власні вітчизняні здобутки, що, в першу чергу, пов'язано із історичними особливостями розвитку української політичної науки. В той же час стає зрозумілим, що сучасна політична наука може допомогти у розробці законодавчої бази при проведенні реформ адміністративно-територіального устрою, місцевого самоврядування (особливо, що стосується базового рівня територіальної громади), використовуючи доробки вітчизняної політичної думки.

Так, наприклад, значну увагу місцевому самоврядуванню приділяв Г. Андрузький у своїх конституційних проектах. Основою місцевого

самоврядування, на думку Г. Андрузького мала стати громада, яка виступала не суспільною спілкою, а адміністративно-територіальним утворенням з чіткою структурою та формою. Члени такої громади повинні були мати рівні права, основний зміст яких полягав у рівності всіх перед законом та рівним правом всіх на посадові місця та почесні [1]. Сама ж громада (община) Г. Андрузького мала стати найнижчою ланкою адміністративно-територіального поділу та основою місцевого самоврядування. За своєю структурою така громада мала складатися із сімей. Всі члени громади мали підкорятися державі та голові громади. Голова громади міг втратити свій авторитет у разі неможливості виконання своїх обов'язків відповідно до свого віку, або ж у разі розумових відхилень, або ж неналежної поведінки.

Дещо інші погляди на місцеве самоврядування пропонував В. Антонович, який вбачав суспільний ідеал у стародавньому віці, в козацькій раді, де члени мали повну волю і рівноправність. Згідно ідей В. Антоновича в державі основою місцевого самоврядування мала стати також громада, основна діяльність якої мала бути спрямована на розвиток як конкретної общини, так і держави в цілому. Проте, аналізуючи місцеве самоуправління в Києві в XVI–XVII ст., вчений приходить до висновків, особливу цінність в державотворенні складає історичний досвід даної держави, тому громада і місцеве самоврядування повинні бути створені на основі власного історичного досвіду, а здобутки закордонної політичної науки слід хоча б адаптувати до вітчизняних реалій, а не просто копіювати [2, с. 161–162]. Основою ефективного функціонування місцевого самоврядування за теорією В. Антоновича мала стати ідея загальної зацікавленості населення в розвитку регіону. Дослідник наголошує, що доки населення буде залишатися індиферентним по відношенню до політичних процесів свого краю, доти керівництво краю буде задовольняти свої егоїстичні інтереси. Шлях виходу із даної ситуації вчений вбачає в підвищенні рівня освіти і культури населення, адже місцеве самоврядування було тією політичною вершиною, до якої прагнув український народ в своїй історичній бездержавності: «Суспільне самоуправління – це постійна мета, до якої прагнув український народ» [3, с. 84]. Саме ж поняття «громада» вченим розкривається через поняття «самоуправління», яке отримує два рівні – місцевий (общинний, волостний, уїзний, обласний) та державний.

Базисом моделі місцевого управління в теорії місцевого самоврядування М. Драгоманова мала також виступати громада. Досить важко чітко визначити рамки дефініції даного поняття в межах драгоманівської теорії. Адже вчений, інколи надає поняттю «громада» різних інтерпретацій: від первинної ланки місцевого самоврядування до цілої держави. Місцеве управління мало здійснюватися «громадою громад» з чіткою підпорядкованістю та структурою.

Драгоманівська концепція місцевого самоврядування визначає базовим рівнем парламентської держави громаду, традиційну для українського народу самоуправну одиницю. М. Драгоманов враховуючі віковічні традиції

самоорганізації українців, вважав, що гарантією прав особистості може бути тільки вільна самокерована «громада». Але, М. Драгоманов, також був чи не одним із перших українських дослідників, хто екстраполював європейський досвід на українські реалії. В побудові своїх концепцій та теорій вчений неодноразово звертається до досвіду таких європейських країн як Швейцарія, Німеччина, Італія, Франція. Як зразок для своєї теорії децентралізованої федеративної держави М. Драгоманов вбачав тогочасний устрій США, Швейцарії, Англії.

Основою інституту місцевого самоврядування на думку І. Франка також мала стати громада. Він розглядає основні позиції діяльності громади для ефективного розвитку регіонів. Державі ж він надавав негативні функції, зазначаючи, що вона обмежує права і свободи людини, проте не відкидав державу зовсім як політичний інститут. Його держава мала складатися із вільних «громад і країв, складених з вільних людей і поєднаних між собою вільною федерацією, що ґрунтується на солідарності інтересів» [4, с. 452] із своїми органами управління. І. Франко вважав, що новий соціально справедливий устрій базуватиметься на якнайширшому самоуправлінні общин і країв, складених з вільних людей і об'єднаних між собою вільною федерацією, що ґрунтується на солідарності інтересів, відсутності політичного тиску згори на народ.

Таким чином, ідея побудови ефективного інституту місцевого самоврядування виникла ще в далекому минулому української історії. Провідними дослідниками вітчизняної політичної думки було запропоновано декілька варіантів побудови дієвих місцевих громад, але всіх їх поєднує одна спільна ідея – місцева громада, як основа місцевого самоврядування, має сама бути зацікавлена в своєму політичному, економічному, культурному розвитку, а для цього мати необхідні повноваження та ресурси.

Література

1. Андрузький Г. Начерки до другого конституційного проекту 1846 – 1847 року [Електронний ресурс] / Г. Андрузький // Конституційна асамблея. – 2004. – Режим доступу : <http://constituanta.blogspot.com/2011/08/1850.html>
2. Антонович В. Записка в справі обмежень української мови / В. Антонович // Антонович В. Б. Моя сповідь : вибрані історичні та публіцистичні твори / [упор. О. Тодійчук, В. Ульяновський]. – К. : Либідь, 1995. – С. 153–158.
3. Антонович В. Киевские войты Ходьки / В. Антонович // Антонович В. Б. Моя сповідь : вибрані історичні та публіцистичні твори / [упор. О. Тодійчук, В. Ульяновський]. – К. : Либідь, 1995. – С. 160–185.
4. Франко І. Поза межами можливого / І. Франко // Зібр.творів : у 50 т. – К., 1985. – Т. 45. – С. 276–285.

СУЩНОСТЬ И ЭЛЕМЕНТЫ ИДЕАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА ПО ПЛАТОНУ

Актуальность данной работы обусловлена многими спорными вопросами в трудах известного древнегреческого философа – Платона.

Трудам Платона по созданию идеального государства, всегда уделялось много внимания со стороны ученых. Перед исследователем встает вопрос, что бы было, если бы идеи Платона воплотились в жизнь?

Проблема разработки модели идеального государства оказалась актуальной и ее поддерживали многие известные ученые и писатели: К.Т. Велькер, Р. фон Мольте, Б.Н. Чичерин, Б.А. Кистяковский, П.И. Новгородцев, И.А. Покровский, В.М. Гессен, Н.И. Палиенко, Д. Локк, Ш.-Л. Монтескье, Д. Адамс, Д. Мэдисон, И. Кант, Г.В.Ф. Гегель и др.

Одна из основных тем размышлений Платона – это сущность и элементы идеального государства. В трудах «Государство» и «Законы» Платон неоднократно поднимает тему создания идеального и справедливого государства. Платон убежден в том, что достойную жизнь человек может вести только в совершенном государстве, и поэтому часть его работ посвященна именно этой тематике – поискам тех необходимых элементов, которые в полной мере раскрывали бы сущность идеального государства.

Так как сам Платон был философом, то он считал, что каждый подлинный политик и руководитель своей страны в первую очередь должен быть философом, ибо только так можно построить подлинное государство, основанное на высшей ценности Истины и Блага. Платон не разделял понятия «истинной философии» с «истинной политикой», наоборот, он говорил что они всегда сопутствуют друг другу (Платон «Государство» IV 422 E).

Модель идеального государства Платон основывает на своем учении о структуре души. Подобно тому как душа состоит из трех частей (разумной, волевой и чувственной), так и в государстве должны быть три сословия. Разумной части души, добродетель которой состоит в мудрости, должно соответствовать сословие правителей-философов; волевой части, добродетель которой в мужестве – сословие воинов (стражей); вожделем части души – сословие земледельцев, ремесленников и торговцев. Именно такое государство, по Платону, является добродетельным (Платон «Государство» VIII 549 B).

Каждое государство должно выполнять такие основные функции: управление, защита и производство материальных благ. В соответствии с этими функциями, все население можно условно разделить на три сословия:

земледельцы-ремесленники, стражи и правители (мудрецы-философы). И главной целью любого справедливого государства, по Платону, должно быть обеспечение их гармонического сосуществования (Платон «Государство» IV 428 D).

Согласно Платону, государством призваны управлять только аристократы как лучшие и наиболее мудрые граждане. Правителями должны быть те, кто умеет любить свой Город более других, кто способен исполнить свой долг с наибольшим усердием. А всего важнее, если они умеют познавать и созерцать Благо, то есть в них преобладает рациональное начало и их можно по праву назвать мудрецами (Платон «Государство» IV 428 E).

Что же вкладывал Платон в понятия «справедливость» и «справедливое государство»? Концепция справедливости, по Платону, заключается в том, что каждый делает то, что ему надлежит делать: это касается граждан в Городе и частей души в душе. Справедливость во внешнем мире проявляется только тогда, когда она есть в душе. Поэтому в совершенном Городе должно быть совершенным образование и воспитание, только тогда государство будет функционировать (Платон «Государство» IV 433 B).

Платон считал, что каждое государство должно быть как один единый функционирующий механизм, будто организм человека ибо государство возникает потому, что каждый отдельный человек не может удовлетворить свои потребности и вынужден обращаться к другим.

В «Государстве» Платон строит модель исправленного и улучшенного человеческого общества, он призывает пересмотреть человеческие ценности, лежащие в основе государства. Если раньше это были принципы чести, богатства, свободы, то теперь таким принципом должна стать справедливость.

Таким образом Платон создал первую в европейской культуре утопию – представление об идеальном обществе, его сущности и элементах. Воззрения, которые Платон излагает в «Государстве», впоследствии стало принятым называть словом «утопия».

Платон критикует демократию и «даёт сатирический образ демократа как разбогатевшего кузнеца, лысого и приземистого, который недавно вышел из тюрьмы, помылся в бане, приобрёл себе новый плащ и собирается жениться на дочери своего господина, воспользовавшись его бедностью и беспомощностью... Он часто нагл, разнуздан, распутен и бесчестен» (Платон «Государство» VIII 557 C).

Платон противопоставляет свой образец идеального государства четырём извращённым формам государственного устройства – демократии, тирании, олигархии (власти избранных богачей) и тимократии (власти военных) (Платон «Государство» VIII 549 B).

Идеальное государство, по существу, является аристократией. В идеальном государстве править должны философы. Они выходят из числа самых умных стражей. Философами становятся путём поэтапного отбора из

стражей. Будущим философам дают прекрасное образование, и в 35 лет они занимают государственные должности и правят в течение 15 лет.

Идеальная модель государства, предложенная Платоном, составляет пищу для размышлений многих философов и политологов и по сей день. Хотя идеальное государство и невозможно, однако человечество в своей деятельности не может обойтись без идеальных образцов.

Поліщук К.Г.

*студент факультету правової політології і соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ВЛАДА І НАСИЛЬСТВО В ПОЛІТИЦІ: ПІДХІД Г. АРЕНДТ

Актуальність даної теми обумовлена практичною значимістю підходу Г. Арендт щодо розмежування понять «влада» та «насильство» для посттоталітарних суспільств, а також необхідністю переосмислення «тоталітаризму», як політичного явища, у сучасних умовах.

Дослідженням феноменів влади та насильства, їх ролі у політиці у контексті теорії Г. Арендт опікувалися О. Бартов, А. Безансон, В. Бенц, З. Бжезінський, Д. Іштван, К.Й. Фрідріх та ін.

Серед українських науковців слід відзначити ґрунтовні роботи В. Барана, С. Грабовського, О. Долженкова, С. Кисельова, С. Кульчицького, В. Кулика, В. Полохала, М. Поповича, Ф. Рудича, О. Шморгун та ін.

У сучасному науковому дискурсі сформувалось уявлення про тоталітарну систему панування, як систему державно-політичної влади, яка регламентує усі суспільні та приватні сфери життя громадянина і не визнає автономії від держави жодної сфери людської діяльності (економіка, господарство, наука, культура, виховання, релігія та ін.).

Тоталітаризмом вважається «...політичне панування, яке вимагає необмеженого керування підлеглими і їхнє повне підкорення поставленим згори політичним цілям. Примусова уніфікація і невпинна жорстокість тоталітарної влади зазвичай обґрунтовується внутрішніми або зовнішніми загрозами існуванню держави» [1].

Тоталітаризм зазвичай передбачає наявність фігури вождя, диктатуру і терор, регулярну мобілізацію населення в масові організації, ізоляцію або вбивство фактично або потенційно незгодних.

Тоталітарний політичний режим є протилежністю демократичної правової держави, проте він не є проявом сили суспільства. Навпаки, він виступає яскравим свідченням внутрішньої суспільної кризи. Влада у тоталітарному суспільстві намагається встановити та зберегти контроль над політичною діяльністю та повсякденним життям громадян. Насильство – це

один з найефективніших способів залякування населення задля зміцнення контролю над ним. Саме тому термін «наси́льство» вживається так часто, коли йдеться про дослідження сутності тоталітарного режиму.

Г. Арендт наполягала на чіткому розмежуванні понять «влада» і «наси́льство», вона також вважала, що влада не може перетворюватися у наси́льство. Як зазначає з цього приводу Поль Рікер : «Візьмемо поняття влади, яке Ганна Арендт старанно намагається відрізнити від сили та наси́льства. Сила не є зловживанням владою, а влада, попри те, що писав Макс Вебер, не є чи не є доконечно легітимним використанням наси́льства. Обидва поняття навіть антитетичні та зворотно пропорційні. Влада виникає лише тоді, коли спільна дія упорядкована певним визнаним інституційним зв'язком» [2]. Робота Г. Арендт «Джерела тоталітаризму» викликала багато дискусій, оскільки авторка в ній порівнювала риси двох політичних систем, які до цього вважалися ідеологічно протилежними. Неординарність методів Г. Арендт полягає у тому, що їй вдається поєднувати на перший погляд полярні поняття. Як влучно висловився Поль Рікер : «Вона поєднує тривале і вразливе». Не випадково, що Г. Арендт наполягає на союзі між свободою у політичному сенсі, тобто «осмисленим прилученням до корпусу інституцій», та свободою у юдейській чи християнській традиції, тобто можливістю «розпочати щось у світі».

У цій «безкінечній неймовірності», як вона висловлюється в есеї «Що таке свобода?», тобто у здатності перервати фатальність, полягає антитоталітарна альтернатива: «Дива творять люди, – люди, які, успадкувавши подвійний дар свободи та дії, спроможні створювати свою власну реальність» [3]. Поняття тоталітаризму можна розглядати як політичне, соціальне і культурне явище, що виникає в умовах соціальної, економічної і духовної кризи перехідних суспільств і характеризується монополізацією процесу управління меншістю, яка виражає потреби відносно невеликих груп із застосуванням ефективних засобів контролю, що використовуються вибірково. Наси́льство – це не продовження влади, а її протилежність; воно здатне зруйнувати владу, а не створювати її. Наси́льство – це єдине, що залишається державі, коли у суспільства зникає довіра до влади. В умовах пострадянського політичного простору, коли тоталітаризм не було остаточно викоренено, а було лише певною мірою законсервовано, ми можемо на власному досвіді переконатись у справедливості тверджень Г. Арендт.

Література

1. Политология: Словарь-справочник / М. А. Васи́лик, М. С. Вершинин и др. – М., 2000. – С. 315
2. П. Рікер. Навколо політики. – К., 1995. – С. 168
3. Цит. за: Арендт Х. Між минулим і майбутнім / Пер. з англ. В. Черняк. – К.: Дух і літера, 2002. – С. 180

ИСТОЧНИКИ ВЛАСТИ В УСЛОВИЯХ ТОТАЛИТАРИЗМА

Согласно концепции Х. Арендт, тоталитаризм – это феномен XX в., в корне отличный от всех иных форм политического проявления (авторитаризма, деспотизма, тирании) и базирующийся на совершенно новых политических структурах и механизмах. Основным органом власти при тоталитаризме – тайная полиция характерны черты которой становятся общими качествами тоталитарного общества: взаимное подозрение пронизывает всю систему социального взаимодействия.

Основа тоталитарного господства – массовое общество, порождённое кризисом и распадом классовой и политической систем в 1-ой трети XX века

Тотальный террор необходимый для поддержания атмосферы панического страха, но абсолютно бессмысленный, является сущностью тоталитаризма, который опирается на принципиально новое понимание власти. Действиями тоталитарных режимов руководит не жажда власти или прибыли, а логика идеологического мышления, непоколебимая вера в вымышленный мир. Но тоталитаризм несёт в себе собственное уничтожение, ибо его господство означает разрушение нормального человеческого общежития, а вместе с ним и самой сущности человека как такового.

Тоталитарные режимы нацелены на упразднение свободы, полное уничтожение человеческого свободомыслия, и тем отличаются от авторитарных форм правления, которые ограничивают но не отменяют свободу. При тоталитаризме создаётся полная монополия Вождя на власть. При этом вождь не связан с групповой иерархией, как в авторитарных режимах.

Изучением данной проблематики занимались такие видные учёные как Х. Арендт, Х. Линц, К. Поппер, Дж. Талмон, К. Фридрих.

Фактическим материалом для исследования стало произведение Ханны Арендт «Истоки Тоталитаризма», которое по праву считается одним из лучших исследований тоталитаризма.

По мнению Х. Арендт, основным органом власти при тоталитаризме – тайная полиция, характерные черты которой становятся общими качествами тоталитарного общества: взаимное подозрение пронизывает всю систему социального взаимодействия. Этот орган замещает сразу три ветви власти – законодательную, судебную и исполнительную. Тайная полиция выполняет всё что её прикажет сам вождь. И не важно – имеет ли место логика в его приказах или нет.

В тоталитарном государстве существует такое понятие как «дублирование власти». А именно, разделение правительств на реальное и

показное. Примером здесь послужит Советская Россия, где был создан Всероссийский съезд Советов. Казалось бы, он принимает ответственные проекты, законы и вообще решения по дальнейшей жизни государства, но, по сути, ни одно из положений этого ведомства не имело практического значения (Х. Арендт «Истоки Тоталитаризма» – 1996 – С. 519). Реальную же власть имела партия Большевиков, которая подчинила себе не только Красную Армию но и тайную полицию (в те времена НКВД). Удвоение канцелярий и разделение власти, сосуществование реальной и показной власти вполне достаточны, чтобы создать путаницу. По правилам любого государственного строя, в государстве должна быть конституция. В Третьем Рейхе оставалась конституция Веймарской республики, по сути на нее не обращали никакого внимания, однако и не отменяли. По мнению Х. Арендт в Советской России пошли по другому пути: «В 1936-м году была выпущена Конституция, тщательно проработанная. Её с восторгом приветствовали как в самой России, так и за рубежом, как завершение революционного периода. Но потом как оказалось началом Большой Чистки, которая ликвидировала существующее руководство и стёрла все следы нормальной жизни. Сталин добивался возможности уничтожения любого коммуниста, который не был абсолютно предан вождю» (Х. Арендт «Истоки Тоталитаризма» – 1996– С. 516).

Кроме того, немногим лучше было и положение тех, кто обязан был исполнять распоряжения руководства, считавшиеся поистине обязательными с точки зрения интересов движения, – в противоположность правительственным мерам, такие распоряжения, разумеется, доводились до сведения одних лишь элитных формирований партии. В большинстве своем такие приказы были «преднамеренно туманными и отдавались в расчете на то, что их исполнитель разгадает намерение приказывающего и будет действовать согласно этому намерению»; ибо партийная элита должна была не только подчиняться приказам вождя (это было, так или иначе обязательно для всех существующих организаций), но и «исполнять волю руководства» (Х. Арендт «Истоки Тоталитаризма» – 1996 – С. 521).

Умножение канцелярий чрезвычайно облегчало постоянное перемещение власти; более того, чем дольше тоталитарный режим остается у власти, тем большим становится число канцелярий, и возможность создания рабочих мест зависит исключительно от движения, поскольку ни одна канцелярия не упраздняется, когда утрачивает власть. (Х. Арендт «Истоки Тоталитаризма» – 1996 – С. 524).

Ядро власти в стране – сверхэффективные и сверхкомпетентные службы тайной полиции находятся над государством и за фасадом показной власти, в лабиринте множества учреждений со сходными функциями, в основании всех властных перемещений и в хаосе неэффективности. Упование на полицию как на единственный орган власти и, соответственно, пренебрежение, казалось бы, значительно большим властным арсеналом армии, характерные для всех тоталитарных режимов, можно объяснить отчасти тоталитарным стремлением

к мировому господству и сознательным игнорированием различия между чужой и родной странами, между чужими и собственными внутренними делами (Х. Арендт «Истоки Тоталитаризма» – 1996 – С. 551).

Таким образом, в условиях тоталитаризма к источникам власти над обществом можно отнести: дублирование канцелярий и тотальный контроль тайной полиции над обществом.

Яковлев Д.В.

*доктор політичних наук, професор,
декан факультету правової політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

КИТАЙСЬКА РУЛЕТКА КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА

І. Вступ. Ситуація вибору

Кондорсе називає чотири причини хибного вибору: інтерес, підкуп пристрасті та хибні думки (Кондорсе. Про вибори. – Львів, 2004. – с. 5). Це екстраполюється на ситуацію будь-якого вибору: від повсякденного «рутинного» вибору товарів чи послуг до «Великого» вибору, який визначає долі мільйонів людей протягом століть.

Одним із визначальних для України – справді Великим – став вибір князя Володимира прийняти релігію Візантії, відомий як «Хрещення Русі». Цей вибір, як і полеміка, що його супроводжувала між представниками мусульман, юдеїв, християн Риму та Візантії, оповитий легендами. Очевидно, що Володимир справді опинився у ситуації вибору, яка включала проблему (необхідність заміни язичницького політеїзму), наявність альтернатив (юдаїзм, іслам, християнство), а головне – усвідомлення Володимиром ситуації вибору та здійснення ним відповідних кроків щодо обрання однієї з альтернатив.

Не слід сприймати рішення князя як «об'єктивне». Як і будь-який інший вибір, рішення було складним та базувалось на фрагментарному знанні князівської верхівки про релігії. А отже – вибір князя міг бути й іншим. І вибір Володимира зовсім не означає, що інший вибір неможливий, тому що його вже було зроблено у далекому 988 році. Ситуація «Великого» вибору може виникнути знову.

Але цей вибір неможливо відмінити. Він безумовно вплинув на подальшу історію, при чому так сильно, що ані сам князь, ані адепти релігійних альтернатив не могли навіть уявити собі силу та «вагу» цього вибору та його віддалені наслідки.

ІІ. Князь грає асоціаціями

Ситуація київського князя не була унікальною: у такій, або подібній ситуації опинялись хазари (каган прийняв юдаїзм), волжські булгари (які

обрали іслам), народи Моравії, Болгарії, Богемії, Польщі, Угорщини, які тривалий час балансували між візантійськими та римськими впливами. Їх дії були подібні до кроків Володимира: запросити adeptів кожної з альтернатив представити власну релігію (а потім вступити у словесну полеміку) та відправити посольства, аби побачити реальний стан справ у країнах-претендентах.

У 986 році перед Володимиром Великим постало складне завдання: співставити релігії та обирати одну з чотирьох альтернатив. Він міг би послідовно їх порівнювати: римське християнство з юдаїзмом, юдаїзм з грецьким християнством, останнє – з ісламом. Але якщо у ситуації вибору ми порівнюємо послідовно три та більше альтернативи, то важко уникнути «парадоксу Кондорсе»: за попарного співставлення кожного претендента з кожним виявиться, що претендентові 1 надано перевагу перед претендентом 2, останньому – перед претендентом 3, а тому – перед претендентом 1. За два роки рішення було знайдено.

Але «київський вибір» було зроблено не методом послідовного порівнювання. Скоріше, князь і верхівка Київської Русі зробили життєвий вибір, враховуючи власні інтереси та певні обставини різної «ваги»: вибір Ольги, бездержавність юдеїв, заборону пити вино у мусульман, красу та велич служби у греків, їх вміння приймати бажаних гостей (описаний як «аудієнція Ліутпранда» блискучий та вражаючий прийом у імператора, що супроводжувався роздачею дарів та виступами акробатів і жонглерів) та ін.

Слухаючи виступи (полеміку) представників різних релігій князь та його оточення фактично грали в асоціації (така гра називається «китайська рулетка»). Якщо розглядати ситуацію Володимира з такого кута зору, то стає зрозумілим, що вибір – це болісний процес пошуку спільних асоціацій у якому не останню роль відіграє бажання сторін такі асоціації шукати і знаходити.

Напевно, негативні асоціації викликав виступ мусульман (волзьських булгар), у якому йшлося про заборону їсти свинину, пити вино та необхідність робити обрізання. Промова посланців Папи Римського завершилась фразою Володимира «Йдіть звідки прийшли, бо й батьки наші не прийняли цього» (Повість минулих літ. – М.-Л., 1950. – с. 74). Юдаїзм Володимир не сприймає тому, що у його представників немає власної землі, а отже – і релігія у них хибна. Це зрозуміло. Верхівка Київської Русі ставила амбітні завдання з розвитку державності та подальшої військової та політичної експансії, тому асоціація юдаїзму з бездержавним станом народу також була негативною. Візантія ж асоціювалась з культурою, величчю держави та імператора, красою та багатством. Крім цього, у «Повісті минулих літ» вказується, що представник Візантії «філософ» виступав дуже довго. Тобто, він справді хотів переконати.

І все ж, «Великий» вибір – це ситуація «величезної свободи, коли дуже багато залежить від випадкових обставин, від ситуації, яка склалась у даний конкретний момент» (Фурман Д. Обране. – М., 2011. – с. 22). Дійсно, вибір князя міг би бути іншим. Княгиня Ольга власним прикладом не змогла переконати навіть найближче оточення прийняти Візантійське християнство,

Русь та Візантія постійно конфліктували, а у мусульманських джерелах згадується про перемогу у полеміці представника ісламу та прийняття Володимиром цієї релігії.

Та й М. Павич у «Хазарському словнику» показує різні інтерпретації вибору хазарського кагана у аналогічній ситуації, його варіативність. Вибір релігії відрізняється в залежності від джерел (християнських, ісламських, єврейських). Представники юдаїзму та ісламу програють дебати відповідно до християнських джерел і так далі. Пізні інтерпретації вибору Володимира також трактують його з позиції переможця – грецького християнства.

У «Хазарському словнику» говориться, що тільки за євреями не стоїть держава та військо (Павич М. Хазарський словник. – К., 1996). Тобто, обираючи юдаїзм Володимир міг би отримати тільки релігію, а не політичні «додатки». Але князь дійсно обрав більше, ніж релігію. Зрештою, він обрав шлях до імперії. І у цьому сенсі християнство Візантії стало найбільш вдалим вибором.

Великий вибір: спадок, випадок, доля?

Отже, що переважало у виборі Володимира – спадок (віра Ольги та деяких представників князівської верхівки), випадок (вільна гра асоціацій київських середньовічних «експертів» з релігійних питань), або раціональний розрахунок щодо посилення влади князя? У цей час київська еліта відчула власну долю, поклик до державотворення. Водночас, «Вакуум, утворений після падіння Римської імперії, заповнювався тим, що християнський світ усвідомлював себе не тільки як релігійну громаду, а й як єдину політичну спільноту. На Заході, де імперія впала раніше, саме єпископ Римський створив уявлення про новий лад, зіп'єртий на спільний авторитет латинської церкви і католицького імператора... На Сході, де Римська імперія проіснувала набагато довше, уявлення про подальший порядок, оснований на авторитеті грецької церкви і нового православного імператора, виникло тільки після появи цезарів, або царів, Московії» (Дейвіс Н. Європа. Історія. – К., 2006. – с. 308).

Володимир знайшов власну відповідь на головний виклик Середньовіччя: реорганізацію християнського світу в нові імперські системи. Як зауважує Н. Дейвіс, у цьому розумінні середньовіччя завершилось у 1493 році, коли остаточно утвердився титул цар, який обрав собі Іван III, великий князь Московський. Вибір Великого князя Київського грецького християнства став фундаментом православної імперії, головною подією середньовіччя на Сході Європи, долею Сходу.

Можна погодитись із тим, що середньовічна історія дійсно завершилась у 1493, або й у 1917 році (остаточне завершення «доби феодалізму»). Але чи завершилась історія, пов'язана із вибором Києва?

Бахметьев А.Е.

*студент факультета правовой политологии и социологии
Национальный университет «Одесская юридическая академия»*

ПОЛИТИКА – ПРОФЕССИЯ И/ЛИ ПРИЗВАНИЕ?

Данная проблема, политика-это профессия или призвание, является чрезвычайно актуальной когда, под воздействием процесса глобализации, обостряется проблема отчужденности граждан от государства.

Чтобы ответить на вопрос: «Политика – это профессия или призвание?», необходимо обратиться к исследованиям выдающегося немецкого ученого Макса Вебера. По его мнению, «Политика, судя по всему, означает стремление к участию во власти или к оказанию влияния на распределение власти, будь то между государствами, будь то внутри государства, между группами людей, которые оно в себе заключает» (Вебер Макс. Избранные произведения. – М., 1990. – С. 54). Разделить четко понятия «политик по призванию» и «профессиональный политик» не так-то и просто, ведь политик – профессионал может быть и политиком по призванию, чувствовать себя в политике на «своем месте». Так, Н. Бердяев убежден, что политическая деятельность требует особых профессиональных качеств: «Политика как профессия предполагает два основных вида специальной деятельности: формирование политики и реализация политики. Сложно определить, какой из этих видов деятельности является главным, основным в решении вопросов развития общества. Но, само собой разумеется, что без формирования политики как совокупности легитимных программных социологических комплексов невозможно её реализовать. Из этого можно сделать вывод: формирование политики является исходным этапом политической деятельности. И посему профессиональные качества специалиста, формирующего политику, должны быть особые, и требование общества к ним должны быть особенными» (Бердяев Н. А. Судьба России / Н. А. Бердяев. – М.: «Мысль», 1999. – С. 199).

Макс Вебер выделяет два способа сделать из политики свою профессию: «либо жить «для» политики, либо жить «за счет» политики и «политикой» (Вебер Макс. Избранные произведения. – М., 1990. – С. 491).

Политик будет хорошим руководителем, если только он будет честным, справедливым. «Для» политики – живет тот, кто открыто наслаждается обладанием властью, которую осуществляет, либо черпает свое внутреннее равновесие и чувство собственного достоинства из сознания того, что

служит «делу», и тем самым придает смысл своей жизни» (Вебер Макс. Избранные произведения. – М., 1990. – С. 491).

Политик по профессии становится политиком ради власти. Нередко он забывает об ответственности и ищет материальной выгоды для себя. Из него навряд ли получится хороший политический деятель. Как пишет М. Вебер: «За «счет» политики как профессии живет тот, кто стремится сделать из нее постоянный источник дохода» (Вебер Макс. Избранные произведения. – М., 1990. – С. 492). И далее: «Честь политического вождя, то есть руководящего государственного деятеля, есть прямо-таки исключительная личная ответственность за то, что он делает, ответственность, отклонить которую или сбросить ее с себя он не может и не имеет права» (Вебер Макс. Избранные произведения. – М., 1990. – С. 500).

Таким образом, политик-профессионал может быть политиком и по призванию, который способен заниматься политикой не только со страстью, а и «холодным расчетом»: «Политика есть мощное медленное бурение твердых пластов, проводимое одновременно со страстью и холодным глазомером... Лишь тот, кто уверен, что он не дрогнет, если, с его точки зрения, мир окажется слишком глупым или слишком подлым для того, что он хочет ему предложить; лишь тот, кто вопреки всему способен сказать «И все-таки!», – лишь тот имеет профессиональное призвание к политике» (Вебер Макс. Избранные произведения – М., 1990. – С. 567).

Васильева И.А.

аспирант

*Южноукраинский национальный педагогический университет
имени К.Д. Ушинского*

ДВИЖЕНИЕ АНАРХИСТОВ В ГРЕЦИИ

В современном мире существует, пожалуй, два главных центра анархизма – это Испания и Греция. Во второй из данных стран распространен автономистский и повстанческий анархизм. Его представители довольно часто попадают в телевизионные, газетные и интернет-новости.

В наше время уже сложился некий медиа-образ анархиста в Греции: участник уличных столкновений с полицией, молодой человек в черной маске. Всякий обыватель видит такого индивида в качестве недалекого погромщика, которому некуда девать энергию, и он способен только жечь и громить.

Этому способствовали события, произошедшие в Греции в конце 60-х – начале 70-х годов XX века. Тогда на борьбу поднялась молодежь, которая разочаровалась в «старых левых» и «капитализме общества потребления». Бунтарские настроения того времени характеризовались крайним радикализмом, что, по сути, помогло подавить восстание студентов [5].

В 2008 году назрел новый бунт, который был спровоцирован убийством 15-летнего школьника Александроса Григоропулоса [2], но это стало лишь поводом для общегреческого протеста. Истинные причины крылись в тяжелом экономическом состоянии страны.

Случай с убийством школьника не был уникальным, до этого, в 80-х годах XX века, во время антиправительственных выступлений, также был застрелен 15-летний мальчик – Микалис Калтезас [4].

Действовали в Греции и организации леворадикального характера, которые относились к террористическим. Их причисляли к рядам анархистов, хотя, в большинстве своем, они были марксистскими и маоистскими [5].

Из-за трудностей в определении идеологической принадлежности разных террористических групп, очень сложно сказать, есть ли там террористические организации, и если есть, то какие.

Само движение анархистов в Греции достаточно неоднородно, хотя и собирает на демонстрации по несколько тысяч человек. Среди населения анархисты имеют широкую поддержку [3].

Анархисты в Греции разделены на два лагеря: первый – сторонники радикальных акций, второй – сторонники планомерной агитации и выстраивания организационных структур.

Представители «организованного» анархизма являются участниками фактически единственной действительно крупной анархистской организации Греции – Антиавторитарного движения (АД). В данном движении участвует несколько тысяч человек (около 20 тысяч), в последнее время их численность растет. Основная масса сторонников АД – студенты [1].

Профсоюзное движение и анархисты Греции не взаимосвязаны между собой. Официальные профсоюзы не заинтересованы в поддержке идей леворадикалов, а либертарии предпочитают не создавать свои профсоюзы, что препятствует развитию синдикализма в Греции [3].

Таким образом, проблема анархистов Греции состоит в том, что основная прослойка участников движения – это студенты, которые, закончив институт, уходят из организации. А более широкие слои населения, хотя и поддерживают анархистов, но за собственно анархистскими идеями не следуют.

Литература

1. Греция: итоги восстания. Интервью с греческим анархистом // Ситуация. – 2009. № 25. – Режим доступа: <http://belarus.avtonom.org/?p=3001>
2. Карпафакис А. Греция: причины беспорядков [Электронный ресурс] / А. Карпафакис. – Режим доступа: <http://saint-juste.narod.ru/gr.htm>
3. Климовский С. Что происходит в Греции? [Электронный ресурс] / С. Климовский. – Режим доступа: <http://politikan.com.ua/8/0/1/2328.htm>
4. Назимов Е. Безутешная мать порядка // Власть. – 2008, № 49.
5. Федоров А. Анархистское движение Греции [Электронный ресурс] / А. Федоров. – Режим доступа: <http://aitrus.info/node/589>

Васильченко О.М.

студентка

Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОПТИМІЗАЦІЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Суспільні та зокрема військово-політичні трансформації в Україні, що пов'язані із східними областями та територією Криму, зумовлюють нагальну необхідність внесення змін до існуючої лінії поведінки держави. На цьому тлі пріоритетною метою стає виявлення шляхів оптимізації стратегії національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері. Задля її реалізації варто поставити наступні завдання. Спершу оцінити наявне зовнішньополітичне середовище. Потім виокремити основні слабкі сторони наявної стратегії. Надалі запропонувати альтернативну модель стратегії національної безпеки у сфері зовнішньої політики. Відповідно, врешті потрібно буде здійснити її оцінку. Щодо особливостей зовнішнього середовища України, то першочергово має бути зазначений той зсув у параметрах міжнародного порядку, що відбувся внаслідок дії Російської Федерації. Втрата національним урядом контролю над значними територіями української держави, відсутність можливості дієвого застосування норм міжнародного права, потужний інформаційний вплив, що в результаті призводить до зміни картини світу як української, так і світової спільноти – все це і не тільки є чинниками, що не дозволяють досягти конструктивних рішень щодо оптимізації існуючої ситуації. Підрив старого типу зв'язків та відсутність закріпленості нових правил поведінки черговий раз змушують Україну мати справу із хаотичною та анархічною природою міжнародних відносин. Враховуючи надалі те, що міжнародні відносини є проявом відносин соціальних, а в основі останніх лежать особливості сприйняття, усвідомлення та відповідних реакцій, нагальною стає потреба саме у виробленні того комплексу детермінуючих ідей та магістральних принципів діяльності внутрішньої та зовнішньої політики, які і має фіксувати у собі стратегія національної безпеки.

Однак спочатку необхідно виокремити ті недоліки, що були допущені у змісті нині діючої Стратегії національної безпеки (надалі – Стратегії) [1]. По-перше, мали місце недоробки у концептуалізації місії України як у внутрішньому, так зокрема і у зовнішньополітичному просторі. Будь-яка стратегія ж, в свою чергу, має закладати ті фундаментальні ключові напрямки діяльності, якими буде керуватися держава в особі усіх її органів та суб'єктів всіх аспектів діяльності. Саме тому відсутність у частині місії та цінностей конкретних й релевантних параметрів може вважатися первинною слабкістю цього документу. До вказаних параметрів відносимо роль

громадян як суб'єктів реалізації внутрішньої та зовнішньої політики, роботу з громадянським суспільством, консолідацію та захист національної, зовнішньополітичної та бажано навіть регіональної ідентичностей. Висвітлена хиба діючої Стратегії може впливати із чергового прорахування, а саме – неповної та недосконалої оцінки середовища, зовнішньополітичної ситуації, так само як і наявних мегатенденцій міжнародного та глобального розвитку.

І, нарешті, окремо від оточуючого середовища загалом, не був прийнятий до уваги чи належним чином усвідомлений той комплекс пріоритетів та завдань, що ставлять перед собою інші суб'єкти, з якими безпосередньо взаємодіє Україна. Зокрема у її найближчому геополітичному оточенні, наприклад, Російська Федерація, Туреччина, Польща, Білорусь і т.д., а також ЄС, НАТО як цілісних акторів. Таким чином, внесення змін до координуючого зовнішню та внутрішню політику держави документа є цілковито обумовленими.

Саме тому, беручи до уваги існуючу військово-політичну обстановку та характерні недоліки діючої Стратегії, указом Президента України № 744/2014 згідно з рішенням РНБО було постановлено визначення нової Стратегії національної безпеки України [2].

Варто зауважити, що сьогодні існує досить велика кількість моделей стратегій як зовнішньої так і внутрішньої політики України, до кола авторів яких входять як елементи владних структур, так і неурядові експерти, представники академічної спільноти тощо. Серед одного з таких джерел наразі виокремимо документ під назвою «Стратегічний вибір: основні моделі національної безпеки та зовнішньої політики України». Він являє собою проект Центру дослідження міжнародних відносин, який було підтримано The Black Sea Trust for Regional Cooperation of the German Marshall Fund. У ньому висвітлюються наступні альтернативні варіанти для України: 1) неприєднання/нейтралітет; 2) європейська інтеграція без членства в НАТО (так звана «фінляндизація»); 3) двосторонні союзи та субрегіональне партнерство; 4) вступ до НАТО [3, с. 3].

Ступінь аналітико-прогностичної розробленості даних напрямків у вказаному документі дозволяє на їхній основі запропонувати наступний алгоритм оптимізації стратегії національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері.

Перш за все, відповідно з метою виправлення недоліків у частині Стратегії щодо місії та цінностей, необхідно втілити наступне. Закласти в основу смислове повідомлення (меседж) щодо України як «держави-партнера», згідно із поглядами, висловленими В. Андрусівом. А така модель суспільної організації передбачає значну роль громадянського суспільства з усвідомленою громадянською свідомістю та національною ідентичністю. Саме в такому разі будуть належним чином реалізовані положення Статті 65 Конституції стосовно того, що захист Вітчизни, її територіальної цілісності, а також повага до її національних символів є обов'язком громадян України [4].

Будь-які завдання, що ставляться чи можуть бути поставлені перед Україною в контексті забезпечення її національної безпеки у будь-якій сфері об'єктивно не зможуть бути ефективно виконані за відсутності у її громадян достатнього рівня усвідомлення власної до них причетності. Розуміння на боці громадян України власних прав та обов'язків щодо забезпечення та захисту національної безпеки держави, а також позитивної та негативної відповідальності в даному контексті є запорукою успішності у розробці та імплементації кожної стратегії. Так ЗУ «Про основи національної безпеки» небезпідставно вказує громадян в якості суб'єктів забезпечення нацбезпеки [5]. До того ж, оскільки згідно зі Статтею 5 Конституції України «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ» [4], то відповідно він є і основним носієм національної ідентичності. Остання ж, в свою чергу, є фундаментом для ідентичності зовнішньополітичної, яка детермінує більшою мірою поведінку інших акторів щодо держави. Тож можна прийти до усвідомлення того, що засади формування та впровадження оновленої Стратегії для України все ж значною мірою знаходяться у її внутрішньому середовищі.

Однак, після того як буде досягнуто достатнього рівня визначеності із національною громадянською свідомістю та ідентичністю, необхідно буде перейти до безпосередньої реалізації практичних кроків у зовнішньополітичній сфері. У даному контексті пропонується наступний порядок. Спершу, керуючись цілями короткотермінової перспективи, що зосереджені навколо потреб захисту територіальної цілісності та існування української державності як такої, необхідно обрати шлях двостороннього партнерства. Воно має включати в себе активізацію співробітництва та допомоги з боку існуючих та нових партнерів, що буде здобуто (в т.ч., міжнародних організацій, недержавних суб'єктів міжнародних відносин). Після стабілізації зовнішньополітичної оперативної обстановки можна буде перейти до моделі поведінки на кшталт «фінляндизації». Даний варіант дозволить налагодити конструктивні відносини з Російською Федерацією та, за вдалих дипломатичних зусиль, вирішити широкий ряд питань двосторонніх відносин зі згаданою та іншими державами пост-радянського простору. Врешті може бути втілена модель позаблоковості чи нейтралітету, в залежності від внутрішньополітичних та внутрішньоекономічних умов, що визначатимуть можливості здійснення політики у сфері оборони та ВТС.

В результаті такої поступової оптимізації Стратегії національної безпеки України згідно з поточними зовнішньополітичними умовами, а також вимогами внутрішнього законодавства, зможуть бути досягнуто принципів та правил міжнародної взаємодії, які б гарантували сталий розвиток як окремих акторів, так і регіональної й світової спільноти в цілому.

Література

1. Указ Президента України № 389/2012 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України»[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/14823.html>
2. Указ Президента України №744/2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 серпня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/18125.html>
3. Стратегічний вибір: основні моделі національної безпеки та зовнішньої політики України/ ред. М. Капітоненко/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cs.cirs.kiev.ua/images/stories/2014/Strategychni_alternatyvy.pdf
4. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/content/chapter02.html>
5. Закон України «Про основи національної безпеки» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

Гиріч І.І.

*студентка факультету правової політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

На сьогодні загострюється питання контролю політичного простору України, що актуалізує дослідження особливостей цього простору для вирішення даного питання. Політичне життя суспільства завжди розгортається в просторі і часі. Ця найважливіша обставина недостатньо враховується у вітчизняній політології.

Просторовий вимір завжди пов'язували з протяжністю території, на якій здійснюється політичний вплив. Але ототожнення політичного простору лише з державно-адміністративними територіями не дає змоги правильно виявити суб'єктів політичного процесу, бо реальні суб'єкти політики формують та контролюють політичний простір не лише в межах національних держав. Так, визначення та тлумачення сутності географічного (фізичного) простору можна знайти в працях багатьох вчених, серед яких – Ж. Боден, Ш-Л. Монтеск'є, Ф. Ратцель, К. Ріхтер, Л. Мечніков. Щодо досліджень власне політичного простору як різновиду соціального, необхідно згадати дослідження М. Вебера, П. Бурдьє, Д. Кола, Е. Лозанського, С. Дюкіної, Ю. Качанова, С. Єгорова та С. Земляного.

Взагалі політичний простір – це сфера здійснення політики, політичної діяльності, тобто певний вид соціальної діяльності, не обов'язково пов'язаний із державною владою.

Політичний простір, як і політика, обумовлюється трьома головними властивостями:

1) універсальністю, всеохоплюючим характером, здатністю впливати на всі сфери життя, елементи суспільства, відносини, події;

2) включеністю, тобто можливістю безмежного проникнення в усі сфери життя;

3) атрибутивністю – здатністю поєднуватися з неполітичними суспільними явищами, відносинами та сферами [3].

В Європі не існує регіонально однорідних країн. Власне, процес творення національних державностей відбувався або шляхом згуртування регіональних (зокрема етнорегіональних) спільнот домінуючим регіоном, або шляхом об'єднання цих спільнот в єдину національну державу.

Перший шлях переважно призводив до виникнення унітарних держав, другий – держав федеративних. Відповідно й однією з головних проблем сучасних національних держав є контроль цього регіонального (в тому числі етнорегіонального) розмаїття задля збереження державної цілісності, котра може бути підірваною як із середини, так і ззовні. Саме цей імператив самозбереження спонукає національну державу набувати федеративних чи унітарних форм, комбінувати ці форми або ж змінювати їх. Тому річ не в регіональному розмаїтті, а в спроможності контролювати його засобами державної політики. Таке розмаїття завжди є даністю, натомість сильна національна держава не дається відразу з проголошенням державної незалежності.

Регіональне розмаїття держави має багато джерел, і геополітичне джерело лише одне з них. Проте, якщо йдеться про «політичний простір», то роль геополітики є визначальною. Такий простір формується внаслідок накладення національно-державних кордонів на глобальні геополітичні поділи. Останні постають осями, вздовж яких розташовуються регіони країни, стаючи (в разі складного геополітичного розташування самої держави) причетними до тих геополітичних формацій, які охоплюються національно-державними кордонами [1, с. 38–40].

Україна має складне геополітичне розташування, що робить її політичний простір так само складним, а регіони причетними до тих геополітичних формацій, частини яких охоплено національно-державними кордонами української державності. Так, регіони Північної України є причетними до геополітичної формації, що простягається від Північно-Східної Європи до Південного Уралу і включає переважно лісові зони. Саме на цих теренах визріли та утвердилися найпотужніші й історично найтриваліші слов'янські державності – російська та польська. Регіони центральної України є причетними до такої геополітичної формації, як Балто-Чорноморська вісь, вздовж якої у свій час розгорталася Київська

Русь. Регіони Східної України є причетними до євразійського «земельного масиву» (континентальної Євразії). Регіони Південної України – до геополітичної формації, що включає рівнинні та степові євразійські обшири, які простягаються, в тому числі, через Приазов'я і Причорномор'я аж до Південно-Східної Європи. Саме цими землями різні кочові племена приходили на європейські терени. Нарешті, регіони Західної України є причетними до такої ключової геополітичної формації, як Центральна (Серединна) Європа. В більшості класичних геополітичних доктрин саме ця формація вважалася ключем до володіння Євразією, а отже, й світом [2, с. 24–27].

Складність політичного простору сучасної України особливо загострює питання політичного контролю цього простору. Україна є новою незалежною державою, в якій існує неефективний і корумпований державний механізм. Всі ці характеристики слід перемножити на складність геополітичного розташування України та відповідну складність її політичного простору. Тому на сьогодні зміцнення державного механізму є стратегічним імперативом та умовою виживання української держави, а найприйнятнішою формою її зовнішньої політики є нейтралітет і багатовекторність.

Федералізм міг би стати цілком адекватною внутрішньополітичною відповіддю на регіональне розмаїття та складність внутрішньополітичного простору України. Однак – про який федералізм йдеться? Якщо це федералізм добровільний, що ґрунтується на ініціативі самих регіонів та чіткій регіональній ідентичності, то він є безперечним благом і прислужиться зміцненню національної державності. Якщо ж це федералізм вимушений, нав'язаний то нічого, окрім розбрату та деформації політичного простору, він не принесе. Нині можна лише констатувати, що регіональний профіль української держави ще не вималювався. Зокрема, регіони України не виконали ту політичну роль, яку вони собі привласнили ще на початку сучасного етапу державотворення. Західні регіони так і не привнесли національної свідомості, а південні та східні так і не стали промислово-технологічним рушієм розвитку країни. Крім того, набув поширення псевдорегіоналізм. Зокрема, йдеться про штучний поділ України на Схід і Захід, який насправді є поділом формально незалежної держави на дві сфери впливу.

Отже, щодо проблеми політичного простору України: країна має складне геополітичне розташування, що робить її політичний простір так само складним. Набув поширення псевдорегіоналізм. Зменшити складність контролю внутрішньополітичного простору міг би федералізм. Однак на допомогу міг би прийти тільки добровільний федералізм, що ґрунтується на ініціативі самих регіонів та чіткій регіональній ідентичності.

Література

1. Кононенко С. Політичний простір і політичний контроль. / С. Кононенко // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних

досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. – К. : 2009. – Вип. 44. (підсерія «Курасівські читання»). – 448 с.

2. Макиндер Х. Дж. Географическая ось истории / Пер. М. Тимофеев // Классика геополитики, XX век: Сб. / Сост. К. Королев. – М. : АСТ, 2003. – 731 с.

3. Политология: Словарь-справочник. [Електронний ресурс] / М. А. Василик, М. С. Вершинин и др. – М. : Гардарики, 2001. Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Dict/

Горіна Ю.В.

*студентка факультету правової політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Історія свідчить, що неодмінною умовою становлення демократичних держав є розвиток мережі суспільних інституцій, котрі утворюють громадянське суспільство. Проблеми громадянського суспільства розглядаються в різних аспектах в роботах українських вчених В. Баркова, Ф. Рудича, В. Денисенка, О. Крюкова, Г. Щедрової та інших зарубіжних – Х. Саймона, П. Самюеля, С. Хантінгтона та деяких інших. Громадянське суспільство в контексті розвитку сучасної демократії розглядається у дослідженнях А. Карася, М. Кравчука, М. Козюбри, А. Крижановського, В. Кременя, Ю. Оборотова, П. Рабіновича, В. Ткаченка, О. Токовенка, О. Скрипнюк. Як система громадських організацій, профспілок, церкви та релігії – в публікаціях та монографіях Т. Ковальчук, В.Кравчук, В. Полохало, В. Сіренко, В. Тимошенко та ін.

Поняття «громадянське суспільство» склалося не відразу, зміст його формувався та збагачувався поступово. Процес формування громадянського суспільства у юридичній науці умовно поділяють на певні етапи. В основу такого поділу покладено співвідношення громадянського суспільства і держави та визначення місця названого вище суспільства у загальній структурі людського суспільства.

Особлива роль у формуванні наукової концепції громадянського суспільства належить Г. Гегелю, який розглядав громадянське суспільство як продукт історичного розвитку, вважав категорією переважно господарського характеру, яке базувалося на соціальних потребах, а державу, навпаки – категорією морально-ідеологічного змісту. Дж. Локк писав: «Ті, хто об'єднані в одне ціле і мають спільний встановлений закон і судову установу, куди можна звертатися і яка наділена владою вирішувати спори між ними й карати злочинців, ті перебувають у громадянському суспільстві;

але ті, хто не мають такого спільного судилища, я маю на увазі – на землі, вони все ще перебувають у природному стані, за якого кожний, коли немає нікого іншого, сам є суддею і катом...» (Локк Дж. О государственном правлении // Избр. филос. произведения: В 2 т. М., 1960. – Т. 2. – С. 59).

Елементами структури громадянського суспільства є недержавна форма власності, різноманітні соціальні спільноти, недержавні політичні інститути, культурно-освітні заклади. Важливо те, що громадянське суспільство утворюють лише вільні та рівні індивіди та створені ними добровільні асоціації, зорієнтовані на громадські справи, а також вільні мас-медіа. Громадянське суспільство виконує такі функції: самоорганізація громадського механізму для виконання суспільних справ; протидія владним структурам; сприятливе суспільне середовище для поширення громадянської політичної культури.

Початок формування громадянського суспільства припадає на XVI–XVII ст.

Одним із показників зрілого громадянського суспільства є переважання у суспільстві «середнього класу». Громадянське суспільство як система, що сама розвивається, завжди відчуває тиск із боку державної влади. У свою чергу, держава не може розвиватися без вільного розвитку громадянського суспільства, яке контролює дії політичної влади. На думку О. Скакун «Конфронтація інтересів держави і громадянського суспільства є показником неефективності державного управління і самого механізму держави» (Скакун О.Ф. Теорія держави і права : Підручник. / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2006. – с. 57).

Виділяють три етапи становлення громадянського суспільства. Кожний етап супроводжувався істотними змінами економічних відносин, суспільного і державного ладу, розвитком свідомості індивіда і суспільства, культури народу і нації, перетворюваннями суспільної ідеології:

I етап (XVI–XVII ст.ст.): процес визрівання передумов (економічних, політичних, ідеологічних) розвитку буржуазного суспільства, усунення юридичної нерівності, обмеження політичної влади правом;

II етап (кінець XVII – кінець XIX ст.ст.): формування громадянського суспільства на засадах загальної юридичної рівності, тобто вільного підприємництва і приватної ініціативи. Формальна рівність відкриває можливості для прояву індивідуальності: з'являється громадянин як самостійний суб'єкт, що усвідомлює себе індивідуальним членом суспільства. Розвиваються правові механізми, що стримують політичну владу, підкоряють її закону;

III етап (рубіж XIX – XX ст.ст.): розвиток постіндустріального суспільства з машинним виробництвом, фабричною організацією праці, загальнонаціональним ринком; відокремлення влади від власності; перехід правління громадськими справами практично до менеджерів із збереженням інститутів традиційної демократії та політичного плюралізму; розширення і

поглиблення рівноправності людей (Скакун О.Ф. Теорія держави і права : Підручник. / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2006. – с. 59)

Таким чином, відокремленість громадянського суспільства від держави не означає, що воно перебуває поза сферою державного впливу. Так чи інакше держава регулює всі суспільні відносини – від сімейних до політичних, однак це регулювання може здійснюватись як на основі закону, котрий у правовій державі є результатом суспільного консенсусу, так і шляхом довільної регламентації з боку різних державних структур і посадових осіб, часто всупереч суспільним інтересам.

Доброва М.П.

докторант кафедри політичних наук

*Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського*

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Проблема визначення ролі громадянського суспільства у формуванні політичної ідентичності актуалізується у процесі переходу від традиційного до індустріального суспільства і від індустріального – до постіндустріального (інформаційного).

Умовою демократизації суспільства виступає формування політичної ідентичності як самоототожнення з комплексом уявлень, що асоціюються з національною та державною спільністю, із зобов'язаннями і правами по відношенню до інших членів спільноти і держави.

Поняття політичної ідентичності вживається для позначення поглядів на країну, суспільство, політичну групу (партії, інші інституції громадянського суспільства), державу (громадянство, територію), націю. На особливу увагу заслуговує комплекс символічних уявлень, які характеризують відношення до певної групи (зокрема, історичний досвід, культура, віра, походження, «доля», «ментальність», мова).

Політична ідентичність потребує постійного підтвердження соціальними та політичними практиками, «існування нації – це щоденний плебісцит» (Е. Ренан) у сенсі підтвердження приналежності індивідів до певної групи через повсякденну участь у діяльності інституцій та демонстрації певної «картини світу». У сучасних умовах одним із визначальних факторів формування політичної ідентичності виступає участь у діяльності інституцій громадянського суспільства, яке визначається наявністю особливих ресурсів розвитку особистості і виступає як генератор значущих для неї цінностей і смислів.

У процесі розвитку громадянського суспільства формується консенсус навколо розуміння ідентичності як системи багаторівневих, а не взаємовиключних переваг та спільна зацікавленість у демократизації, підвищенні ефективності інститутів держави.

Дослідження ролі громадянського суспільства у формуванні політичної ідентичності мають тривалу історію. У своєму історичному розвитку громадянське суспільство проходить ряд взаємопов'язаних етапів. На перших етапах одним із головних теоретичних підходів виступає розгляд та протиставлення природного та громадського станів життя людини, ця дихотомія чітко простежується у працях Т. Гоббса, Дж. Лока, Д. Г'юма та ін. У процесі розвитку філософської та політичної думки вона перетворюється на чітке розмежування громадянського суспільства та держави у роботах Г. Гегеля та Т. Пейна. У сучасній політичній думці феномен громадянського суспільства розглядається як контрверза негромадянського стану людського буття. На думку А. Колодій, використання у роботах Е. Геллнера та Д. Кіна дихотомії «громадянське суспільство – негромадянське суспільство» дозволяє говорити про третій етап розвитку громадянського суспільства, коли воно розглядалося як тип суспільства» (Колодій А. Особливості перехідного періоду і вибір демократичних інститутів в Україні / А. Колодій. – в кн. Політичний процес в Україні: стан і перспективи розвитку. Збірка наукових праць. – Львів, 1998. – С. 44–55).

Політична ідентичність виступає важливою складовою політичної взаємодії та політичного процесу як у країнах консолідованої демократії, так і у перехідних, гібридних режимах. Для останніх ця проблема пов'язана із сплеском націоналізму, демократизацією взаємодії між владою та громадянами, рівнем політичної культури та політичної свідомості. Політична ідентичність проявляється у різноманітних формах політичної участі громадян та впливає на рівень їхньої політичної активності.

У традиційному суспільстві ідентичність пов'язується передусім із імперською формою організації політичного простору, етносом, релігією та відповідною суспільною ієрархією. Модернізація, навпаки характеризується розвитком національних держав, світською організацією влади та суспільства, рівністю громадян та забезпеченням їх прав. У процесі формування політичної ідентичності доби модерну відбувається перехід від цінностей традиційного суспільства та конструювання модерних політичних спільнот. Основу політичної модернізації становила критична налаштованість до інститутів традиційного суспільства. Політичну ідентичність доби модерну можна назвати протилежною до ідентичності постмодерну, яка висуває проекти глобалізації, космополітизму, нового «трайбалізму» та ін.

У сучасних теоретичних концепціях громадянського суспільства знайшло продовження античне розуміння суспільства як сукупності громадян, пов'язаних згодою в питаннях права і спільністю інтересів, що виступає необхідною передумовою формування політичної ідентичності.

До інституцій громадянського суспільства належать добровільні громадські організації та громадські рухи, політичні партії, незалежні мас-медіа, що обслуговують громадські потреби та інтереси, формують та репрезентують громадську думку та ін. Тобто громадянське суспільство виступає не лише певною сферою соціальної взаємодії, але й впливає на процеси політичної взаємодії, формування політичної ідентичності. Громадянське суспільство виконує ряд важливих функцій, які виступають втіленням відповідних напрямків формування політичної ідентичності. По-перше, самовираження індивідів, їх самоорганізації, самостійного визначення та реалізації власних інтересів. Велику кількість суспільно важливих питань інститути громадянського суспільства вирішують без допомоги органів державної влади. По-друге, інституції громадянського суспільства виступають гарантом прав громадян, надають їм юридичні послуги щодо захисту. По-третє, інституції громадянського суспільства формують «соціальний капітал», як основу для кооперації та солідаризації. По-четверте, утворюються канали вертикальної (суспільство – влада) та горизонтальної (всередині суспільних груп) комунікації.

Дяків В.Б.

бакалавр політології

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЄВРОМАЙДАН ЯК СОЦІО-ПОЛІТИЧНИЙ ФЕНОМЕН

Розглядаючи Євромайдан (пізніше – Революцію гідності), через рік від його початку, ми можемо виділити наступні етапи його існування:

- 1 етап – Студентський Євромайдан;
- 2 етап – Майдан-табір;
- 3 етап – Майдан-Січ;
- 4 етап – «Тінь» Майдану.

Студентський Євромайдан

Листопад, 2013 рік. Україна, на чолі з Президентом Віктором Януковичем та главою уряду Миколою Азаровим, повільно прямує до Вільнюського саміту (25-27 листопада), де, як усі сподівались, буде підписано Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Однак 21 листопада, о 16.00, на сайті Кабінету Міністрів України з'явилося розпорядження «...про призупинення процесу підготовки до укладання Угоди про асоціацію з ЄС» [9].

Реакція громадськості не змусила себе довго чекати. Близько 22.00 на Майдані Незалежності зібралось декілька сотень активістів. В соціальних мережах вперше з'являється слово «Євромайдан». Протягом ночі кількість

людей постійно зростала, до них долучились громадські діячі, опозиційні політики, відомі громадські активісти. «...сьогодні не люди прийшли до політиків, а політики до людей» [1] – згадував відомий громадський діяч Юрій Луценко. І справді, на Майдані не було жодного партійного стягу.

В той же час студенти Львова оголошують страйк. Студентська хода розросталась як лавина, і більше 10 тисяч людей вийшли на ходу й мітинг, опісля учасники ходи домовляються зустрітись на проспекті Свободи ввечері того ж дня.

Мирний протест з політичними вимогами націленими на зміну (чи радше повернення) зовнішньополітичного курсу держави. Особливістю цього етапу є відсутність партійних символів на акціях протесту та визначальна роль студентства у поширенні протестів.

Союз трьох політичних сил: БЮТу, УДАРу та ВО Свободи виглядав нетривким та ситуативним.

Встановилась крихка рівновага між протестуючими сторонами – опозиції бракувало ресурсів, а владі – рішучості.

Майдан-табір

В ніч з 29 на 30 листопада, коли на Майдані залишалось менше ніж пів тисячі активістів (переважна більшість з них були студентами) влада посилає близько тисячі силовиків, які в жорстокий спосіб розганяють молодь. Саме побиття студентів й стало початком нового, другого етапу Євромайдану. Саме вона спричинила соціальний вибух, який потряс усю Україну. Зранку не лише Україну, але й увесь світ облетіли відеокадри побиття студентів, шквал критики посипався на адресу влади з ЄС, країн НАТО, ООН, і т.д.. Різко негативно проти жорстокого побиття висловились представники українських Церков.

1 грудня в Києві свою реакцію на побиття студентів висловив народ.

Другий етап змінює не лише вимоги Євромайдану але й соціальний «портрет» його учасників. Якщо основна причина виходу людей на Євромайдан на першому етапі – відмова від підписання Угоди про асоціацію та вимога: повернення до євроінтеграційного курсу держави, то на другому етапі ці гасла стають менш важливими. На перше місце виходить бажання змінити владу.

Змінюється й сам Євромайдан, з'являються барикади, а після спроби штурму 11 грудня Майдан радше нагадує укріплений військовий табір.

Майдан-Січ

Третій етап названий Майданом-січчю. Бере він початок після прийняття диктаторських законів [6] 16 січня 2014 р., й триває до 22 лютого.

Спробувати за один день зробити з держави – аналог Білорусі, до того ж в охопленій масовими акціями країні, можна розцінювати як відчайдушну спробу втримати владу.

Результат – події на Грушевського, і 22 січня, в «Кривавий день Соборності» – перші смерті учасників Євромайдану. Протистояння між обома сторонами досягає свого апогею.

Окрім подій в Києві в ряді областей відбулись спроби, або й захоплення органів виконавчої влади. Це сталося у всіх західних областях (окрім Закарпатської області), а також деяких областях центральної України. Як наслідок протягом січня-лютого відбувались декілька зустрічей представників опозиції з В. Януковичем, за посередництва європейських політиків. Переговори не дали бажаного результату.

18-21 лютого відбулись найкращі події Євромайдану, де загинули 88 учасників Євромайдану. Усіх, хто загинув під час Революції Гідності, або пізніше від отриманих поранень, названо Небесною Сотнею. На сьогодні в ній уже 113 осіб. Географія загиблих вкотре доводить, що на Євромайдані була вся Україна.

В ті буремні дні портрет «євромайданівця» потіснив портрет революціонера.

22 лютого можна вважати закінченням третього етапу, а деякі дослідники вважають її логічним завершенням Революції гідності. Однак ряд найбільш запеклих прихильників Євромайдану як форми боротьби з Системою вважали, що усунення В. Януковича від влади є лише частковою перемогою й її потрібно розвивати революційними методами до переможного кінця. Тому Майдан продовжував стояти в центрі столиці.

«Тінь» Майдану

Четвертий етап у еволюції Майдану ми можемо назвати приви́дом Майдану, або його ті́нню, а хронологічним початком буде червень 2014 р.

Пояснюється це насамперед відсутністю дисципліни: окрім декількох наметів майданівських сотень у решті панував безлад, який почав дратувати насамперед мешканців столиці.

Впродовж усього літа на Майдані раз по разу виникають сутички, стрілянина. В бронежилетах блукають майданом колишні революціонери, в той в час коли на Сході катастрофічно бракувало екіпірування, особливо бронежилетів, для бійців ЗСУ та Нацгвардії.

Виразно змінився й портрет колишнього революціонера.

Врешті решт 7 серпня активістів, що залишались на Майдані було розігнано, а залишки барикад та наметів розібрано.

Однак з розгоном залишків Майдану ми не можемо говорити про його смерть. Суть феномену Євромайдану в тому, що він став невід'ємним елементом сучасного політичного життя, глибоко вкорінився у суспільну свідомість як символ нескореності та звитяги, а жертви покладені на його вівтар надовго закарбувались в національній пам'яті.

Євромайдан став тим осередком навколо ідей якого почало об'єднуватись розрізнене українське суспільство. Перша кров на Майдані (кров студентів в ніч на 1 грудня) закріпила ідею єдиної держави, від Сходу до Заходу. Всупереч поширюваним міфам Майдан показав, що російськомовне населення є не менш патріотичне аніж українськомовне й що в боротьбі за загальні цінності населення України єдине. Став він могутнім чинником формування української політичної нації.

Євромайдан також наймасовіша й нейжертівніша акція в підтримку європейських ідей та європейських цінностей.

Євромайдан був потужним виявом громадянської непокори проти свавілля влади, зародком формування громадянського суспільства в Україні, яке віриться, зуміє достойно відповісти на численні виклики, які стоять перед ним.

Література

1. Білозерська О. ЄвроМайдан. 21.11.2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bilozerska.info/?p=17429>
2. Заява Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета щодо подій 30 листопада 2013 р. у Києві // Українська Православна Церква Київський Патріархат. «Церква info». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cerkva.info/uk/news/patriarkh/4211-zajava-30-11.html>
3. «Ми засуджуємо ті прояви насильства, які застосували...», – Блаженніший Святослав. Інформаційний Ресурс. Української Греко-Католицької Церкви. 30.11.2014.- [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://news.ugcc.ua/news/mi_zasudzhuiemo_ti_proyavi_nasilstva_yaki_zastosuvali_do_mirnih_gromadyan__blazhennishiy_svyatoslav_68357.html
4. Міліція почала затримувати «довгожителів» Майдану.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://espresso.tv/news/2014/08/07/miliciya_pochala_zatrymuvaty_dovhozhyteliv_maydanu
5. Обличчя Євромайдану (соціальний портрет учасників протестів) // Info-Light. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/oblichchya-ievromaydanu-socialniy-portret-uchasnikiv-protestiv;>
6. Рада ухвалила закони, що відкривають шлях до масових репресій». – фонд «Відродження» // Українська правда. 19.11.2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/01/16/7009773/>
7. Статистика: «Соціальна структура Євромайдану» // ЖЖ.lvivil. – [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://lvivil.livejournal.com/351132.html>
8. Тимошенко закликала прибрати з Євромайдана партійну символіку // Європейська правда. 19.11.2014. – [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2013/11/26/7003155/>
9. Урядовий портал. Уряд прийняв розпорядження про призупинення процесу підготовки до укладання Угоди про асоціацію з ЄС.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246868715&cat_id=244274160

ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДІЖНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Успішність роботи будь-якої організації, у тому числі молодіжної, вирішальною мірою визначається наявним людським ресурсом, який схематично можемо характеризувати двома критеріями: кількісним та якісним [1, с. 158].

Щодо кількісної характеристики участі молоді в молодіжних громадських організаціях, то у цілому впродовж періоду незалежності України спостерігається позитивна динаміка розвитку молодіжних організацій: з 24 всеукраїнських молодіжних громадських організацій у 1996 році до 224 – у 2012 році. Разом з тим, попри їх кількісне зростання, частка молодих людей, які заявляють, що вони є членами цих організацій, за даними соціологічних досліджень, упродовж усіх років незалежності є мізерною – на рівні 1–5% [2, с. 70].

Проблема ефективної діяльності молодіжних громадських організацій часто визначається нестачею у молодих людей необхідних знань, навиків та досвіду для роботи в молодіжних громадських організаціях.

Питання формування кадрового потенціалу для молодіжних громадських організацій в Україні традиційно вирішується за рахунок проведення різного роду навчальних програм та обмінів досвідом лідерів та членів створених молодіжних громадських організацій.

Потенційним резервом як для створених, так і для майбутніх молодіжних громадських організацій вважаємо органи учнівського та студентського самоврядування.

Участь у роботі цих органів вже у віці 14-17 років (учнівське самоврядування) та 17-22 років (студентське самоврядування) має визначальний вплив на формування у молоді практичних навиків організаційної діяльності, розподілу соціальних ролей тощо, які є необхідними для роботи у молодіжних громадських організаціях. Окрім цього, у студентському самоврядуванні молодь вчиться проявляти свою соціально-політичну активність, захищати інтереси студентства перед керівними органами навчального закладу, взаємодіяти із громадським середовищем, із органами виконавчої влади та місцевого самоврядування.

У цьому сенсі, цікавим є досвід створення та функціонування обласного консультативно-дорадчого органу при голові облдержадміністрації – Студентського Парламенту Вінниччини. Механізм формування цього органу на сьогоднішній момент немає аналогів в

Україні. До його складу входять представники всіх вищих навчальних закладів області, яких обрали самі студенти шляхом прямих виборів. Це справді безпрецедентний випадок в Україні, адже депутатів до Студентського Парламенту Вінниччини висувають та обирають самі студенти за мажоритарною (у ВНЗ з чисельністю студентів стаціонарної форми до 1 тис. осіб) та пропорційною системою (з чисельністю студентів стаціонарної форми понад 1 тис. осіб). Саме такий механізм формування цього парламенту об'єднав тих молодих людей, яким довіряє студентська молодь області.

Свою діяльність Студпарламент також буде у двох площинах – підвищення знань та умінь своїх депутатів через проведення навчальних занять, а також вирішення проблем та підтримка студентських ініціатив через реалізацію соціальних проектів.

Демократичні принципи обрання до цього органу, його ефективне функціонування дозволило, по-перше, підвищити авторитет до таких органів серед молоді області, по-друге, активізувати участь студентської молоді Вінниччини у формуванні та реалізації державної політики в регіоні.

На сьогодні депутати Студентського Парламенту Вінниччини є активними учасниками процесу формування та реалізації державної молодіжної політики на Вінниччині. З 44 депутатів першої каденції (2011-2012 роки) 16 осіб є активними членами молодіжних громадських організацій, 3 – заснували свої молодіжні громадські організації.

Діяльність цих новостворених громадських організацій у Вінницькій області вирізняється високим організаційним рівнем, умінням вибудовувати партнерські взаємовідносини з органами влади та іншими громадськими організаціями, а також налагодженням ефективної комунікації із засобами масової інформації.

Зважаючи на це, вважаємо за доцільне структурним підрозділам державних адміністрацій та міських рад, відповідальних за реалізацію державної молодіжної політики, спрямувати свою роботу на активізацію роботи із органами учнівського та студентського самоврядування в контексті формування кадрового ресурсу для молодіжних громадських організацій. Саме побудова такого логічного ланцюга як учнівське самоврядування → студентське самоврядування → молодіжні громадські організації дозволить забезпечити ефективну участь молоді у формуванні та реалізації державної політики в Україні.

Література

1. Третій сектор в Україні: проблеми становлення / М.Ф. Шевченко (кер. авт.кол.), В.А. Головенько, Ю.М. Галустян та ін. – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2001. – 173 с.

2. Участь молоді в суспільному житті: досвід, можливості, бар'єри : щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України, кабінету

Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2011 року) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Державна служба молоді та спорту України. – К.:, 2012. – 222 с.

Ищенко І.В.

*кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри політології
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара*

ПРОБЛЕМА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ НЕСТАБІЛЬНИМ СУСПІЛЬСТВОМ В УМОВАХ ПЕРЕХІДНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ

Суспільно-політична нестабільність виступає як притаманна риса багатьох пострадянських країн, в тому числі й України. Тож важливо з'ясувати ключові позиції, на які варто звернути увагу і науковцям, і політикам, що вирішують завдання стабілізації розвитку країн, запроваджуючи реформи.

Спершу потрібно окреслити базову схему політичного менеджменту, яка функціонує за будь-якого стану суспільства. Її можна уявити у складі трьох основних фаз даного процесу: Фаза діагностування характеру нестабільності, причин її виникнення; друга фаза за змістом зводиться до вибору ефективних методів виведення суспільства на шлях стабілізації і запровадження цих методів у політичній практиці; остання фаза в даному ланцюгу – повторна діагностика з можливим корегуванням методів з подолання нестабільного стану. Індикаторами нестабільності в суспільстві можуть виступати кількість протестів (мітинги проти діючої влади, демонстрації протесту, масові заворушення тощо) [4; 1, с. 181], статистика яких зафіксована у звітах правоохоронних органів. Ознаками нестабільного стану є падіння рейтингів легітимності політичних лідерів, функціонуючих у рамках інститутів президента, парламенту, уряду, органів місцевого самоврядування [3]. Аналіз динаміки легітимності політичних інститутів в суб'єктному вимірі показує, що довіра електорату максимально висока відразу після виборів і триває декілька місяців. Якщо політичному лідеру за цей термін не вдається змінити ситуацію, його рейтинг різко спадає.

Дослідження причин нестабільності, на наш погляд, варто зосередити в аксіологічній складовій ментального конструкту суспільства. Глибокий аналіз даної проблеми представлений в дослідженні А. Лейпхарта [2]. Оскільки політико-інституційному середовищу задає тон еліта суспільства, то важливим фрагментом загальної картини стабільності перехідного режиму є з'ясування цінностей, що притаманні політичній еліті в центрі і на периферії країни [2, с. 54]. Безпосередньо впливає на політичну стабільність

стан, – пише А. Лейпхарт, – за якого індивід належить одночасно до кількох організованих або неорганізованих груп з різними інтересами і поглядами. В даній ситуації його погляди будуть більш поміркованими завдяки сумарному психологічному впливу різнорідного оточення. Крім того, лідери організацій з різнорідним (гетерогенним) складом учасників у даній ситуації піддаються різноспрямованому тиску і також будуть прагнути вибирати помірний, середній курс. Подібна помірність життєво важлива для політичної стабільності [2, с. 45]. Звідси, випливає, що унітарна держава, яка має в своєму складі адміністративні утворення з високим показником гомогенності етнічного складу містить потенціал нестабільності, що може за певних обставин реалізуватись у прояві таких явищ як сепаратизм, тероризм тощо.

З метою прогнозування латентної готовності соціуму до їх продукування може слугувати певне значення індексу підтримки національної гомогенності (ІПНГ), запропонованого О.П. Шестаковським. Цей індекс передбачає не безпосередню готовність діяти стосовно людей іншої національності, а, швидше, загальну підтримку дій інших. Загалом опитування, яке проводилося в 2008 р. в Україні показало, що близько 10% дорослого населення країни виявилось нетолерантним до представників інших етнічних груп [6].

Ключова проблема для пострадянських країн – якість і темпи модернізації, реформування всіх сфер суспільства. Тому важливо поряд з аналізом дійсного стану інститутів і їх системи в перехідних режимах, встановити констеляцію інституційних суперечностей і протиріч, що є наслідками невдалих реформ. Дослідники звертають увагу на так звані недореформи. Вони мають місце і в Україні, і в інших пострадянських країнах. Тоді, коли на перший погляд чіткий план інституційних змін починає реалізовуватись, з'являється той прошарок старої організаційної структури, що зацікавлений у збереженні status quo. Дана категорія бюрократичного апарату здатна зупинити реформу. В результаті, зазвичай змінюється тільки форма, а норми залишаються колишні. Це своєрідна інверсія зі стилістичною корекцією. Звідси суспільство потрапляє до інституційної пастки, коли закріплюються неефективні норми в межах вже розпочатих реформ.

Не випадково, що опортуністичні інтереси еліт під час декларованих реформ, зазвичай спричиняють конфліктні відносини. На наш погляд, притаманною рисою пострадянських країн до сих пір слід вважати неспроможність долати ці протиріччя демократичним шляхом.

Отже, майбутня траєкторія розвитку політичних інститутів у поляризованих еліт вибудовується таким чином, що в принципі консенсус між ними неможливий. Тим більше, що силова практика вирішення протиріч є так би мовити природною, враховуючи минулу траєкторію розвитку в межах авторитаризму, від якого у спадок політико-інституційних структур вищого рівня дісталось безальтернативне мислення та розв'язання

суспільних проблем. Логіка дослідження в даній ситуації спонукає до запитання, яким чином подолати суспільно-політичну нестабільність?

У якості методологічної основи другої фази, що полягає в оптимізації соціально-управлінської діяльності в нестабільних умовах може бути задіяна кібернетична теорія. У.Р. Ешбі у своїй відомій праці «Введення у кібернетику» підкреслює значущість цієї науки для опанування гуманітарними знаннями [7, с. 9]. З теореми У.Р. Ешбі, відомої як «Закон необхідності різноманітності» випливає, що при створенні системи, яка управляє і завдяки цьому вирішує проблеми необхідно, щоб ця система мала більшу різноманітність, ніж різноманітність розв'язуваної проблеми, або була здатна створити таке розмаїття. Інакше кажучи, система повинна володіти можливістю змінювати свій стан у відповідь на можливу флуктуацію; різноманіття флуктуацій вимагає відповідного йому різноманіття можливих станів політико-інституційної системи, за яких зростає вірогідність адекватної протидії цим флуктуаціям. В іншому випадку така система не зможе відповідати завданням управління, висунутим зовнішнім середовищем, і буде малоефективною [7, с. 294]. Дану теорему, на наш погляд, можна доволі успішно використати з опису й моделювання суспільно-політичних процесів.

Відтак, для підвищення керованості суспільством, складність якого постійно зростає є два виходи: перший з них, вочевидь пов'язаний з цілеспрямованим збільшенням різноманіття системи управління. Для перехідного суспільства, що має демократичні тенденції розвитку це означає децентралізацію управління, максимальну відкритість політичної системи та її політико-інституційних структур [5]. Розвиток громадянського суспільства стає, таким чином, однією з головних політичних завдань держави, умовою його ефективності і єдиною альтернативою деградації і розпаду.

Одним з напрямків підвищення керованості суспільством, що практикується перехідними режимами є обмежувальні заходи зі спрощення самого суспільства. З нашої точки зору, регулювання кількості політичних партій за принципом – влаштовує чи ні конкретна партія центр прийняття політичних рішень, якщо при цьому відверто заперечується справжня конкуренція між ними, веде до безальтернативності в політиці і стагнаційної стабільності, яка за великим рахунком не вирішує проблему інноваційності розвитку, сприяє негативному прояву ефекту групового мислення [8, с.9].

В Україні подібні заходи мають протилежний вектор. Кількість політичних партій нараховується близько двохсот. Отже, суспільство ускладнюється, а система функціонування політико-інституційних структур настільки громіздка з одного боку нагорі, настільки ж одноманітно діюча, позбавлена ресурсів з іншого – на місцевому рівні. Але саме на цьому рівні є величезний потенціал інноваційного розвитку і становлення демократії.

Ще однією з особливостей праксеологічних засад управління нестабільністю в перехідних режимах є стійка тенденція до зростання ролі інтерактивної взаємодії базових політичних інститутів і громадянського

суспільства. Успішність виходу з нестабільного стану визначається вмінням політичної еліти маневрувати, нейтралізуючи радикалізм суспільних рухів, враховуючи їх пропозиції конструктивної спрямованості. З цією метою слід активно використовувати інтерактивне спілкування, що має найбільші перспективи в силу доступності і поширення горизонтальних зв'язків.

Література

1. Зубкова А.И. Политическая стабильность: новые вызовы, методологические аспекты анализа и прогнозирования, региональные исследования: коллективная монография / А.И. Зубкова [и др.]– М.: РУДН, 2012. – 245 с.
2. Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах: сравнительное исследование [Текст] / Пер. с англ. под ред. А.М. Салмина, Г.В. Каменской. – М.: Аспект Пресс, 1997. – 287 с.
3. Опитування Центру Разумкова «Чи підтримуєте Ви діяльність Президента України?» (динаміка 2000 – 2013) [Електронний ресурс] // Соціологічне опитування. – 2013. – 1 – 6 бер. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=67.
4. Ставченко С.В. Криза як об'єкт політичного дослідження [Електронний ресурс] / С.В. Ставченко. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/politologiya/55/7414-kriza-yak-ob-yekt-politichnogo-doslidzhennya.html>.
5. Шабров О.Ф. Разнообразие как фактор эффективности государственного управления / О.Ф. Шабров // Успехи современного естествознания. – 2004. – № 5. – Приложение 1. – С. 228–231.
6. Шестаковський О.П. Індекс підтримки національної гомогенності: досвід адаптації шкали інтолерантності [Електронний ресурс] / О.П. Шестаковський. – Режим доступу: <http://www.ukr-socium.org.ua/Arhiv/Stati/1.2010/91-103.pdf>.
7. Эшби У.Р. Введение в кибернетику / У. Р. Эшби. – М.: Иностранная литература, 1959. – 432 с.
8. Janis I. Victims of Groupthink. A psychological study of foreign-policy decisions and fiascoes / I. Janis. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1972. – 123 p.

РОЛЬ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЭЛИТЫ В ДЕМОКРАТИЧЕСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Институт политической элиты является неотъемлемым элементом современного общества. Социальные системы характеризуются постоянно нарастающим многообразием форм взаимодействия групп, индивидов, как внутри системы, так и вне ее. Это обуславливает выделение групп, профессионально занимающихся управлением. Принимая важнейшие политические решения, они определяют способы согласования и представительства интересов различных групп населения, формы их участия в социальных преобразованиях. Термин «элита» происходит от фр. слова *elite* – что означает лучший, отборный, избранный, «избранные люди». В политологии элитой именуются лица, которые получили наивысший индекс в области их деятельности» (Ожегов С.И., Шведов М.Ю. Толковый словарь русского языка: 4-е издание. – М., – 2004. – С. 910).

Политическая элита не простая совокупность лиц, силой случая оказавшихся наделенными властью, а социальная группа, которая формируется в результате «естественного отбора», слой людей, который создается из личностей, обладающих определенными способностями, профессиональными знаниями, навыками, умениями. Поэтому политическая элита является центральным звеном государственного управления, от деятельности которого в значительной степени зависит направление и ход политического развития общества, функционирование политической системы. Критерием эффективности деятельности политической элиты является не количество затраченного времени и труда, на что чаще всего ссылаются политические лидеры и государственные чиновники, а достигнутый уровень прогресса, благосостояния своего народа, обеспечения политической стабильности и национальной безопасности

К политической элите относят главу государства, премьер-министра и министров, руководителей палат парламента, парламентских фракций, лидеров партий и общественно-политических движений, региональных руководителей, а также крупных чиновников-управленцев (административную элиту). Кроме того, также выделяют экономическую элиту (владельцы крупных банков, корпораций, холдингов), военную (генералитет), информационную (владельцы СМИ, главные редакторы общенациональных телеканалов, газет и журналов), научную (крупные ученые, академики), духовную (высшие церковные иерархи, известные писатели и правозащитники). Эти группы могут оказывать существенное влияние на политику государства, а в некоторых случаях – сращиваться с

политической элитой. Например, сращение экономической элиты с политической ведет к образованию олигархического правления, сращение военной и политической элиты – к переходу государства на милитаристские позиции, сращение политической элиты и духовно-религиозной – к проявлению элементов теократии (Малькова Е.П., Фролова М.А. Массы. Элита. Лидер. – М.: Знание. Сер. философия, 1992. – С. 120).

Существование политической элиты обусловлено следующими основными факторами: неравенством людей, их неодинаковыми способностями, возможностями и желанием участвовать в политике; законом разделения труда, который требует профессионального занятия управленческим трудом; высокой общественной значимостью управленческого труда и его соответствующим стимулированием; широкими возможностями использования управленческой деятельности для получения социальных привилегий; практической невозможностью осуществления всеобъемлющего контроля за политическими руководителями; политической пассивностью широких масс населения, главные интересы которых обычно лежат вне политики (Теория политики: Учебное пособие / СПб.: Питер, 2008. – С. 263).

Говоря об основных факторах существования политической элиты, следует определить её основные функции:

- стратегическая (определение политической программы действий путем генерирования новых идей, отражающих интересы общества, классов, слоев и т.п.);
- организаторская (осуществление на практике выработанного курса, воплощение политических решений в жизнь);
- интегративная (укрепление стабильности и единства общества, устойчивости его политической и экономической систем, недопущение и разрешение конфликтных ситуаций)(<http://sugvant.ru/>).

Следует обратить внимание на то, что представители элитаристской парадигмы в политический исследованиях часто противопоставляют понятия «элита» и «демократия». В частности, они «...пишут о «дряхлости» демократии, не обеспечивающей эффективного управления общественной жизнью, ибо она ущемляет права элиты, уравнивая ее с массами, о том, что при этой форме правления приходится жертвовать разумом, носителем которого является, разумеется, элита, в пользу «инстинктов» толпы. Более того, они доказывают, что демократии в точном смысле и не существовало никогда в истории, а была лишь более или менее искусная маскировка власти элиты» (Ашин Г.К. Основы политической элитологии: учебное пособие для вузов, М., – 1997. – С. 197).

По мнению Г. Ашина «Демократия – это власть народа, но ответственность за выживание демократии лежит на плечах элиты. Это – ирония демократии: элиты должны править мудро, чтобы «правление народа» выжило» (Ашин Г.К. Основы политической элитологии: учебное пособие для вузов, М., – 1997. – С. 197).

Таким образом, невозможно представить демократию без политической элиты как привилегированной господствующей социальной группы, которая должна представлять интересы общества, быть подконтрольной ему и обязательно открытой для вхождения в ее состав граждан, обладающих необходимой квалификацией и политической активностью.

Ломейко В.І.

*студентка факультету правової політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ЯК ЗНАКОВО-СИМВОЛІЧНИЙ СПОСІБ КОМУНІКАЦІЇ

Вивчення зарубіжної наукової літератури, яка присвячена політичному дискурсу показує, що провідними напрямками в дослідженні політичного дискурсу сьогодні є критичний і постмодерністський дискурс-аналіз.

Серед найбільш відомих представників першого напрямку можна назвати Н. Ферклоу, Р. Водак, К. Шаффнер, Т.А. Ван Дейка, Г. Кресс, Л. Чоуліаракі та ін. Другий підхід знайшов відображення у працях Е. Лакло і Ш. Муфф, Я. Торфінга, С. Жіжека, Я. Ставраксіса та ін.

Слід зазначити, що, незважаючи на принципові відмінності, у цих напрямків є й точки дотику. Такий стан речей пояснюється тим, що розробляючи свої концепції, представники як одного, так і іншого напрямку спираються на ідеї попередників, які протягом всього ХХ сторіччя закладали фундамент досліджень дискурсу. Серед таких авторів слід назвати російського автора М. Бахтіна, італійця А. Грамші, представників Франкфуртської школи Л. Альтюссера, М. Горкгаймера, Т. Адорно, Ю. Габермаса, французьких дослідників М. Фуко, Ж. Деріда, П. Бурдьє та ін.

Саме тому представники як критичного, так і постмодерністського дискурс-аналізу в якості джерел власних підходів та міркувань називають наступні положення попередників: – уявлення про діалогічність і поліфонічність будь-якого дискурсу, а також про мову як ідеологічний матеріал і арену політичної боротьби (М. Бахтін); – вчення про гегемонію та владний примус, що міститься у мові (А. Грамші); – інтерпретація ідеології як засобу (у тому числі дискурсивного) позиціонування людей як соціальних суб'єктів та аналіз комунікативного звернення як ідеологічного способу формування суб'єктивності (Л. Альтюссер); – ставлення до дискурсу як до єдності знання і влади, вчення про дискурсивні формації, тлумачення різних областей знання та соціальних інститутів як сфер контролю над дискурсом з боку інстанцій влади (М. Фуко); – уявлення про дискурси як про позасуб'єктивні ідеологічні формації (матриці смислів), «місце зустрічі»

мови та ідеології, розгляд дискурсів як закодованих в мові форм ідеологічної класової боротьби (М. Пеше); – семіотичний підхід до дискурсу, тлумачення дискурсу як засобу конструювання соціальної реальності за допомогою значень (Р. Барт); – розуміння дискурсу як габітусу, що генерує соціальні практики та регулює оціночні сприйняття, погляд на дискурс як на символічний капітал, функціонуючий в політичному просторі (П. Бурдьє); – концепція ідеальної дискурсної комунікації, спрямована на досягнення згоди та балансу потреб (Ю. Габермас).

У сучасному світі політичний дискурс виступає одним із важливих інструментів соціальної та політичної влади у суспільстві, він служить засобом, завдяки якому населенню нав'язується політична воля правлячого класу, формуються масові уявлення, стереотипи, упередження громадян у політичній сфері. Усе це свідчить про актуальність та важливість досліджуваної теми.

Існує достатньо багато визначень дискурсу, які відрізняються у представників різних наукових напрямків та парадигм. Так, у «Енциклопедії постмодернізму» пропонується розуміти дискурс як «наділений значенням фрагмент усної або писемної мови; фрагмент мови, що віддзеркалює соціальну, епістемологічну та риторичну практику групи; або спроможність мови віддзеркалювати й обмежувати цю практику в групі, а також впливати на неї» [Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; пер. з англ. В. Шовкун; наук. ред. Пер. О. Шевченко. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – С. 126].

Відповідно, за право контролювати зміст дискурсів та канали дискурсивних комунікацій між політичними діячами ведеться напружена конкурентна боротьба, з використанням різних за своєю природою важелів впливу – від державних та економічних ресурсів до інформаційних і комунікативних технологій.

Особливу увагу у дослідженні політичного дискурсу слід приділити ґрунтовному аналізу його подвійної природи. З одного боку, як індивідуально-психічного, а з іншого – як соціально-культурного і політичного феномену.

На думку К. Серажима, «дискурс – це складний соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного середовища, який, по-перше, детермінується (прямо чи опосередковано) його соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними та іншими (конституючими чи фоновими) чинниками, по-друге, має «видиму» – лінгвістичну (зв'язний текст чи його семантично значущий та синтаксично завершений фрагмент) та «невидиму» – екстралінгвістичну (знання про світ, думки, настанови, мету адресанта, необхідні для розуміння цього тексту) структуру і, по-третє, характеризується спільністю світу, який упродовж розгортання дискурсу «будується» його репродуцентом (автором) та інтерпретується реципієнтом (слухачем, читачем тощо)» [Серажим К.С. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору

(методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масовоінформаційного дискурсу): автореф. дис. на здобуття наук ступеня д-ра філол. наук / К.С. Серажим. – К., 2003. – С. 7].

Таким чином, синтезуючи позиції критичного і постмодерністського дискурс-аналізу можна стверджувати, що політичний дискурс трактується більшістю авторів цих напрямків як знаково-символічний спосіб комунікації, спрямований на виробництво і відтворення знань, образів, смислів, значень, цінностей та інтерпретацій, які забезпечують репрезентації, позиціонування та ієрархізацію суб'єктів у динамічному просторі політики.

Маричану М.Д.

*студентка факультета правової політології та соціології
Национальный университет «Одесская юридическая академия»*

НЕФОРМАЛЬНЫЕ КАНАЛЫ КОММУНИКАЦИИ В ПОЛИТИКЕ

Актуальность данной темы заключается в увеличении значимости неформальных коммуникаций в общей структуре политического взаимодействия и высокой востребованностью политических технологий формирования имиджа.

Весомый вклад в изучение феномена неформальных коммуникаций в политике совершили такие зарубежные исследователи, как М. Дефлео, Б. Макнейр, А.И. Соловьев, У. Уивер, Р.-Ж. Шварценберг, К. Шенонн, С.А. Шомова.

Целью исследования является определение границ понятия «неформальные коммуникации» и его структуры в контексте политических коммуникаций.

Р.-Ж. Шварценберг определял политическую коммуникацию, как «процесс передачи политической информации, благодаря которому она циркулирует от одной части политической системы к другой и между политической системой и социальной системой; при этом идет непрерывный обмен информацией между индивидами и группами на всех уровнях» [3, с. 233].

В свою очередь, Соловьев А.И. предлагает следующую классификацию данных уровней: первый уровень – массовая коммуникация, осуществленная посредством СМИ печатного и электронного типа; второй уровень – коммуникация через аффилированные организации, такие, как политические партии; третий уровень – межличностная коммуникация, осуществленная через неформальные каналы [2, с. 34].

Шомова С.А. утверждает, что «неформальная коммуникация строится на базисе трех крупных блоков: слухов, политического юмора и граффити» [4, с. 113].

Особое место среди неформальных источников информации занимают слухи. Наиболее полное определение слуха дает А. В. Оболонский: «Слух есть некая разновидность информации, которая распространяется исключительно по неформальным каналам и направлена на удовлетворение некоей реальной информационной потребности, не удовлетворяемой иными способами, коллективная попытка найти ответ на некий актуальный вопрос в условиях дефицита информации» [1, с. 126].

Более содержательная характеристика дана А. Ахиезером: «Слухи представляют собой «постоянно действующую систему интерпретации событий массовым сознанием в соответствии с исторически сложившимся менталитетом» [3, с. 241].

По мнению Бодрунова С.С. «слухи и прочие похожие явления содержат информацию, достоверность которой не может быть проверена в связи с отсутствием полной, точной, оперативной информации о событии или персоне. Соответственно, какая-то часть сообщения бывает представлена вымыслом, процентное соотношение которого к исходной информации только усиливается при последующей ретрансляции. Слух интересен для адресата, как правило, в силу эмоциональной окрашенности и «эксклюзивности» сообщения. Это – коллективная попытка удовлетворения информационного голода. Поэтому, как правило, успешно распространяющийся слух представляет собой желаемую реальность, выдаваемую за действительность» [1, с. 322].

Соловьев С.И. называет политический юмор «реакцией на слишком большую концентрацию власти в обществе». Так же он считает, что «юмор сублимирует скапливающуюся агрессию и неудовлетворенность политической действительностью. Юмор не только демонстрирует (и потому частично снимает) конфликтное напряжение в обществе, тем самым создавая информационное предостережение правящим группам, но и, в конечном счете, обеспечивает их безопасность. Для граждан, участвующих в создании юмористического контента, – это, несомненно, один из привлекательных способов участия в политической жизни, который повышает внимание к политике и политикам в обществе. Юмор способствует социальной идентификации и может служить средством для создания интегративной повестки в обществе» [2, с. 412].

«Плакат, – пишет Шомова С.А., – является продуктом творческого переосмысления создателем некоторого фрагмента политической реальности, который может служить прекрасным каналом коммуникации. Интересно, что плакат – это канал, через который возможно транслировать информацию, содержащую в себе слух или элемент политического юмора, выступающий формой реакции на высказывание лидера или переосмысление его политической программы» [4, с. 178].

Таким образом, политическая коммуникация – это процесс создания, получения, отправления и обработки сообщений, которые структурируют и воздействуют на политический мир. Политическая коммуникация представлена тремя каналами взаимодействия, одним из которых является неформальная коммуникация. Этот канал отличает плоскость его реализации, а именно – межличностный уровень взаимодействия. Реализация неформальной коммуникации может обретать различные формы. Посредством каналов неформальной коммуникации осуществляется выражение общественного мнения относительно политических субъектов и явлений.

Литература

1. Бодрунов С.С. Концепции публичной сферы и медиакратическая теория: поиск точек соприкосновения/ Бодрунов С.С. // Журнал социологии и социальной антропологии, 2011. – № 3, – 98 с.
2. Соловьев А.И. Политическая коммуникация: к проблеме теоретической идентификации // Соловьев А.И., ПОЛИС. – 2002. – № 3. – 355 с.
3. Шварценберг Р.-Ж. Политическая социология // Шварценберг Р.-Ж. Ч. 1. – М.: Российская академия управления, 1992. – 243 с.
4. Шомова С.А. Политическая коммуникация: социокультурные тенденции и механизмы (монография). – М.: Издательство ИНИОН, 2004 г. – 176 с.

Моїсєєнко К.Б.

*студентка факультету правової політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

СОЦІАЛЬНА РОЛЬ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ

Актуальність дослідження соціальної ролі та функцій політичних еліт обумовлена великою значимістю еліти у суспільстві, яка виступає однією із головних складових соціального процесу, його рушійною силою. Проблема функціонування політичної еліти виступає однією із актуальних для політичної теорії та практики політичних трансформацій. Зокрема, еліти виконують важливі функції політичного управління, агрегації та представництва групових інтересів, ідеологізації політичного простору, визначення загального суспільного інтересу (інтегративну), комунікативну та ін.

У сучасній ситуації функції політичних еліт обумовлюється наступними важливими факторами.

По-перше, становленням інформаційного суспільства. Один із головних викликів сучасної доби полягає у тому, що соціальна основа політичної влади поступово трансформується та заміщується, або опосередковується

масовими комунікативними процесами та обумовлює відповідний формат публічної взаємодії еліт, впливає на ротацію еліт.

По-друге, відмовою від авторитарного стилю правління на користь механізмів здійснення влади демократичним шляхом. Усвідомлення зростаючої необхідності політичної участі індивідів у демократичному процесі призводить до міфологізації й гіперболізації ступеня їхньої участі в процесі прийняття політичних рішень інформаційної доби, одночасно посилюючи політичну відповідальність еліт та змінюючи їх функції у постіндустріальному суспільстві.

Незважаючи на специфіку та особливості політичних систем країн консолідованої демократії та відмінності у механізмах ротації та діяльності політичних еліт, вони виконують важливу соціальну роль у будь-якому суспільстві.

Системні трансформації, які виступають декларованою метою суспільного та політичного розвитку неможливі без діалогу представників різних елітних груп, усвідомлення взаємної відповідальності опозиційних та владних еліт.

Сучасна політична теорія характеризується постійною увагою до проблеми діяльності політичних еліт в умовах плюралізму, конституційно-правових, інституційних, комунікативних та процесуальних основ діяльності еліт. Серед зарубіжних авторів, які досліджують функції політичних еліт слід відзначити Т. Боттомора, Р. Дарендорфа, Й. Шумпетера, Р. Даля, Ю. Габермаса, Д. Растоу та ін.

Дослідженню політичних еліт в українському суспільстві присвячено роботи В. Бебика, М. Головатого, С. Макеєва, М. Михальченка, М. Обушного, А. Пахарєва, В. Полохало, М. Пірен та ін.

На думку М. Головатого, концепція політичного елітизму виходить з того, що «будь-яке суспільство поділяється на «вибрану» меншість, що керує суспільством та «неорганізовану» більшість, що є об'єктом управління... В основі елітаризму лежить ідея природної обдарованості людини, наявність у неї таких якостей, які зумовлюють здатність найкращого виконання владних функцій у суспільстві» [2, с. 215].

На думку М. Михальченка, «елітаризм – це соціально-філософська і політологічна течія, яка об'єднує різні погляди на еліти: консервативні, ліберальні, демократичні, тоталітаристські та ін. Усі ці течії виходять з факту існування еліт, але по-різному оцінюють їх соціальні та політичні функції. Наприклад, прихильники концепції «демократичної еліти», «ліберального елітаризму» наголошують на необхідності соціальної мобільності і постійної ротації еліт, що дає змогу поповнювати еліти представниками не-елітарних груп населення, закликають створювати спеціальні механізми поповнення еліт (система освіти, демократична політична система тощо)... Теоретики демократичного елітаризму наголошують на тому, що збереження ліберальних демократичних цінностей багато в чому залежить від еліти» [2, с. 217].

З іншого боку, у теоріях елітаризму, незалежно від їх напрямку, відбувається протиставлення еліти, держави та суспільства. Це «думка, що в принципі уряд завжди та всюди має бути обмежений колом еліти... намагання дати нормативне виправдання врядуванню еліти в демократичному суспільстві» [1, с. 218].

У модерних теоріях еліту переважно протиставляли поняттю маси і підносили її як порятунком від виродження знівельованого масового суспільства. Подальший розвиток теорії політичних еліт пов'язується із ліберальною доктриною, яка формувала власне ставлення до ротації еліт у боротьбі з ідеологічними доктринами комунізму, фашизму та націонал-соціалізму. Останні відкидали практику ліберальної політики і претендували на формулювання нових філософських, політичних та ідеологічних принципів взаємодії еліти та народу (маси).

У середині XX століття, у межах демократичного політичного дискурсу, сформувались дві основні школи дослідження еліт: «макіавелістська» та «елітного плюралізму». Основним механізмом легітимації політичних еліт в умовах демократичного політичного режиму виступає раціональний відбір та рекрутування управлінців, починаючи із системи освіти та закінчуючи виборами.

Теорія плюралізму еліт виходить із наявності у суспільстві розгалуженої системи соціальних груп, які захищають власні специфічні інтереси, що стримує можливість монопольного зосередження влади в руках однієї групи еліт.

Для забезпечення виконання функцій еліти важливими чинниками стають контроль парламенту над виконавчою владою, верховенство права, забезпечення свободи слова та зібрань, відсутність цензури, захист прав меншин.

У процесі діяльності еліт відображаються динамічна взаємодія різних за статусом та позицією (розташуванням в політичному просторі) акторів. У сучасних умовах соціальна роль політичної еліти обумовлена комунікативними чинниками: політична діяльність еліт починається з процесу інтерпретації інформації, інтеракція еліт розгортається у специфічному комунікативному просторі, структура та правила якого формуються під впливом мас-медіа.

Література

1. Байме К. Політичні теорії сучасності / К. Байме. – Київ: Стилос, 2008. – 396 с.
2. Політологічний словник: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М.Ф. Головатого та О.В. Антонова. – К.: МАУП, 2005. – 792 с.

ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПАРТИИ: ПОНЯТИЕ, ПРИЗНАКИ, ФУНКЦИИ

Термин «партия» в переводе с латинского означает «доля, часть». Т.е. в буквальном смысле слова партия – это часть населения. При этом, на различных исторических этапах важную роль в исследовании политических партий, их роли и социальных функций играли работы таких авторов, как Ф. Бекон, Ж.-Ж. Руссо, Дж. Ст. Милль, Ш. Монтескье, А. де Токвиль, Э. Берк, Г. Спенсер, К. Маркс, М. Острогорский, М. Вебер, М. Дюверже, В. Зомбарт, Р. Михельс, В. Парето, Й. Шумпетер, А. Лейпгард, Дж. Сартори, Д. Растоу, Э. Тоффлер, М. Олсона и др. Особое внимание роли политических партий уделяли представители либеральной политической доктрины Дж. Локк, С. Пуфендорф, Т. Пэйн, К. Поппер, Дж. Роллз и др.

Социальная база политических партий а также их историческое происхождение влияют на специфику внутренней структуры, роль в политической системе общества.

Среди исследований украинских авторов наиболее значимыми представляются работы Э. Афонина, В. Бебика, Н. Головатого, А. Колодий, В. Кремня, А. Кройтора, Ю. Левенца, А. Пахарева, В. Полохало, А. Романюка, С. Рябова, Ю. Шведы, Ю. Шайгородского и др.

Появление политических партий связано с расширением избирательного права и формированием парламентских систем в странах Западной Европы и Северной Америки в XIX в. До этого также существовали политические группировки, которые именовались партиями (от латинского «pars» – «часть»), но относить их к тому же классу явлений, что и современные политические партии, нельзя. Это были группы придворной знати, члены которых часто были связаны родственными узами или отношениями патроната, боровшиеся не столько за голоса избирателей, сколько за расположение монархов: ведь избирательным правом пользовались считанные проценты населения и их волеизъявлением можно было с легкостью манипулировать.

Таковыми были группировки «политиков» и «святош» во Франции конца XVI – первых десятилетий XVII в., «вигов» и «тори» в Англии конца XVII – начала XIX в., «шляп» и «колпаков» в Швеции XVIII в. Сами их названия, являющиеся прозвищами, кличками, говорят об отсутствии у них идеологии и политических программ, что является характеристикой современных политических партий. Центрами их деятельности были королевские дворы, но не представительные органы власти.

В то же время, сегодня политические партии являются весьма своеобразным участником общественной жизни. Это своеобразие

заключается в двойственной природе партий, а именно – социальной и институциональной одновременно.

Когда говорят о социальной природе партий, имеют в виду, что партии объединяют наиболее активных представителей тех или иных социальных групп.

Когда говорят об институциональной природе партий, имеют в виду, что партии являются важнейшим элементом в механизме государственной власти. В силу своей двойственной природы партии выступают в качестве посредника между гражданским обществом и государством, трансформируя интересы гражданского общества в реальную политику государства. В этом состоит уникальное значение партий как социального института.

В современной политической науке существует более 200 определений политической партии.

Прежде всего нужно определить признаки любой политической партии современности. Любая политическая партия представляет собой организацию. Это означает, что должно быть наличие у партии программы и устава; наличие определенной структуры и иерархии; наличие определенной партийной дисциплины. Также цель любой партии – получение и удержание государственной власти. Это важнейшее отличие политической партии от общественного движения. И естественно, любая партия стремится обеспечить себе поддержку населения вплоть до активного членства в ней.

Также каждая политическая партия выполняет определенные функции. Место партии в общественной жизни раскрывается через ее функции: во-первых, сплочение масс на основе общности их коренных интересов, отражение этих интересов в идеологии и программе развития общества. Во-вторых, социально-политическое просвещение масс. Оно заключается в разъяснении массам проводимой правительством политики, анализе ее недостатков и пропаганде собственной платформы действий. В-третьих, организация и проведение избирательных кампаний по формированию центральных и местных органов власти. В-четвертых, формирование в парламенте партийной фракции. Именно через нее партия получает возможность влиять на формирование государственной политики. Ну и естественно, разработка принципов отношений с другими политическими партиями. Это может быть сотрудничество, партнерство, создание избирательного блока или блока фракций в парламенте или, напротив, соперничество, борьба вплоть до антагонизма.

Таким образом, в современных условиях трудно представить общество, его политическую систему без политических партий, которые являются непременным атрибутом представительной демократии. Партии являются активными участниками политической жизни, а партийная конкуренция часто определяет направления развития государства.

Прохоров М.Г.

*старший лаборант комп'ютерної інформаційної лабораторії
факультету історії політології та міжнародних відносин
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

ФОРМИ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ НЕЗАЛЕЖНИХ ЗМІ В ПОЛЬЩІ ЯК СКЛАДНИКА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розвиток громадянського суспільства неможливий без існування сильних і незалежних засобів масової інформації, які в ході модернізації політичних систем відіграють особливу роль. Як один із складників інституційної підсистеми політичної системи суспільства, ЗМІ виступають «формуючим базисом» комунікаційної підсистеми, суб'єктом модернізації та складником громадянського суспільства. В ході модернізації постсоціалістичних держав Польща йшла попереду інших особливо щодо змін у становищі та ролі ЗМІ внаслідок особливостей історичного, соціально-політичного розвитку та впливу зовнішніх факторів.

Модернізація та демократизація політичної системи Польщі, а також розширення обсягу та рівня участі громадян у суспільно-політичному житті країни – це заслуга сильних і незалежних польських ЗМІ, визнаних «Freedom House» «вільними». Реальні важелі впливу на розвиток країни з компетенції державних органів безпеки перейшли до сфери впливу громадянського суспільства. Проте ці процеси здійснювалися не без впливу міжнародних інституцій як урядових, так і неурядових, роль яких на становлення польської медіа системи поки що недостатньо з'ясована та висвітлена, а тому актуальність проблеми в контексті формування громадянського суспільства в Україні є нагальною.

Деякі експерти вважають, що слабкість інших важливих посередників в суспільній комунікації, таких як політичні партії, групи інтересів і громадські рухи, дозволяють ЗМІ в Центральній та Східній Європі відігравати більш значну роль, ніж у сталих демократіях західної Європи [1]. Таке становище пояснюють за допомогою соціально-орієнтованого підходу (Д. Макквел), який, на відміну від медіацентрованого підходу, передбачає тісний зв'язок між ЗМІ та суспільством і розглядає аудиторію як повноправного учасника процесу комунікації, а також багатофакторного підходу, який розглядає взаємодію ЗМІ та аудиторії в рамках політичного, економічного, символічного і культурного поля.

Для оцінювання громадянського суспільства найчастіше використовують «Індекс громадянського суспільства» (Civicus Society Index – CSI), який є свого роду унікальним, оскільки охоплює п'ять вимірів: залучення громадськості, рівень організації, практика цінностей, сприйняття впливу та оточення. У квітні 2008 р. Європарламент прийняв законодавство, яке закликає всі країни-члени

ЄС запровадити цей документ, щоб забезпечити діяльність неприбуткових організацій під час вироблення політики.

Необхідність зміцнення місцевого медійного ландшафту міжнародна спільнота розглядала як частину міжнародних зусиль у напрямку стабільності та демократії. Одним із реальних кроків була спроба розробити певну інституційну структуру, яка б надавала підтримку та допомогу місцевим медіа. Така підтримка забезпечується на основі LMS-концепції (Local Media Support) (далі LMS) і створенні LMS-проектів. Інститут прикладних соціальних наук (FAFO) вказує, що кожен проект проходить три етапи: Перший етап спрямований на створення основи для прийняття рішення, розробки та управління LMS-проектів. Другий етап закладає основи для створення установи або інституційного потенціалу, який може бути реалізований в LMS-концепції на постійній основі. Передбачалося створення бази даних по LMS-діяльності на міжнародному рівні з метою надання актуальної інформації про поточні тенденції та діяльності в цій галузі. Були створені спеціальні програми навчання для персоналу, зайнятого діяльністю з підтримки ЗМІ. Третій етап складається з реальної підтримки через міжурядові організації, міністерства закордонних справ, агентства зі співробітництва з метою розвитку, неурядові організації в країнах, що розвиваються або в зоні конфліктів.

Незалежні засоби масової інформації є невід’ємними складниками громадянського суспільства і, отже, що вони впливають на політичні, гуманітарні та/або військові процеси в тій чи іншій формі. Зовнішня підтримка ЗМІ є лише однією з багатьох стратегій міжнародного співтовариства донорів задля полегшення страждань людей або забезпечення бажаних політичних змін. Таким чином, підтримка місцевих ЗМІ є засобом вирішення гуманітарних проблем, миру чи демократичного розвитку.

LMS діяльність класифікують на основі трьох категорій: *шляхів реалізації* (фінансування місцевих ЗМІ, створення нових установ, налагодження партнерських відносин міжнародних організацій та місцевих ЗМІ, навчання кадрів); *напрямків діяльності відповідно до мети діяльності ЗМІ* (чи є новинно орієнтовані, чи спрямовані на інституційний розвиток). Перший має на увазі, що проекти в першу чергу спрямовані на забезпечення «альтернативного голосу» або налагодження комунікації з населенням з окремих важливих питань: надзвичайних ситуацій, або перспектив розвитку. Другий передбачає надання підтримки шляхом зміцнення місцевих ЗМІ, інститутів або груп за інтересами для фахівців, що працюють з медіа); *цілей діяльності* (гуманітарна, вирішення конфліктів, створення чи підтримка незалежних/опозиційних ЗМІ задля демократичного розвитку – «інституціональне будівництво»).

Типовими прикладами цього типу проектів є:

- навчання журналістів;
- підтримка місцевих ЗМІ шляхом фінансування, обладнання або технічних знань;

- підтримка ЗМІ шляхом надання програмної продукції;
- створення нових ЗМІ в ситуаціях, де вони необхідні, задля інформаційного впливу на певні групи населення.

Початок переходу від комунізму до плюралістичних рухів з ринковою економікою у Східній та Центральній Європі були охарактеризовані як «Медіа революція», що вказує на важливу роль, яку ЗМІ відіграють у цьому процесі. Міжнародні зусилля щодо сприяння розвитку незалежного сектора ЗМІ в цих країнах шляхом надання фінансування та різних форм управлінської та оперативної допомоги є важливою частиною цих перетворень. Найвідомішими, найвагомішими та найбільш варіативними стали проекти та допомога фонду Джорджа Сороса, співробітники якого створили спеціальні інституції та виробили різноманітні підходи надання допомоги. Фонд Сорос не тільки ініціював LMS проекти, а й забезпечував їх фінансування, укомплектування та керувався в своїй діяльності спеціальним кооперативним підходом, який передбачає використання значної фінансової підтримки партнерів, залучення нових організацій (як національних, так і міжнародних) в LMS діяльності.

Мережа Фонду Сороса має офіси в більшості східних та центральних європейських країнах і Польщі, зокрема. Більшість з цих офісів підтримує різні форми медіа-ініціатив у рамках портфеля проектів. Багато з проектів, які, в свою чергу підтримує Інститут Відкритого Суспільства в Будапешті, розробляють програми підтримки медіа, забезпечують консультації з різноманітними організаціям, які працюють на медіа-проектах, пропонують низку програм щодо удосконалення управління.

Більшість проектів Фонду Сороса щодо підтримки ЗМІ спрямована на заохочення вільних і плюралістичних медіа в колишніх комуністичних країнах, тобто вони є частинами стратегії просування плюралізму, прав людини та демократизації. Одним із найбільш інноваційних підходів, розроблених в напрямку розвитку ЗМІ є Фонд Кредитування (MDLF – Municipal Development and Lending Fund). Ця організація була створена на кошти гранту Сороса в 1995 р. і поступово утвердилася в якості незалежної платформи з кількома донорами.

Особливість діяльності MDLF – націленість на кредитування своїх партнерів або клієнтів, в якості яких виступають місцеві ЗМІ, а не фінансування спонсорами, тобто за рахунок пожертв. Сенс полягає в тому, що позики видають на пільгових умовах і вони є більш ефективними, оскільки бізнес-орієнтована «банківська» складова, часто працює краще, ніж пожертви, які не стимулюють забезпечення повернення інвестицій, а тому не гарантують сталість змін.

MDLF розробив складну процедуру ідентифікації «гідних» клієнтів», яким надають необхідну допомогу в розробці «бізнес-плану» для ЗМІ, що виправдовує позику, подальшу консультативну допомогу в процесі реалізації. За даними MDLF, вони мають дуже мало дефолтних кредитів і є досить успішними.

Для формування громадянського суспільства важливу відіграла така неурядова організація як Інтерньюз. Створений ще в епоху холодної війни, на початку 1980-х, він почав використовувати телебачення як «носія медіації» між радянськими та американськими громадянами. Після краху комунізму в Східній Європі в 1989 р., свою увагу зосередив на підтримці розвитку сотень неурядових і приватних теле- і радіостанцій, які виникли в постсоціалістичних країнах, що рухаються шляхом демократизації. З часом, Інтерньюз також змінив вектор діяльності з Радянського Союзу, а пізніше Росії, на весь регіон Східної та Центральної Європи.

Мешканці постсоціалістичного простору отримали змогу дивитися телевізійні програми, які мали «людське обличчя», показували діалоги між традиційними ворогами із-за національних, етнічних протиріч та ін.

Отже, формування громадянського суспільства в Польщі здійснювалося під опосередкованим впливом міжнародних неурядових організацій. За суттєвої державної підтримки, створення належної правової та економічної бази після вступу до ЄС мешканці Польщі приєдналися до мережі Інтернет, користуються супутниковим та цифровим телебаченням, мають громадське мовлення, чому сприяла організаційна, фінансова, кадрова, програмна діяльність міжнародних неурядових організацій.

Література

1. Andreev S. A. The Media and the Consolidation of Democracy in Central and Eastern Europe [Electronic resource] / S. A. Andreev. – Available at: <http://www.eumap.org>

Стоянова А.А.

аспірант

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ХАРТІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ МОВ АБО МОВ МЕНШИН ДО ВАЛЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА ТЕРИТОРІЇ УЕЛЬСУ

Сучасна Європа ґрунтується на принципах демократії та культурного розмаїття. Мова розглядається як важливий елемент будівництва єдиної Європи. Великого значення набувають захист і розвиток регіональних мов.

Зовнішньополітичний курс України є спрямованим на вступ до Європейського союзу, у зв'язку з чим актуальним стає вивчення європейського досвіду захисту прав лінгвістичних меншин. Сполучене Королівство є одним з лідерів Європейського союзу, у тому числі в сфері захисту прав культурно-мовних меншин, тому метою цього дослідження

стало проаналізувати мовну політику Сполученого Королівства щодо валлійської мови в Уельсі.

Український дослідник О. Куць в монографії «Мовна політика деяких зарубіжних держав» пише, що ще нещодавно у Сполученому Королівстві «державна політика була спрямована на закріплення домінуючої ролі стандартизованої англійської мови й разом з тим – на скорочення функціональної сфери рідних мов етнічних меншин, і призвела до того, що переважна більшість населення почала говорити тільки англійською, а мови національних меншин не відігравали вже практично ніякої ролі» [1, с. 73]. Однак у 1993 році британським парламентом був прийнятий закон про валлійську мову, згідно з яким в межах Уельсу вона отримала рівний статус з англійською мовою.

Одним із загальних для європейських держав підходів до вирішення етномовних питань стало прийняття Європейської хартії регіональних мов або мов меншин (далі – Хартія). Сполучене Королівство підписало Хартію 02 березня 2000 року та ратифікувало 27 березня 2001 року; в силу Хартія вступила 01 липня 2001 року [2]. У документі ратифікації Хартії було обумовлено, що вона буде застосовуватися на території материкової Британії та Північної Ірландії [3]. Відповідно до ст. 1 і 7 Хартії регіональними мовами або мовами меншин було визнано шотландську гельську, ірландську, валлійську, корнську шотландську та ольстерську шотландську.

У ході дослідження було проаналізовано: документ ратифікації Сполученим Королівством Європейської хартії регіональних мов або мов меншин [3]; періодичний звіт про застосування Хартії, представлений Сполученим Королівством [4]; доповідь Комітету експертів Ради Європи [4].

Згідно з доповіддю Комітету експертів Ради Європи, повністю виконуються 43 зобов'язання з 52: ст. 9 «Судова влада» – 7 з 7; ст. 10 «Адміністративні органи та державні служби» – 12 з 14; ст. 11 «Засоби масової інформації» – 6 з 6; ст. 13 «Економічне та суспільне життя» – 4 з 5.

Детальніше розглянемо ст. 8 «Освіта» та ст. 12 «Культурні заходи та засоби їх забезпечення», оскільки виходячи з ст. 2, вони є найважливішими.

Ст. 8 «Освіта»: виконуються 6 пунктів з 9. Дошкільне виховання і освіта на валлійській мові доступні для дітей з трьох років. Для дітей до трьох років є 448 ясельних груп з використанням валлійської, а для дітей старше трьох – 580 груп.

Модель двомовного навчання в початковій школі доступна для всіх дітей в усіх 22 районах Уельсу. Валлійська є доступною в 440 школах, де вона є єдиною або основною мовою навчання, двомовне навчання доступно в 87 школах; в інших школах валлійська мова викладається як друга.

Середня освіта на валлійській або на двох мовах є доступною по всьому Уельсу в різному ступені. Є 52 середньоосвітні валлійськомовні школи. Крім того, місцева влада, у разі неможливості забезпечення наявності такої школи, укладає угоди щодо прийняття учнів між графствами і здійснює оплату

транспортних витрат для бажаючих. З 1999 року до шістнадцятирічного віку валлійська є обов'язковим предметом для всіх учнів.

Професійно-технічна освіта на валлійській мові надається школами та коледжами університетського типу.

Зобов'язання щодо навчання валлійською мовою виконуються в повному обсязі. Тим не менш, все ще є недоліки, особливо в середній школі і у сфері професійно-технічної освіти. За словами Комітету експертів, все ще немає механізму моніторингу застосування положень Хартії на місцях.

Ст. 12 «Культурні заходи та засоби їх забезпечення»: виконуються 8 пунктів з 10. Згідно з періодичним звітом про застосування Хартії, у 2005 році Рада з валлійської мови виділила 25 тис. фунтів на підтримку Лондонської початкової школи з валлійською мовою навчання. Національна Асамблея Уельсу субсидує, а Британська Рада та Університет Кардіффа спільно керують проектом, направленим на навчання валлійській в Чубуті (Аргентина), де існує значна валлійськомовна меншина. У різних містах Сполученого Королівства за межами Уельсу існує кілька діючих товариств валлійської мови [4].

Приєднання до Європейської хартії регіональних мов або мов меншин було логічним кроком, зробленим Сполученим Королівством в сфері захисту прав культурно-мовних меншин. Сьогодні Сполучене Королівство вживає значні заходи щодо захисту валлійської мови, що виражається у вигляді нового законодавства, фінансування та проведених заходів.

У 1991 році кількість носіїв валлійської мови налічувала 18,5% населення Уельсу; у 2001 – 20,8%; у 2004 – 21,7%. У 2011 році цей показник знизився до 19%, однак 58% населення Уельсу (близько 418 тис. осіб) ідентифікували себе як валлійців і ще 7% як валлійців і британців [5, с. 1]. Таким чином, заходи вживані Сполученим Королівством задля розвитку та поширення валлійської мови мають невеликий ефект, оскільки враховуючи малу кількість носіїв валлійської мови, зміна у той чи інший бік на 1-2%, це дуже мало.

Вивчений досвід Сполученого Королівства є гарним прикладом послідовної мовної політики, при якій конфлікт з лінгвістичним регіоном Уельс залишається потенційним, але маломовірним. Результати дослідження можна брати до уваги при виборі мовної політики України, де мовне питання залишається нагальним.

Література

1. Куць О. М. Мовна політика деяких зарубіжних держав / Олексій Маркович Куць. – Х.: ХНУ ім. В. Каразіна, 2011. – 200 с.
2. Most Important Dates in the Implementation of the European Charter for Regional or Minority Languages in the United Kingdom [електронний ресурс]. – Database for the European Charter for Regional or Minority Languages. – Режим доступу: http://languagecharter.eokik.hu/sites/timeline/tm_UnitedKingdom.htm

3. List of Declarations Made with Respect to Treaty № 148 European Charter for Regional or Minority Languages [електронний ресурс]. – <http://conventions.coe.int> – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=148&CM=1&DF=&CL=ENG&VL=1>

4. Recommendations Concerning Welsh in the United Kingdom [електронний ресурс]. – Database for the European Charter for Regional or Minority Languages. – Режим доступу: http://languagecharter.eokik.hu/sites/languages/L-Welsh_in_the_UK.htm

5. Who identifies as Welsh? National identities and ethnicity in Wales [електронний ресурс]. – Centre on Dynamics of Ethnicity (CoDE), the University of Manchester. – Режим доступу: <http://www.ethnicity.ac.uk/medialibrary/briefings/dynamicsofdiversity/code-census-briefing-national-identity-wales.pdf>

Сусоров В.Д.

*доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України,
педагогіки та психології*

Сусоров С.В.

*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України,
педагогіки та психології*

Херсонський національний технічний університет

ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІВ І СОЦІАЛІСТІВ-РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Рубіж XIX і XX століть у Російській імперії характерний швидким розвитком громадсько – політичного руху, зокрема формування політичних партій і організацій ліворадикального спрямування. Як відомо, найбільш потужний вплив на маси мали Російська соціал – демократична робітнича партія (РСДРП) та Партія соціалістів – революціонерів (ПСР).

Обидві партії сповідували революційну ідеологію, однак їх ідейні засади були різними: соціал – демократи сповідували марксизм, соціалісти – революціонери вважали себе правонаступниками народництва. Звідси витікали їх підходи до революційних можливостей селянства. Соціал – демократи, виходячи зі своєї ідеології, оцінювали їх досить скептично, вважаючи селянство дрібнобуржуазним середовищем, за виключенням сільського пролетаріату. Тому то організаційно – пропагандистська діяльність РСДРП на селі до 1905 р. велася досить мляво. З початку існування ПСР також досить песимістично оцінювала революційність селян, що було результатом провалу «ходіння в народ» їх попередників [1, с. 51].

Однак, оцінка революційності селянства кардинально змінилася у 1902 р. під впливом антиурядових виступів селян Полтавської та Харківської губерній. З цього часу організаційно – пропагандистська діяльність членів ПСР на селі, на відміну від соціал – демократів, помітно активізувалася.

Процес формування селянських організацій ПСР і РСДРП, на наш погляд, проходив за одним сценарієм. Він детально був описаний високопоставленим жандармським офіцером О. І. Спіридовичем [2, с. 197].

Хоча О. І. Спіридович описував процес формування соціал – революційних груп на селі, але подібну тактику в ході революційних подій використовували і соціал – демократи. На наш погляд, це було зумовлено об'єктивними причинами. По – перше, найбільш грамотною частиною на селі була місцева інтелігенція (переважно, вчителі та лікарі), яка була більш освіченою за селян, мала зв'язок з містом, можливість знайомитись з виданнями різного політичного спрямування, в тому числі й революційного гатунку. Відповідно, краще орієнтувалася в особливостях громадсько – політичного життя, часто підтримували зв'язки з міськими організаціями революціонерів і служили своєрідною передавальною ланкою між містом і селом. Зв'язок села з містом підтримувався також через учнів, студентів, міських робітників – вихідців з сіл. Саме через ці соціальні групи члени ПСР і РСДРП намагалися налагоджувати контакти з селянами [Детальніше: 3, с. 283; 4, с. 20–25].

На 1905 р. обидві партії підійшли з різним багажем ідейно – організаційного впливу на селянство. Соціалісти – революціонери вели більш планомірну і організовану роботу на селі у попередній час, на відміну від соціал – демократів, тому селянам вони були більш відомі. Однак, з початком революційних подій 1905–1907 рр. обидві партії активно включилися у боротьбу за селянські маси. ПСР і РСДРП мали спільні цілі: повалення самодержавства і встановлення республіканської форми правління, запровадження загальнодемократичних свобод, проведення радикальних соціально – економічних реформ і т. д. Однак, шляхи розв'язання даних проблем, зокрема аграрної, вони бачили по-різному. Якщо соціал – демократи планували провести націоналізацію всіх великих приватновласницьких маєтків з подальшим поділом їх серед селян, то соціалісти – революціонери висунули ідею соціалізації землі. Вона також передбачала конфіскацію великого приватного землеволодіння, але з подальшою передачею землі не приватну власність, а в розпорядження самоврядних селянських общин. Такий підхід був більш прийнятний для селян, особливо центральних районів Росії. В Україні йшов процес розпаду общини. Громади, як їх називали українські селяни, вже втрачали важелі економічного впливу на село, однак вони зберігали свою силу, як органи місцевого самоврядування, тому програма соціалізації значною мірою імпонувала й українським селянам.

У постреволуційний період ПСР і РСДРП охопила криза. Вона була зумовлена різними причинами: майже повним припиненням фінансування

революційних партій, урядовими репресіями, «шпигуноманією» і наявністю в революційних лавах чисельної поліцейської агентури, це, у свою чергу, привело до відходу від лав революціонерів рядових партійців. Їх організаційна структура руйнувалася, зв'язки між центральними і місцевими організаціями рвалися. Селянські організації, що залишалися після поліцейських погромів, були покинуті напризволяще. Втративши ідейних керівників, їх члени відходили від революційної діяльності. Одні повірили у столипінську аграрну реформу закріпили надільну землю у приватну власність або переселилися в Сибір чи на Далекий Схід, інші (в разі якщо мали зброю) скочувалися до відвертого криміналітету.

Підводячи підсумки, можна зробити кілька висновків. розбіжностей між провідними революційними партіями – ПСР і РСДРП було набагато менше і носили вони переважно ідеологічний характер. Відповідно, спільного в організаційно – агітаційних аспектах діяльності в селянському середовищі у них було набагато більше. По – перше, на перших порах свого існування обидві партії скептично оцінювали революційні можливості селянства: соціал – демократи – через свою ідеологічну доктрину; соціалісти – революціонери – через невдалий практичний досвід своїх ідейних попередників. Однак, останні, на відміну від соціал – демократів, виявилися більшими прагматиками і коли спалахнули селянські заворушення 1902 р. вони переглянули своє ставлення до революційного потенціалу селянства і розпочали в його лавах активну ідейно – організаційну діяльність. По-друге, в плані формування селянських організацій обидві партії використовували однакові методи і спиралися на сільську інтелігенцію. По – третє, агітаційно – пропагандистська робота ПСР і РСДРП мала спільні форми і методи: використання друкованих видань – книг, брошур, газет, листівок; усна пропаганда – бесіди, виступи партійних діячів на селянських зборах, мітингах тощо.

На завершення зауважимо, що дана роботи не дає відповіді на всі запитання пов'язані з даною тематикою. Вона радше покликана поставити цю проблему на порядок денний, тому сподіваємося подальші дослідження внесуть більш детальні уточнення і корективи.

Література

1. Слетов С. К истории возникновения партии социалитстов – революционеров. – Пг., 1917. – 112 с.
2. Спиридович А. И. Партия социалитстов – революционеров и ее предшественники. 18861886 – 1916. – Пг., 1918. – 623 с.
3. Лось Ф. Є., Михайлюк О. Г. Класова боротьба в українському селі. 1907 – 1914. – К.: Наукова думка, 1976. – 282 с.
4. Сусоров С. В. Роль освітніх закладів й освітян у соціал – революційному русі в українському селі (1907 – 1914 рр.) // Наукові праці: науково – історичний журнал. – Т. 38. – Вип.. 35. -. Миколаїв: Видавництво МТГУ ім.. П. Могили, 2006. –С. 20–25.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ВОЙНЫ: ОСНОВНЫЕ КОМПОНЕНТЫ И МЕТОДЫ ВЕДЕНИЯ

Информация является основой для принятия решений как властью так и простыми гражданами, поэтому в условиях политического противостояния наиболее эффективным способом влияния выступает информационная война. Одной из основных целей информационной войны является затруднить доступ оппонентов к достоверной информации, а также манипуляции общественным мнением. Поскольку принятие решений всегда основывается на анализе информации, то недостоверная, искаженная информация приводит к принятию неадекватных решений.

В XXI веке к инструментам информационной войны относятся радио, телевидение, пресса (печатные СМИ) и сеть Интернет. В Интернет-изданиях, блогах и социальных сетях поток информации не поддается контролю (в том числе – самими участниками) и не регулируется законодательством. Более того, проблемой является идентификация источника информации в сети Интернет.

Важнейшим компонентом информационной войны выступает многоканальное информационное воздействие. Целевая аудитория должна получать сообщения одного типа по множеству коммуникативных каналов, охватывать аудиовизуальное воздействие и печатные масс-медиа.

К основным методам, которые используют для затруднения доступа населения к достоверной информации, относят выборочное замалчивание информации («полу»-правда), прямая дезинформация, создание стереотипов с последующим активным их использованием, журналистская интерпретация и использование опросов общественного мнения. Рассмотрим их более детально.

Во-первых, выборочное замалчивание. Средства массовой информации обладают огромными возможностями воздействия на общественное сознание людей при помощи использования информационно-психологических средств и методов, направленных как на повышение доверия населения к информации, так и на сокрытие информации. Одним из эффективных способов влияния на общественное мнение является выборочное замалчивание, то есть скрывание значимой информации в сюжетах и печатных материалах.

Во-вторых, дезинформация. Это не просто ложь, а управляемая ложь, сознательная клевета, направленная не только на обман человека, но и на подавление «... здоровой защитной реакции нации против губительного воздействия» [1]. Во время ведения информационной войны следует

добиваться поставленной цели с помощью информации и дезинформации, остановить которую путем принятия законодательных ограничений невозможно.

В-третьих, стереотипы. Это создание «...схематического, стандартизированного образа или представления о социальном явлении или объекте, эмоционально окрашенный и обладающий большой устойчивостью» [2]. Стереотипизированное мышление характерно для обыденного сознания и основано на стремлении человека свести разнообразие мира к определенным категориям, для обеспечения собственной моральной устойчивости и облегчения восприятия мира. В информационных войнах стереотипы применяются в целях формирования у людей образного и иллюзорного мышления. Такие представления, как стереотип, имидж, штамп, клише, используются и как средство воздействия на человека в определенных политических или социальных условиях. Задача специалистов информационных войн – направить стереотипы на создание стандартного, упрощенного мышления, на разрушение традиций, на поддержку восприятия неточной информации.

В-четвертых, интерпретация. К интерпретации журналисты прибегают тогда, когда требуется объяснить тот или иной факт; однако комментарии часто бывают заказными, то есть сознательно искажающими действительность. В настоящее время средства массовой информации стараются дать каждому событию свою оценку, соответственно комментарии могут быть противоречащими друг другу. В целом, существует два приема интерпретации как средства информационного воздействия: в первом случае возможность комментировать события дается только одной стороне конфликта, а во втором комментарий лишается основных своих черт: лаконичности, точности оценки, показательных сравнений. Также журналисты прибегают к манипуляции фактами и к чрезмерной экспрессивности в оценках, чтобы дать эмоциональный заряд читателям.

В-пятых, опросы общественного мнения. В ходе ведения информационных войн опрос из показателя политических предпочтений и поведения граждан превращается в способ манипулирования сознанием населения.

Литература

1. Грешневиков А. Информационная война/ А.Грешневиков. – М. – 1999. – 400 с.
2. Большой энциклопедический словарь. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/281574>. – Название с экрана.

ЗМІНА МЕДІАДИСКУРСУ ТА СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ В США ЩОДО ІСЛАМУ І МУСУЛЬМАН ПІСЛЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТІВ 2001 Р.

Мусульманське населення США нараховує приблизно 7 млн осіб, і у списку релігійних меншин займає четвертий рядок. Водночас темп приросту мусульманського населення в Америці складає близько 6% в на відміну від корінних американців (0,9%). Саме з таким зростанням чисельності прихильників ісламу в США пов'язані побоювання інших американських громадян і уряду, адже мусульманська громада залишається надзвичайно замкнутою спільнотою [1, с. 92].

Очевидно, що події 11 вересня 2001 р. також стали важливим фактором, що загострює міжкультурні відносини, каталізатором ісламофобії в США. Саме тоді американці почали сприймати мусульманську релігію і людей, які сповідують її, як загрозу. Велика роль у цьому процесі належала ЗМІ.

Ставлення американців до ісламу було особливо сприятливим відразу після 11 вересня 2001 р., коли відчуття загрози з боку терористів було найвищим. Значною мірою це стало результатом спільних зусиль уряду та медіа з метою запобігання дискримінації мусульман через подачу ісламу у позитивному ключі. Поступове збільшення ворожого ставлення громадян США до мусульман було пов'язано з відмовою від використання цієї технології і зростаючим впливом радикальних консерваторів. У 2006 р. правий ухил ЗМІ до нативізму став очевидним, що у свою чергу, свідчить про впливовість упереджених медіа.

Після терористичних актів у Лондоні 7 лютого 2005 р. симпатія до американських мусульман в країні також не зменшилась. Для більшості американців характерною реакцією були не бажання помсти, суб'єктивність, а співчуття до невинних мусульман, імідж яких був спаплюжений діями екстремістів.

Чому так трапилося? Відповідь лежить у площині форми й змісту подачі матеріалів медіа, які зосередилися на руйнуванні звичних стереотипів та демонстрації численних випадків насильницького порушення прав людини на Близькому Сході. Усвідомлення, що страх призведе до упередженості, головні редактори ЗМІ, які формують суспільну думку американців свідомо й успішно вирішили протистояти цій тенденції.

Поступове збільшення ворожості по відношенню до ісламу в період з 2002 по 2010 р. співпало із зростанням прихильників відмінностей в оцінці віри. Ставлення представників демократів та республіканців до мусульман поступово розходилося у діаметрально протилежних напрямках. До цього додалася відсутність об'єктивної інформації з перших рук [2, с. 2].

У середині 2006 р. праве крило медіа США почало піднімати питання про іслам як загрозу культурі. У хід пішли міфи про незгоду мусульман зі свободою слова, однієї з найзаповітніших цінностей Заходу. Невдовзі розвернулася компанія проти міграції мусульман та «ісламізації» розвинутих країн. Поступове зміщення уваги до загрози у сфері культури особливо яскраво проявилось під час обговорення у 2010 р. питання про побудову центру мусульманської общини Нью-Йорка. Це також було пов'язане з пошуками істинної релігійної ідентичності кандидата у президенти США Б. Обами у 2008 р.

Значну роль у формуванні суспільної думки США завжди відігравали медіа. Так, а результатами дослідження, що були проведені з 1 до 18 серпня 2007 р. форумом релігійного та суспільного життя, 32% американців визначають медіа як найбільш впливові з огляду формування їхнього ставлення до мусульман. На другому місці (18%) – погляди, обумовлені освітою та особистим досвідом [3]. Про впливовість медіа також свідчать дослідження С. Йенгара, К. Хана, Т. ван Дійка, М. Хуссейна та багатьох інших [4].

Зокрема, у матеріалах медіа зразу ж після 11 вересня 2001 р. для медіа правого та лівого крила щодо американських мусульман були характерні теми прав та свобод людини та їх порушення, а також підкреслення патріотизму етнічних арабів, що проживають у США і руйнування стереотипів, що вони підтримують тероризм [5]. На жаль, через деякий час у ЗМІ почала існувати очевидна дихотомія щодо оцінки мусульман: американські мусульмани описувалися як миролюбні та патріотичні, в той час як зарубіжні репрезентувалися переважно як насильницькі екстремісти [6].

Все частіше у різноманітних медіа почали лунає думки, де по-новому підкреслювалася принципова несумісність ісламських та західних цінностей. Відтак іслам почав розглядатися як пряма загроза традиційній культурі розвинутих країн. Знов актуалізувалося питання щодо демографічній загрози з боку мусульманської міграції. До цього додався той факт, що 2006 та 2007 рр. були найкривавішими у іракській війні. Тільки задукоментованими виявилися понад 24 тис. смертей серед цивільних осіб. Новий поштовх негативному ставленню до мусульман надали події арабської весни та кривава громадянська війна у Сирії.

Водночас слід наголосити, що самооцінка знань основних вчень ісламу серед американців неухильно підвищувалася, починаючи з 2002 р. Однак це не завжди призводило до позитивної зміни ставлення до мусульман. Непоінформовані громадяни стали відноситися до ісламу більш вороже ніж раніше.

Література

1. Сусллова М.Н. Исламофобия в США и России: социально-политические особенности проблемы / М.Н. Сусллова // Вестник Волгоградского гос. ун-та. Сер. 4, Ист. – 2012. – № 1(21). – С. 91–97.

2. Smith C. Anti-Islamic Sentiment and Media Framing during the 9/11 Decade / Christopher Smith // Journal of Religion & Society. – 2013. – Vol. 15. – P. 1–15.

3. Pew Forum survey conducted August 1-18, 2007. Public Expresses Mixed Views of Islam, Mormonism September 25, 2007 – [Електронний ресурс] – Режим доступу – <http://www.pewforum.org/2007/09/26/public-expresses-mixed-views-of-islam-mormonism/>

4. Iyengar S., and Hahn K. S. Red Media, Blue Media: Evidence of Ideological Selectivity in Media Use. / S. Iyengar, K.S. Hahn // Journal of Communication. – 2009 – Vol. 59. – P. 19–39.

5. Nacos B. L., and Torres-Reyna O. Muslim Americans in the News before and after 9-11. / B.L. Nacos, O. Torres-Reyna // Paper presented at Restless Searchlight: Terrorism, the Media and Public Life Symposium, Cambridge, MA. – [Електронний ресурс] – Режим доступу – <http://www.apsanet.org/~polcomm/APSA%20Papers/Nacos.pdf>.

6. Ibrahim D. The Framing of Islam on Network News Following the September 11th Attacks / D. Ibrahim // International Communication Gazette. – 2010. – Vol. 72, No 1. – P. 111–25.

Ханстантинов В.О.

*доктор політичних наук, доцент,
завідувач кафедри економічної теорії і суспільних наук
Миколаївський національний аграрний університет*

ДІАЛОГ ЯК ПОЛІТИЧНА НЕОБХІДНІСТЬ ТА УМОВИ ЙОГО РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ

Глибока криза, яку на даний час переживає українське суспільство і яка фактично охопила всі його структурні складові і механізми функціонування, спонукає ідентифікувати її як системну. Відповідно, її вирішення потребує системних підходів. Одним із них є діалогізація суспільних взаємодій, передовсім у тих ключових сферах, які, як показує досвід, є найбільш конфліктогенними – політико-владних, соціально-економічних, міжетнічних, міжконфесійних, міжрегіональних.

Діалог визначається як двосторонній комунікативний акт між суб'єктами, завдяки чому упорядковується і забезпечується їх співіснування та досягнення загального для них блага, в той час як відсутність постійного і системного діалогу цілком справедливо розглядається як основа більшості конфліктів у суспільно-політичному житті [1, с. 261].

До проблеми діалогізації суспільних відносин неодмінно звертаються як до засобу профілактики та розв'язання конфліктів в умовах демократичного

ладу, адже альтернативою діалогу є загострення конфронтації з усіма неминучими від цього деструктивними наслідками. У зв'язку із практичною затребуваністю вкажемо на деякі важливі вимоги в організації діалогу, аби він був результативним. Випадки порушення їх трапляються доволі часто, що врешті-решт суб'єктивно знецінює соціоконструктивні можливості самого діалогу і є причиною того, що попри декларативне схвалення його, вітчизняні політики вдаються до нього, особливо в форматі відносин «влада – опозиція», вкрай нерегулярно.

Підкреслимо, що передумовою конструктивного діалогу є розуміння того, що він відбувається між живими людьми – носіями специфічного досвіду, своєрідного психологічного темпераменту та світогляду і тому не може бути автоматично уподібнений до досконалого механізму забезпечення справедливого вирішення суперечностей. В діалозі завжди хтось є більш інформований, ініціативний, настирливий, кмітливий, творчий, гнучкий. Відтак, абсолютної симетрії у задоволенні інтересів діалог дати не може, і компроміс досягається неоднаковими поступками сторін. Але всі вони отримують головне – визнання одне одного як рівноправних учасників безупинного політичного процесу з можливістю поступово вирівнювати позиції шляхом майбутніх переговорів. Важливо, аби актори не керувалися своїми амбіціями та іміджевими резонами.

Прикінцевою стратегічною метою діалогу має бути не отримати відчуття задоволення від перемоги власної точки зору, а виявлення шляхів до співіснування, не зважаючи на розбіжності. Заради досягнення загального блага, в ім'я якого учасники суспільно-політичного життя долучають своїх опонентів до співпраці, варто керуватися сформульованим Б. Еккерманом «найвищим прагматичним імперативом» – якщо ви і я не згодні щодо моральної істини, то єдиний прийнятний шлях, на котрому ми від початку стоїмо, маючи кожний половину шансу на вирішення наших проблем, – це обопільне обговорення цих проблем [2, с. 350].

Це потребує усвідомлення відмінності між справами, що стосуються кожного з них, і справами, що стосуються їх всіх разом, а також між інформацією, яка певний час виявлялась доступною для деякої сукупності суб'єктів політичного життя, і яка через оприлюднення потребує від загалу певного реагування.

Діалог не є позначенням політичного або якогось іншого нейтралітету. Він є лише формою відносин, яка дозволяє кожній стороні висловити власну позицію, а її аргументи чи заперечення – бути почутими і взятими до уваги. Крім того, сама по собі нейтральність може приховувати чиясь зацікавленість у вигідному для себе політичному рішенні. Тому потрібна процедура окреслення чітких позицій сторін з усіх питань, що дозволить ясним чином порівнювати їх, зафіксувати, в чому вони збігаються, а в чому суперечать одна одній, тверезо оцінити наявні розбіжності і вже із самого початку обміну думками взяти на озброєння логіко-раціональні критерії та

засоби впливу на опонента і уникати спорадичних емоційних сплесків та тиску стереотипів.

Щоб бути плідним, діалог має протікати у визначених і визнаних соціумом як авторитетні інституціональних рамках – парламентських слуханнях, годинах запитань до уряду у Верховній Раді, міжпартійних переговорах, погоджувальних комісіях, підготовчих комітетах, радах соціального партнерства, зустрічах за круглим столом, телевізійних дебатах тощо.

До діалогу можуть вільно залучатися усі зацікавлені суб'єкти, які представляють громадянське суспільство. Однак, як попереджає С. Лармор, поза діалогу повинні перебувати фанатики і претенденти на німб святого мученика за ідею або віру, для котрих громадянський мир не є важливим [3, р. 60]. Постає питання щодо причини такого обмеження. Справа в тому, в основі фанатизму і споріднених з ним явищ релігійного фундаменталізму, політичного радикалізму лежать нераціональні або ірраціональні переконання, стосовно яких неможливий виважений обмін об'єктивними даними та неупередженими оцінками, про що свого часу писав Т. Негел [4, с. 387].

З огляду на багатоманітність складу українського суспільства як факту вітчизняної соціальної реальності, вкоріненість представників всіх основних складників в історико-цивілізаційному та політичному процесі в Україні, природним підґрунтям, на якому можуть у довготерміновій перспективі успішно розгортатися консенсуальні зусилля в процесі діалогу, має бути відмова від окремих секторально-локальних уявлень і світоглядних постулатах, і формування цивілізованих механізмів досягнення й підтримання загальнонаціональної згоди з орієнтацією на демократичні цінності. Це передбачає перманентний громадський дискурс з актуальних питань і діалог держави з громадянським суспільством, влади з опозицією, політичної еліти з інтелектуальною, бізнесовою, партійною, культурною іншими елітами. Необхідність цього диктується плинністю життя і тим, що атрибутивною ознакою демократії є «безперервні дискусії з приводу схвалюваних носієм верховної влади рішень, власне побудови влади та її засад» [5].

Ключова роль в забезпеченні діалогу належить толерантності. Згідно теорії комунікативної етики Ю. Габермаса підґрунтям та джерелом будь-яких видів соціальної дії виступає комунікативна дія. Вона завжди здійснюється в середовищі «передрозуміння», що формується з імпліцитним знанням життєвого світу і, як базова форма раціональності, в свою чергу, передбачає певну структуру визнання і наділення певною цінністю учасників цієї дії, включаючи такі характеристики як довіра, значимість, рівноправ'я та аргументативність власне дискурсу. На погляд німецького мислителя, для цього необхідні «децентроване світорозуміння», наявність і визнання деяких культурних самоочевидностей, відмова від інтерпретації або пояснення чужого на основі власних понять, примат згоди практичної щодо раціональної [6, с. 197, 339]. Отже, комунікативна взаємодія в її нормативному розумінні є толерантною взаємодією і, це передбачає

переорієнтацію зі стратегічної дії, де людина розглядається як об'єкт для використання іншим, до консенсуально-комунікативної дії, за якої згода уможливорюється завдяки принципу узагальненої взаємності на основі спільного горизонту життєвого досвіду та на засадах спільного тлумачення ситуації.

Таким чином, в умовах системної кризи в Україні, особливої ваги для виходу із неї та подальшого прогресивного розвитку набуває діалогізація як принцип побудови та функціонування всіх ключових сфер суспільного життя. Детермінуючу роль щодо решти з них у цьому плані відіграє політичний діалог. На цей час провідні політичні сили фактично ухилялись від широкого запровадження загальноприйнятих його механізмів у практику своєї повсякденної діяльності. Наслідком стала звична для вітчизняних реалій політична ворожнеча і нездатність до реальних компромісів, до укладання і реалізації довготермінових коаліційних угод на різних рівнях політичного життя. Наразі існують апробовані підходи стосовно забезпечення результативності політичного діалогу, одним із яких є дотримання акторами культури толерантності. Загальними чинниками успішного політичного діалогу є відданість демократичним стандартам, повага до свобод і прав, цінностей політичного плюралізму, врахування (а не абсолютизація) позиції меншості, регіональних, секторальних особливостей у загальнонаціональних владних рішеннях.

Література

1. Ковалевський В. Можливості і перспективи застосування інтеракціонізму в аналізі політичних конфліктів/ В. Ковалевський//Сучасна українська політика: політики і політологи про неї. – Київ, Миколаїв, 2009. – Вип. 15. – С. 252–262.
2. Екерман Б. Чому саме діалог? / Б. Екерман // Сучасна політична філософія: Антологія / [пер. з англ. – упоряд. Я. Кіш]. – К. : Основи, 1998. – С. 344–367.
3. Larmore C. Patterns of Moral Complexity/ C. Larmore. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 193 p.
4. Негел Т. Моральний конфлікт і політична законність // Сучасна політична філософія: антологія ; [пер.з англ. – упоряд. Я. Кіш]/ Т. Негел. – К. : Основи, 1998. – С. 368–398.
5. Арон Р. Демократия и тоталитаризм[Електронний ресурс] : / Р. Арон; [пер. с франц.]. – М.: Текст, 1993. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Aron/03.php.
6. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Ю. Хабермас ; [пер. с нем. под. ред. Д. В. Складнева]. – СПб. : Наука, 2000. – 379 с.

Бакала А.А.

студент

Національний університет «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ У СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Рух до громадянського суспільства та втілення його положень – це один з основних принципів функціонування правової держави. Розвиток громадянського суспільства, демократизація всіх сфер громадського життя – стратегічна мета держави, яка актуальна сьогодні для руху України до європейського та світового простору, наближення до європейських стандартів демократії. Ідея громадянського суспільства активно досліджується не тільки в Україні, але і в Європі та США.

Правове виховання є важливим механізмом становлення демократичної правосвідомості та правової культури, які, у свою чергу, обумовлюють існування різних форм правового буття. У сучасному українському суспільстві мають місце значні деформації правосвідомості та правової культури громадян, найпоширенішим з яких є правовий нігілізм, правовий догматизм та правовий інфантилізм. Саме тому системна правовиховна діяльність державних органів, освітніх закладів, правоохоронних структур сприятиме формуванню правового суспільства, створюючи інституційне підґрунтя для цього процесу.

Інститути громадянського суспільства є дієвими суб'єктами правового виховання у демократичній державі. На думку фахівців, для розвитку інститутів громадянського суспільства необхідно сприятливе законодавче середовище, яке передбачає: прості процедури реєстрації організацій громадянського суспільства; податкові стимули для діяльності організацій громадянського суспільства та їх підтримки з боку індивідуальних та корпоративних донорів або волонтерів; правові можливості забезпечення існування організації через її господарську діяльність; прозорі процедури державної фінансової підтримки громадських організацій; процедури залучення організацій громадянського суспільства до формування та реалізації державної політики [1; с. 11].

Порівнюючи за зазначеними критеріями умови функціонування громадянського суспільства в Україні та європейських країнах необхідно зупинитися на деяких відмінностях. Так, в Естонії неурядову організацію можна зареєструвати через Інтернет або у телефонному режимі, оплатити реєстрацію за допомогою електронних грошей.

Одним із базових принципів взаємодії влади та громадянського суспільства є принцип субсидіарності, який передбачає участь неурядових організацій у наданні соціальних послуг, реалізації державної політики тощо. Реалізація цього принципу сприяє розвитку громадянського суспільства, оскільки для ефективної діяльності та співпраці з владою суб'єкти правового співтовариства повинні чітко усвідомлювати свої права та обов'язки, мати належний рівень розвитку політико-правової культури. Як зазначає Т. Панченко, громадянська активність, довіра та толерантність під впливом цінностей субсидіарності утворюють провідну рису культури субсидіарної демократії – солідарність, що зумовлена горизонтальними зв'язками взаємодії і співпраці на протигагу вертикальним зв'язкам влади і залежності [2; с. 141].

Аналізуючи становлення громадянського суспільства в Україні та роль правового виховання в цьому процесі, неможливо залишити поза увагою такий суспільний феномен, як соціальний капітал, який демонструє нам здатність усіх суб'єктів громадянсько-правового суспільства до самоорганізації. На нашу думку, уся низка право виховних заходів у державі якраз і повинна бути спрямована на забезпечення само організаційних механізмів функціонування правового суспільства, на підтримку ініціативи громадян щодо вирішення суспільно значущих проблем. З цього приводу дослідник Дж. Коулмен зазначає, що соціальний капітал – це будь-який прояв неформальної соціальної організації, котра виступає як продуктивний ресурс для одного або більше акторів [3; с.307].

Отже, для розбудови громадянського суспільства можна виділити такі основні напрями у сфері правового виховання:

- реформування судової та правоохоронної системи, створення консультативних рад при юридичних відомствах;
- посилення юридичної відповідальності за порушення прав і свобод громадян;
- популяризація правових знань в освітній діяльності та за допомогою мас-медіа;
- подальший розвиток наукових досліджень у галузі право розуміння, правосвідомості, правової культури, подолання розриву між правовою наукою і юридичною практикою, підвищення якості вищої юридичної освіти в Україні;
- поліпшення умов діяльності громадських організацій (зокрема, правозахисних), підтримка правової ініціативи громадян;
- використання закордонного досвіду у сфері правового виховання та залучення міжнародних організацій для здійснення моніторингу прав виховної діяльності в Україні.

Література

1. Правові умови розвитку громадянського суспільства в Україні. Що потрібно зробити ? // М. В. Лациба, А. О. Красносільська; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К. : Агенство « Україна », 2011. С. 11–13.
2. Панченко, Т. В. Принцип субсидіарності у сучасному демократичному розвитку : монографія / Т. В. Панченко. – Х. : Майдан, 2011. – С. 141.
3. Coleman, J. Foundations of Social Theory / J. Coleman. –Cambridge (MA), 1990. – P. 307.

Ветоха А.О.

студентка

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЕЛЕМЕНТ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА

Політична культура – багатовимірне явище, що має численні та подекуди маловивчені історичні та психологічні засади і особливості формування, що, в свою чергу, впливає на розуміння цього поняття.

Політична культура спрямована на інтеграцію суспільства, забезпечення стабільності стосунків між представниками державної влади і громадянами. З рівня політичної культури однієї людини може починатися загальний рівень політичної культури суспільства, а рівень політичної культури суспільства якнайкраще демонструє рівень політичної зрілості держави в цілому.

Багато з того, що сьогодні відноситься до політичної культури було ще у Святому Письмі, аналізувалося та описувалося Конфуцієм, Платоном та Аристотелем, але сам термін з'явився набагато пізніше, лише в XVIII ст. у працях німецького філософа–просвітника І.Гердера, як реакція на історичні умови формування тогочасного суспільства. І лише у 50–х–60–х рр. XX ст. в руслі західної політичної традиції з'явилася теорія, що описувала таке політичне явище, як політична культура.

Особливості формування політичної культури мало вивчені, оскільки, власне, й поняття «політична культура» надто складне, неоднозначне і навіть суперечливе [8].

У сучасній науці існує більше 40 визначень цієї категорії, така кількість визначень та підходів до формування розуміння «політичної культури», є не лише продуктом історичного розвитку держави, але і невід'ємним елементом розвитку сучасного суспільства, як в рамках правового розвитку держави, так і в рамках комунікації між населенням країни та представниками влади.

Формування політичної культури, пов'язане з різноманітними історичними, географічними, геополітичними, психолого–ментальними умовами розвитку суспільства.

Політичну культуру можна визначити як історично утворені, відносно стійкі політичні уявлення, оцінки та орієнтації, а також моделі і норми політичної поведінки [9]. Характер суспільного життя великою мірою визначається досягнутим рівнем політичної культури. Політична культура, вище не лише навколо політичне, це частина загальної культури суспільства. Політична культура – це не лише відношення суспільства до політики та участь у політичному житті країни, це також діяльність держави, політичних партій, політичних рухів, суспільних організацій, трудових колективів [3]. Визначаючи суть політичної культури, необхідно засвоїти співвідношення політичної культури зі спорідненими їй політичними феноменами. Мова йде про відносини між політичною культурою і політичною ідеологією, політичною культурою і політичними пристрастями, між політичною культурою і системою цінностей [2].

Структурно політична культура є єдністю:

- політичної свідомості, політичних переконань і цінностей;
- політичних знань;
- політичних дій [7].

Структурні компоненти політичної культури як багатопланового явища потрібно розглядати на декількох рівнях:

- 1) ментально–поведінковому – цінності, норми, способи поведінки;
- 2) ментально–духовному – ідеологія, наука, елементи політичної психіки та мова;
- 3) на рівні якісного стану функціонування інститутів та форм політичної взаємодії – елементи культури парламентаризму, політичного, державного та муніципального управління, конфлікту, співпраці, конкуренції тощо [4].

Політична свідомість функціонує на двох рівнях: буденному та теоретичному. Буденна політична свідомість – це сукупність ідей, уявлень і знань, які виникають безпосередньо з буденної практики. Виявляючись як «здоровий глузд», «народна мудрість», такий тип свідомості має певну пізнавальну цінність, може бути одним із джерел теоретичної та ідеологічної свідомості. Буденна політична свідомість характеризується чітко вираженими соціально–психологічними рисами: соціальними почуттями, настроями, емоціями, імпульсивністю, гостротою сприйняття політичних процесів, подій та рішень. Більш високим рівнем політичної свідомості можна вважати політико–теоретичну свідомість. Вона являє собою сукупність ідей, уявлень, поглядів, знань та вчень, що виникають на основі наукового дослідження політичних відносин, процесів, інститутів, проникнення в їх сутність, глибинні взаємозв'язки і суперечності, закономірності розвитку. Теоретична свідомість – стрижень політичної ідеології [3].

Політична культура поєднує політичну свідомість і політичну поведінку в їх сталих, типових формах. У політичній культурі політичне життя відображається не тільки в його реальних формах, але й у формах ідеальних. Політична культура суспільства не лише свідчить про те, яким є політичне життя, але й про те, яким воно повинно бути. Цей ідеалізований образ політичного життя може бути раціонально обґрунтованим і виступати як суспільно-політичний ідеал, якого суспільство прагне досягнути шляхом здійснення певних програм, дій. Але інколи цей ідеалізований образ виступає як політичний міф.

Політичний міф – форма політичної свідомості, в якій знання та розуміння актів політики замінюється образами, символами, легендами та вірою в них [5]. Саме поняття «політичний міф», незримо закладене у визначенні «політична культура», оскільки відносно стійкі політичні уявлення, що є першоосновою політичної культури, можуть бути лише політичними міфами.

Таким чином, можна зробити висновок, що негативний вплив політичних міфів на розвиток політичної культури в суспільстві пояснюється трьома основними моментами:

- народження та поширення політичних міфів у суспільстві відбувається через брак політичних знань та досвіду, а також як намагання пояснити політичні події що відбуваються виходячи з власного, а тому й обмеженого життєвого досвіду;

- використання політичних міфів частіше всього не йде на користь суспільству, оскільки політичні сили з охотою використовують міфологічні образи для боротьби з своїми опонентами, або ж для приховування власних помилок та прорахунків [6];

- частіше всього політичні міфи штучно створюються та цілеспрямовано поширюються як ефективний засіб політики, з метою відволікти увагу від реальних подій та проблем і спрямувати увагу громадськості на спеціально підготований плацдарм.

Не зважаючи величезну кількість штучно створених політичних міфів, що набувають форм вигадок та мають дещо сезонний характер, у будь-якому суспільстві (залежно від форми державного правління та типу політичного ладу) їх є чотири типи: національного відродження, комуністичний, демократичний і імперський. Такий набір «живе» в свідомості громадян всіх країн, різниця лише в тому, де який міф домінує. Така прихильність до певного типу міфу, їх стабільне існування та домінування можна пояснити тим типом політичної культури, до якого відноситься те чи інше суспільство. Так, американські політологи Алмонд і Вебра на основі аналізу різних політичних орієнтацій виокремили три типи політичної культури: патріархальний, підданський і активістський [3].

Характерною рисою патріархальної політичної культури, за Алмондом, є відсутність інтересу до політичного життя, брак чітко виражених політичних ролей у суспільстві. Імперський політичний міф якнайкраще

демонструє загальні настрої суспільства з таким типом політичної культури – необхідність створення єдиного центру влади і жорстка система управління державою, що впринципі не цікавиться суспільним настроєм, а суспільство – в своїй абсолютній більшості воліє не втручатися у політичне життя.

Підданська політична культура характеризується сильною орієнтацією на політичну систему і результати її діяльності, а водночас – низьким рівнем участі у політичному житті, комуністичний міф про вірність ідеалам партії та комунізму та штучно створене політичне середовище яскравий приклад існування політичної культури, але її життєздатність викликає сумніви.

Активістська політична культура, або культура участі, вирізняється гострим інтересом громадян як до політичної системи і результатів її функціонування, так і до особистої активної участі в політичному житті.

Одразу два типи міфів поширюються у суспільстві з подібним типом політичної культури, що пояснюються історичними умовами розвитку держави: міф національного відродження, при якому всіляко демонструються зацікавленість культурою і історією своєї нації та демократичний міф, що демонструє повну відданість праву і законності, твердість позицій, бажання розвиватися та пошук нових шляхів для реалізації своїх поліполітичних устремлінь, налагодження діалогу між громадянами та представниками державної влади, як елементами політичної культури.

За оцінками фахівців, для того, щоб міф «визрів», має пройти кілька десятиліть. При втручанні технологій процес можна прискорити, і на конструкцію міфу може піти 10–15 років. У будь-якому разі, штучне створення політичних міфів, є яскравим прикладом розвитку політичної культури.

Таким чином розглянувши політичну культуру як невід’ємний елемент функціонування суспільства, можна зробити висновки, що політична культура перебуває у двох вимірах: перший – це її функціонування як складової політичної системи, другий вимір – це представлення політичної культури та її складових як образу нації, що формувався як під впливом історичних подій та штучно створених умов.

Література

1. Абизов В.Є. Методологічний проект дослідження структури часу в політичному міфі на основі етнофілософії М.Еліаде / В.Є. Абизов. – К. : Мультиверсум. Філософський альманах Центр духовної культури. – 2005. – № 48.
2. Береза С.В. Особливості політичної культури як частини загальної культури суспільства: сучасні виміри / С.В. Береза. – Часопис Київського університету права. – 2009. – № 4. – 16 с.
3. Брегеда А.Ю. Політологія: Навч.–метод. посібник для самост. вивч. дисц. – К.: Вид-во КНЕУ, 1999. – 108 с.

4. Гелей С.Д. Рутар С.М. Політологія Навч.–метод. посібник. – К.: в-тво Світ 2001. – 150 с.

5. Нова філософська енциклопедія / під редакцією В.С. Стьопіна. – М.: вид-во Мысль, 2001.

7. Політологія: Навчальний посібник / Щедрова Г.П., Барановський Ф.В.

Дьоміна О.С.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії
та історії держави і права, докторант кафедри політичних наук
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова*

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК ДУХОВНЕ ПІДґРУНТЯ ПОЛІТИЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Сучасне суспільство, яке побудоване на принципах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності в своїй основі має певні цінності, які визнаються більшістю його членів і не суперечать принципу плюралізму. Будь-яка об'єднувальна ідеологія, залишиться абстрактною схемою, якщо не зможе зачепити сферу почуттів, емоцій, настроїв, психології народу. Ось чому в процесах державотворення українського суспільства однією з концептуальних засад виступає українська національна ідея. Вона розкриває єдність, традиції, історичний характер, внутрішній зв'язок, становлення і розвиток, долю і призначення народу, робить їх предметом своєї свідомості, своїм мотивуванням. Досліджуючи можливості розбудови демократії в багатоскладних суспільствах, А. Лейпхарт зазначає, що «національна ідея може служити надсегментною орієнтацією, що поєднує людей, однак при цьому важливо не тільки те, наскільки національна ідея сильна, але і те, якою мірою вона дійсно поєднує, а не роз'єднує людей, вимагаючи від них відданості нації, що не тотожно вірності інтересам держави» [1, с. 119].

Суспільне усвідомлення необхідності формування національно спрямованого комплексу політичних і громадянських цінностей впливає на спрямування політичного розвитку країни: чи в напрямку цивілізованого демократичного врядування на основі національних цінностей і цілей, чи в напрямку повернення до авторитарно-тоталітарних форм управління державою і залежності від зовнішніх сил. Прагнення до створення громадянського суспільства на основі національних пріоритетів розвитку є центральним ядром національної ідеї як сутнісної складової духовності політичного процесу, а також запобігання денаціоналізованим політичним процесам, які сприяють національно-політичній ентропії та ціннісному

розпаду, який зрештою може призвести до втрати державної та громадсько-культурної самостійності.

Вітчизняні науковці визначають поняття «українська національна політична свідомість» як відображення процесу творення чи повернення до життя української духовності, національних цінностей (таких як: національна ідея, головним компонентом якої є ідея суверенітету української нації та української національної держави, демократичний ідеал суспільно-політичного устрою, усвідомлення природних прав нації та особи, актуалізація традицій державотворення і самоврядування) та пов'язаних із політичною сферою етнічних компонентів суспільної свідомості (притаманні українській мові морально-етичні та суспільно-політичні поняття, риси національного характеру, патріотичні почуття, історична пам'ять тощо) [2, с. 277].

Єднальним елементом соціокультурного часового континууму, який дозволяє суспільству відчувати і використовувати для творчого самовдосконалення спадок минулих поколінь, самовизначатись на основі вироблених цінностей і цивілізаційних пріоритетів, дивитися в майбутнє з упевненістю у власних силах є національна ідея, адже саме духовна основа політичного розвитку має потенціал збереження його сталого розвитку.

Слушно зазначає український політолог Г.Щедрова, що становлення політичної культури, адекватної громадянському суспільству, передбачає оновлення політичної ідеології, звільнення її від догматизму, ілюзорних та утопічних уявлень, формування сучасної концепції правової держави. Необхідно також відродження у свідомості людей політичних і соціально-моральних цінностей, насамперед ідей гуманізму, свободи і гідності особи, соціальної рівності і справедливості. Актуальним також є формування дбайливого ставлення до політичного і культурного минулого, історичного досвіду боротьби за соціальне і національне визволення, відновлення прогресивних традицій [3, с. 79–80].

Лише тоді, коли систематично, засобами освіти і просвітництва, пропаганди і популяризації, політичними і громадськими діями впроваджується суспільне розуміння феноменологічних основ, духовного підґрунтя політичного процесу народ має майбутнє. Лише на основі такого постійного колективного самовдосконалення утворюється духовна єдність народу, смислову внутрішню сутність якої складає національна ідея у вигляді творів мистецтва, літератури, філософії, науки, у формі ідеології і інформаційного середовища, які постійно пропагують національні чесноти – честь, гідність, самоповагу, унікальність історичного розвитку тощо.

Сьогодні політичний процес має зламний, ключовий з історичної точки зору характер, адже саме на сучасному українському суспільстві лежить відповідальність за те, яким чином ми зможемо творчо усвідомити вироблені століттями національні цінності і в якому вигляді передамо їх наступним поколінням. М. Розумний зазначає, що у нашому минулому є багато такого, що може зробити нам честь. Але єдиний спосіб здобути самоповагу – це зробити щось гідне і важливе сьогодні. Маємо всі підстави говорити про народження

нової української нації, яка ще тільки виробляє власний алгоритм розвитку в колі цивілізації [4, с. 235]. Саме тому національна інтелігенція, освітяни, політики несуть на собі відповідальність за вироблення національної стратегії розвитку правової держави і громадянського суспільства. Така відповідальність поки що не усвідомлена належним чином, через це в суспільстві панують нігілістичні та політично пасивні настрої, які стосуються як політичних реалій, так і сучасних духовних здобутків.

Отже, утворення дієвої політичної цілісності, що зможе протистояти зовнішнім утискам і внутрішнім руйнівним тенденціям, можливе лише за умови щоденної роботи по досягненню колективних цінностей і цілей, які повинні нести в собі національні і громадянські чесноти, створювати напрями для спільної, загальнонародної самореалізації, для гідної самоідентифікації та самоповаги. Це створення на основі продемократичного ядра етнонаціонального зв'язку людей (життя, мови, культури), державно-громадської спільноти сучасного типу – політичної нації [5, с. 532]. Але можливість такого створення виникає лише в разі досягнення суспільством високого рівня консолідації навколо єдиних цінностей і цілей, якими повинні бути саме аксіологічні орієнтири, які століттями вироблялися українським народом та найвидатнішими його представниками.

Становлення національної і громадянської свідомостей – взаємопов'язані процеси: існує спільна основа цих явищ. Людина, для якої унікальність індивідуального світу людини є важливою цінністю, переважно цінує також самобутні культури; а тому вона виважено і відповідально ставиться до вибору своєї культурної, національної і політичної ідентичності.

Отже важливим завданням сучасного українського суспільства є виховання людини з активницькою, ціннісно-орієнтованою і культурно-творчою позицією, яка здатна відстоювати інтереси нації, а інтереси соціокультурної спільноти ставити вище за індивідуальні.

Національна ідея, окрім того, носить глибоко гуманістичний характер, адже «внутрішня цілісність людини, самобутність її індивідуальності, сила особистісного переживання мають національну природу» [6, с. 81]. Тим самим, в ній міститься духовно-світоглядний потенціал ціннісної самоідентифікації особистості, внутрішня енергія самостановлення на принципах любові до власної батьківщини і активно-творча соціально-політична позиція. Національна ідея стає для сучасного українського суспільства інтегративним, консолідуючим фактором, який сприяє розвитку нашої нації як гідного, сильного, впливового і самодостатнього суб'єкту історичного процесу.

Таким чином, для подальшого розвитку політичної цілісності українського суспільства, необхідним є поєднання в національній ідеї світоглядних і ціннісних орієнтирів, спрямованих як на демократизацію владних відносин в країні, на створення ефективного громадянського суспільства, так і на забезпечення кожному громадянину його невід'ємних прав, в тому числі і на національно-політичне і соціокультурне самовизначення.

Література

1. Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах: сравнительное исследование / А. Лейпхарт. – М.: Аспект Пресс, 1997. – 287 с.
2. Філософія політики : підручник / Авт.-упоряд. : В. П. Андрущенко, В. С. Бакіров, М. І. Бойченко, Л. В. Губерський. – К. : Знання України, 2003. – 400 с.
3. Щедрова Г.П. Громадянське суспільство, правова держава і політична свідомість громадян / Г.П. Щедрова. – К.: ІСДО, 1994. – 112 с.
4. Розумний М.М. Ідея і нація в інформаційну епоху / М.М. Розумний – Харків: Майдан, 2006. – 340 с.
5. Крисаченко В.С. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / В.С. Крисаченко, М.Т. Степико, О.С. Власюк та ін. – К.: НІСД, 2004. – 648 с.
6. Кубаєвський М.К. Національна ідея: історичні й методологічні засади осмислення. [монографія] / М.К. Кубаєвський. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 192 с.

Костинюк О.В.

*студентка факультету правової політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Історія людства з давніх часів свідчить про неминучість конфліктів, які існували і будуть існувати стільки, скільки існує взаємодія між людьми.

На початку ХХІ століття постала перед людством майже безальтернативна проблема: або оволодіти наукою і мистецтвом розв'язання чи попередження конфліктів, або втратити перспективи мирного співіснування. Політичні конфлікти попередніх століть стали головною причиною загибелі людей внаслідок терору тоталітарних режимів, заколотів і бунтів, революцій і контрреволюцій. Практичний досвід останніх подій наочно демонструє як загострилася боротьба за владу. Протиборство конфліктуючих сторін набуває безкомпромісних форм, переростає в політичні перевороти, коли різко змінюються настрої і поведінка великих мас людей.

Аналізуючи ситуацію в Україні в контексті теорії конфлікту, бачимо, що спроби пояснення, запобігання або вирішення конфліктів у рамках традиційних раціональних моделей та схем нашоухе на серйозні труднощі. У зв'язку з цим постає необхідність переосмислення світового та вітчизняного досвіду в дослідженні саме психологічного аспекту політичних конфліктів.

Вивченням зазначеної проблематики опікувалися такі відомі зарубіжні та вітчизняні вчені як І. Бекешкіна, К. Боулдінг, Л. Герасіна, Р. Дарендорф, Е. Дюркгейм, А. Здравомислов, Г. Зіммель, Л. Козер, К. Кучер, В. Овчинникова, Т. Парсонс, А. Пойченко, Р. Преторіус, Дж. Рекс, А. Романюк, В. Семенов, Р. Снайдер та інші.

Упродовж останніх десятиліть інтенсивного розвитку набула конфліктологія – самостійна наукова дисципліна, що має комплексний характер і тісно пов'язана з такими галузями наукового знання, як філософія, соціологія, історія, економіка, культурологія, правознавство, педагогіка, політологія, психологія, математика, воєнна наука та ін.

Політичний конфлікт є насамперед формою взаємовідносин окремих особистостей, партій, політичних груп, громадських об'єднань, класів, держав, окремих політиків, громадських діячів з приводу відносин влади. Політичний конфлікт можна також розрізняти як такий, що стосується всього політичного простору (наприклад, між гілками влади), і як конфлікт усередині владних структур, коли сторони змагаються за перерозподіл влади або розширення владних повноважень [2, с. 127].

Варто погодитись з тим, що «політичний конфлікт – це надмірне загострення взаємовідносин сторін у політиці або їх зіткнення, пов'язане з відмінностями їх становища у суспільстві. Джерелом політичних конфліктів є конкуренція, суперництво, антагонізм, ворожість у сферах економіки, політики, політичних інтересів. Незалежно від характеру всі політичні конфлікти тією чи іншою мірою стосуються влади, владних інтересів» [там само].

Одним із показників можливого політичного конфлікту, а то й політичної кризи є політична напруженість. Для неї властиве поширення серед широких верств населення настроїв невдоволення існуючим становищем у певних сферах життя або існуючим соціальним устроєм загалом.

Дослідники розрізняють три основних типи політичних конфліктів: інтересів, цінностей та ідентифікації. Кожен з них напряму стосується психологічних характеристик учасників [3, с. 213].

Конфлікти інтересів, як правило, спостерігаються у високорозвинених, стабільних країнах, де час від часу перерозподіляється власність, капітали тощо. Вважають, що розв'язувати такі конфлікти легше, ніж інші.

Конфлікти цінностей, або ціннісні конфлікти, навпаки, характерні для держав нестабільних, з нестійким державним устроєм. Ці конфлікти розвиваються навколо таких цінностей як свобода, рівність, автономія, справедливість тощо.

Конфлікт ідентифікації настає тоді, коли суб'єкт політичного процесу намагається ототожнювати себе з відповідною соціальною групою.

Як і будь-які інші, політичні конфлікти за рівнем розгортання поділяють на внутрішньоособистісні, міжособові, індивідуально-групові, внутрішньо-групові, міжгрупові, організаційні, класові, міжнаціональні, міждержавні.

Внутрішньоособистісними називають конфлікти між «хочу!», «повинен!» і «розумно!» [4, с. 95]. Людина завжди є носієм певної свідомості, поглядів, які не є сталими. Вони змінюються під впливом найрізноманітніших обставин. При цьому нормальний розвиток особистості пов'язаний із розумінням відмінності між реальною та ідеальною метою, в результаті чого і виникає внутрішній конфлікт.

Внутрішньоособистісні конфлікти, як правило, спричиняють і міжособові, оскільки людина, не знаходячи відповіді на запитання, що її хвилюють, не дістаючи схвалення і підтримки своєї позиції іншими, намагається досягти цього саме за рахунок міжособових конфліктів.

Міжособові конфлікти в політиці мають певні особливості. Міжособові конфлікти характеризуються, з одного боку, змістом, тобто тим, що становить предмет різних поглядів конфліктуючих. У політиці найголовніше – політичні погляди, оцінки, ідеали, ідеології. З другого боку, конфлікт має психологічну основу, пов'язану з особливостями конфліктуючих як особистостей. Це визначає манеру, стиль поведінки конфліктуючих сторін.

Міжособові конфлікти нерідко переростають у групові, коли конфліктуючі сторони у різний спосіб доповнюються прихильниками, однодумцями.

Міжорганізаційні конфлікти в політиці виникають як зіткнення окремих партій, громадських організацій, об'єднань, великих груп. Останні мають доленосне значення для цілих націй, народів, оскільки у великі групи люди об'єднуються на основі спільного соціального становища, місця проживання, спільних інтересів, громадянства чи підданства, національності тощо.

Політичний конфлікт, як і будь-який інший, може бути інтегруючим і дезінтегруючим, або системним і несистемним. Системні конфлікти стосуються базових засад суспільства, принципів, на яких воно базується й існує, і є дезінтегруючими. Несистемні конфлікти таких засад не торкаються, а тому є інтегруючими.

У процесі політичного конфлікту його учасники вибирають відповідну стратегію поведінки, намагаючись при цьому максимально відстояти, задовольнити свої інтереси. Типовими стратегіями такої поведінки є конкуренція, співробітництво, ухилення, пристосування. При цьому конкуренція і співробітництво вважаються активними діями, а ухилення і пристосування – пасивними [5, с. 84].

Політологи, зокрема Г. Зіммель, дійшли висновку, що «чим гостріший політичний конфлікт, тим згуртованіші групи, сторони, що конфліктують. Власне, без такої згуртованості взагалі марно сподіватися на перемогу у конфлікті. Логічно і те, що пом'якшення гостроти конфлікту зменшує і його інтегруючу функцію в суспільстві» [там само].

Існують два основних варіанти розкриття суті політичних конфліктів – гласний і негласний. У першому випадку суть політичних конфліктів розкривається відкрито – через пресу, радіо, телебачення, мітинги, зібрання, засідання парламенту тощо. Гласний варіант розкриття властивий

демократичному суспільству. Гласно розв'язуються конфлікти у процесі обміну думками, дискусій, вивчення громадської думки та ін.

Негласне розкриття суті політичного конфлікту відбувається таємно, коаліційно, на рівні групи і тому, як правило, конфлікт залишається нерозв'язаним, суперечності неусунутими, згоди між сторонами, що конфліктують, не досягнуто. Тимчасово зменшується тільки гострота конфлікту.

Коли конфліктна ситуація переростає в політичний конфлікт, постає проблема його розв'язання. Практика політичного життя свідчить, що політичні конфлікти розв'язуються переважно двома способами – силовим та переговорним. Звичайно, другий спосіб більш складний, потребує великої практичної підготовки, але саме цей спосіб найбільш перспективний і плідний.

Розрізняють два основних методи ведення переговорів – позиційний торг і принципові переговори, або переговори по суті [1, с. 186]. Переговори як позиційний торг характеризуються спробою розв'язати конфлікт, досягти домовленості шляхом певних поступок сторін. Такі переговори здебільшого малоефективні і до розв'язання конфлікту фактично не приводять.

Набагато складніші і результативніші принципові переговори, або переговори по суті. Вони потребують розмежування між учасниками переговорів та предметом переговорів, зосередження на інтересах, а не на позиціях сторін, окреслення кола можливостей перед тим, як вирішувати, що робити. У результаті таких переговорів найчастіше сторонам вдається зберегти особисту позицію, власні погляди. В ідеальному варіанті підсумок таких переговорів виглядає як «перемога – перемога».

Практично кожен учасник політичного конфлікту, якщо він заінтересований у його припиненні, має замислитися і поставити перед собою три завдання: а) як запобігти конфлікту, зробити так, щоб його уникнути; б) як поводити себе під час конфлікту, щоб максимально перешкодити його загостренню; в) як завершити конфлікт із щонайменшими втратами для себе.

Людина завжди перебуває у різноманітних конфліктах – внутрішньоособистісних, міжособових, групових, службових, політичних, міжнаціональних, міжнародних та ін. Отже, завжди існує потреба вміти врегульовувати конфлікти, особливо в нестабільних суспільствах. І хоча протилежностями конфлікту є злагода, єднання, згуртованість, мир, конфлікти – норма життя людини.

Література

1. Абетка українського політика. Довідник / М. Томенко (кер. авт. кол.). – К.: Смолоскип, 1997.
2. Головатий Н. Ф. Політична психологія: Навч. посіб. / Н. Ф. Головатий – К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2010. – С. 301–340

3. Головатий Н. Ф. Соціологія політики / Н. Ф. Головатий – К.: МАУП, 2003. – 504 с.
4. Кармин А. С. Конфліктологія / А. С. Кармин – СПб: Лань, 1999. – 448 с.
5. Психологія масової політичної свідомості та поведінки / Відп. ред. В. О. Васютинський. – К., 1997.

Малярєнко О.С.

студентка кафедри політології

*Науковий керівник: **Ворчакова І.Є.***

кандидат політичних наук, доцент кафедри політології

Науково-дослідницький інститут історії, політології та права

Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПОЛІТИЧНИХ ЛІДЕРІВ В УКРАЇНІ

Проблема формування іміджу політика стала особливо актуальною в сучасній Україні, це пов'язано з пошуком розумних шляхів здійснення політичних реформ на всіх рівнях управління: від місцевого самоврядування до центральних органів влади.

Політичний імідж в сучасному світі стає наскільки важливим чинником, що політики змушені з ним рахуватися, і перш за все ті, які мають собі за мету прихід та утримання влади.

Імідж – це імітація, зовнішня форма якогось об'єкта, особи. На політичному ґрунті – це образ політика, сформований для впливу на певну спільноту[1, с. 5].

В зарубіжній практиці формування іміджевої стратегії політика проходить з урахуванням декількох факторів: партнерство з приватним сектором, з іноземними урядами; пристосування стратегії до ситуативних змін; загальне національне значення іміджевої стратегії і т.д.

В українській політичній практиці все складається дещо по-іншому. На нашу думку, українське суспільство протягом 23 років своєї незалежності знаходилося у стані «сплячки», ми були готові сприймати абсолютно все, що нам пропонував вітчизняний політик. Для виборця було не цікаво, як людина приходила до влади, яким чином формувала свою політичну кампанію, головним було те, яку інформацію і в якій кількості про себе кандидат подає виборцям. Це можна пояснити декількома факторами: по-перше, українці на початку 90-х років ХХ ст. почали виходити з тоталітарного суспільства, життя якого було максимально заідеологізованим і заполітизованим звідси їхня стійка звичка сприймати кандидатів через їхні ідейні погляди й

політичні програми; по-друге, значна частина населення взагалі залишилася байдужою до того, що відбувається в країні, оскільки люди чомусь вирішили, що все одно від них нічого не залежить. Український електорат був заклопотаний повсякденними проблемами, яких із кожним днем ставало більше. Владним колам така ситуація вигідна тому, що громадяни зайняті і не можуть контролювати та чітко розуміти, що відбувається в державі. Українці розчаровані у тому, що ніхто із обраних ними представників не виконав жодної передвиборчої обіцянки, і тому, рівень довіри до таких політичних акторів стає дедалі нижчим. Через таку ситуацію спостерігається криза довіри до політиків, обраних на демократичних засадах; по-третє, банальна інертність та лінь, не зацікавленість в політичному житті власної держави, всі ці фактори спрацювали на руку українським політикам, які прагнули захопити та утримати владу.

В українській політичній свідомості сформулювався ряд стереотипів, завдяки якому виборець віддає перевагу тому чи іншому кандидату, наприклад, такі як: мудрість та розважливість, інтелігентність, почуття гумору, працездатність, мужність, людяність, кмітливість, емоційність, упертість, твердість, авантюризм, романтизм – це обов'язкові риси характеру, якими повинен володіти лідер нації[. Всі вітчизняні політики так або інакше використовували ці маркери. Наприклад, піар-агенти В. Ющенко робили акцент на його мужності, романтизмі, зовнішньому вигляді (такого статного) чоловіка. Вони добре засвоїли аксіому, яка твердить, що більшість потенційних виборців – жінки, які перш за все оцінюють чоловіка за зовнішнім виглядом, тому акцент був зроблений саме на цьому. Ще одним прикладом використання набору стандартних маркерів формування іміджу є піар-кампанія нинішнього депутата Верховної Ради України VIII скликання О. Ляшка. Піар-менеджери цього політика використали: харизматичність, працездатність, адже подивившись на виступи О. Ляшка біля трибуни, складається враження, що він єдина людина, яка працює в нашій країні. Не забули піар-мени приписати йому емоційність та людяність. Більшість вчених сходяться на тому, що виступи вище згаданого політика були найемоційнішими не тільки стилістично але й за цензурною лексикою. Все це «підкупає» виборця, він не бачить реальної ситуації, на чому піарники даного депутата успішно «грають» уже декілька років поспіль.

Звісно, широкі верстви українського населення поступово залучаються через засоби масової інформації до обґрунтування політичної діяльності як лідерів, так і окремих партій. Це явище саме по собі закономірне, адже хоче наш вітчизняний «совок» чи ні, але країна регенерується, відроджується, і перш за все, тими демократичними реформами та процесами, які відбуваються в Україні.

Проте, хоч наші політики і навчилися користуватися піар-технологіями, ми не можемо не помічати суттєвих помилок, яких вони припускаються, прагнучи завоювати політичний олімп.

Перша помилка полягає у відсутності чіткої стратегії політичної діяльності стосовно захисту від партійної ідеології як на рівні особистості, та і на рівні політичної партії, яку вони очолюють. Це виявляється у тім, що лідери політичних партій іноді протилежних ідейних платформ об'єднуються проти певної посадової особи, або якогось іншого політичного гравця. Це простежується коли, скажімо, комуністи об'єднуються з націонал-демократами і виступають «єдиним» фронтом, що призводить до значного зниження авторитету як політичних лідерів так і політичних партій (однією з причин не проходження Комуністичної партії до Верховної Ради України VIII скликання є їхній політичний зв'язок з Партією Регіонів).

Друга помилка виявляється у тому, що політики, отримавши депутатські мандати, нехтують інтересами виборців, вирішуючи у парламенті тільки власні індивідуально-егоїстичні або кланові інтереси, що, звісно не залишається не поміченим людьми. Така позиція не тільки підриває імідж політика, як обранця народу, але й знижує рівень довіри до парламенту.

Досліджуючи дану тему, ми піднімаємо головну проблему вітчизняної іміджеології – це можливості позиціонування українських політиків. На це питання є декілька відповідей: 1) демонстрація власних сил, умінь, можливостей, соціально-схвалених якостей (адже ремонт дороги чи під'їзду для потенційного виборця стає ледь не ключовим орієнтиром в подальшому виборі); 2) намагання звернути на себе якомога більше уваги, показати свої сильні сторони та риси характеру, адже виборець (потенційний) перш за все звертає увагу наскільки політик «наближений» до народу, це стосується стилю життя, політичної поведінки і навіть манери розмовляти.

На нашу думку, основний акцент в побудові свого політичного іміджу політики повинні робити на технології конструювання іміджу, для цього можна навести чотири принципи, сформульовані Б. Брюсом: «1) потрібно звертатися до створення іміджу задовго до того, як прийде час виборів, адже політична кампанія українських політиків починається саме в період передвиборчої агітації, що само по собі не може дати такого ж результату як кампанія, яка розпочалася наприклад за два-три роки до початку виборчого процесу; 2) в основі комунікації повинна лежати людська мова, а розгляд проблеми повинен мати значення для кожного, переносючи дану тезу на українські реалії ми бачимо, що проблеми, про які політики починають згадувати тільки під час виборчої кампанії вирішуються вибіркоким способом; 3) обов'язково потрібні експерти зі сторони; 4) створення іміджу є тільки доповненням, але не заміною політики» [1, с. 97].

Формування позитивного політичного іміджу українського політика допоможе людям сформувати почуття участі в діяльності політичних лідерів, здолати «комплекс відчуження» по відношенню до влади, виробити позитивне відношення до політичних акторів професійної політичної діяльності, і, що саме головне, допоможе пробудити політичну свідомість та культуру українського суспільства.

Література

1. Барзілов С. Роль іміджу в політиці // Вільна думка. – 2000. – № 3.
2. Вылегжанин Д. А. Введение в политическую имиджеологию : учеб. пособие \ Д. А. Вылегжанин – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Флинта : МПСИ, 2008. – 136 с.
3. Деркач А. А. Политическая имиджеология \ А. А. Деркач. – М. : Аспект Пресс, 2006. – 400 с.

Попович Є.О.

*студент факультету правової політології і соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ІМІДЖ ЯК СКЛАДОВА ФЕНОМЕНУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що у сучасних політичних кампаніях імідж виступає символічним «посередником» у відносинах між лідером та суспільством. Особливо така сутність політичного іміджу проявляється у ході виборчих змагань.

Дослідження особливостей формування іміджу лідера в сучасному суспільстві, як актуальної та важливої проблеми теорії та практики, має багато складових. Вони включають ґрунтовний аналіз іміджу політичного лідера у широкому контексті демократизації політичного простору, формування громадської думки, політичних технологій (передусім, маркетингових – рекламістики та PR), виборчих кампаній тощо.

Проблему формування політичного іміджу, з позицій політичних наук досліджували вітчизняні вчені В. Бебик, **В. Бугрим**, М. Варій, Д. Видрін, В. Королько, Л. Кочубей, Л. Климанська, Н. Хома, І. Шовкун, М. Школяр, І. Шкурат, С. Юрченко та ін. Розвиток досліджень іміджу як складової феномену політичного лідерства почався в США у 1968 році, коли при Американській асоціації політичних наук було створено відділення політичної психології. З того часу починається активне формування концептуальних засад «іміджелогії», визначення іміджу, як «... більш чи менш адекватного реальному суб'єктові образу особистості, який складається в масовій свідомості на свідомому і підсвідомому рівнях» (Лавренко О. В. Діловий етикет та імідж державного службовця / Київ., 2008. – с. 25).

Імідж політичного лідера у сучасних умовах опосередкований діяльністю мас-медіа, він залежить від «дистанціювання» лідера від виборця. Це створює серйозну загрозу для раціонального сприйняття політика виборцями. Політичний імідж складається з чотирьох складових: ідеологічна складова (політичне забарвлення), особисті риси (реальні чи уявні), соціальний статус (соціальні ролі), інші (прізвище, псевдонім лідера).

Дослідники зазначають, що стосовно будь-якого політика можна говорити про кілька типів іміджів:

- дзеркальний (суб'єктивний), тобто образ політика у власних очах. Це те, що думає політик про самого себе;

- модельований бажаний імідж-образ, який команда політика намагається закріпити у суспільній свідомості;

- негативний імідж, що створюється опонентами;

- поточний імідж, позитивний чи негативний образ, який складається у суспільній свідомості як стихійно, так і в силу застосування спеціальних технологій. «На психологічному рівні суспільний діяч може асоціюватися з одним із образів: «мудрець», «герой-захисник», «вірний послідовник» (спадкоємець ідей іншого популярного лідера), «батько нації», «слуга народу» тощо. Масова свідомість може ототожнювати політика з декількома образами одночасно, що значно розширює соціальну базу.» (Юрій М. Ф. Політологія / Київ., 2006. – 24 ст.)

На відміну від минулого, політичне лідерство у сучасних умовах взаємодії суспільства та еліти можна назвати дистанційним, а імідж лідера – опосередкованим специфічною системою технологій.

Якщо розглядати процес формування політичного іміджу у контексті виборчих кампаній та вибору громадянина, то очевидно, що на електоральний вибір впливають і такі чинники, як склад виборчого округу (демографічний склад, розподіл населення між містом та селом та ін.) рівень матеріальної забезпеченості більшості жителів, рівень безробіття та інші соціально-економічні фактори.

У політичному іміджі можна виокремити три аспекти: портретний (базується на таких якостях, як чесність, освіченість, людяність, обов'язковість, розум, енергійність, здатність вести за собою, принциповість, відкритість), професійний (компетентність, діловитість, працездатність) і соціальний (турбота про людей).

У структурі політичного іміджу виділяються такі суттєві складові, як персональні характеристики лідера, соціальні характеристики та символічне навантаження. Лідери стають символами напрямків та альтернатив політичного розвитку, у тому числі на регіональному рівні.

Громадяни формують уявлення про політичного лідера не лише на підставі безпосередніх контактів, а в першу чергу – на основі символічних уявлень, опосередкованих мас-медіа. Саме тому імідж не повинен містити багато параметрів, він має бути простим, доступним для сприйняття масовою аудиторією, спиратись на вже сформовані у суспільстві стереотипи. Імідж має відповідати існуючим стереотипам, відтворювати, а за необхідності – і створювати нові стереотипи у суспільстві.

Стереотип допомагає робити узагальнення, включаючи механізм певного спрощення суспільних відносин, схематизації складної та багатофакторної реальності, дозволяє швидко орієнтуватися та робити вибір у безперервно зростаючому потоці інформації, яка ускладнюється і

диференціюється. У процесі формування політичного іміджу, спираючись на стереотипи, створюється «прототип» іміджу – образ, що існує в масовій свідомості, з яким електорат співвідносить кандидатів.

Окрім стереотипів та прототипів важливим чинником та передумовою формування політичного іміджу, виступає мотивація громадян щодо підтримки та обрання кандидата. На політичний вибір впливають мотиви, які не відносяться напряму до простору політичної взаємодії, а тому і від політичних лідерів суспільство очікує, окрім підвищення ефективності урядування, підтвердження та реалізації власних надій, сподівань, підтвердження своєї значимості. Мотивація впливає на формування образу політичного суб'єкта, вона приписує іміджу певне значення. Окрім образу-значення виділяють образ-знання та образ-прогноз, які разом із прототипом політичного іміджу складають інформаційний каркас політичного іміджу.

Таким чином, імідж політика формується на перетині існуючих стереотипів та мотивацій виборців, але, з іншого боку, виборці обирають лідера, тому що за певними параметрами він має відрізнитися від загалу.

Сушко А.І.

*кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальних теорій
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Науково-теоретична та суспільна необхідність дослідження ролі політичної культури в умовах перехідного періоду визначена як фактор становлення громадянського суспільства та сучасної держави. Комплексний аналіз та окремі аспекти даної проблематики досліджують В.Добіжа, В.Корнієнко, Б.Цимбалістий, Г. Щедрова та інші. Проте питання особливостей функціонування політичної культури в процесах трансформації суспільства, якісні зміни політичної поведінки в цих умовах вимагають подальших досліджень.

Особливістю і суперечливістю перехідного типу, яким і є сучасна Україна стала з одного боку, необхідність зміцнення державних інституцій в умовах зовнішньої агресії, а з іншого – формування справжніх структур громадянського суспільства, розвиток різних форм самоврядування і самодіяльності громадян. В Україні лише розпочато процес удосконалення механізмів зворотного зв'язку від суспільства до держави. Про необхідність рішучих змін в контрольному механізмі свідчать події наших днів. Оскільки справа не лише в наявності демократичних установ і процедур, але й в умінні жити в умовах демократії, в готовності до удосконалення політичної

системи у відповідності зі зміною конкретно-історичних умов, що неможливо без розширення масової бази влади, створення нових можливостей участі громадян в управлінні державними і суспільними справами, а відповідно і підвищення політичної культури населення.

Для громадянського суспільства, що формується в Україні досить показовим є високий рівень зацікавленості політикою. Звичайно, далеко не всі учасники політичного процесу обізнані з цінностями громадянського суспільства, але мають бути причетними до подій політичного життя сучасної України. Саме цей фактор свідчить про процес удосконалення структур та інститутів громадянського суспільства, що урівноважує слабку обізнаність у суті політичних процесів в Україні та закордоном, скептичне ставлення до демократичного устрою частини електорату.

При цьому, провідною причиною повільного впровадження демократичної політичної культури в Україні, на думку дослідників (С.Сорокіна, Г.Щедрова та ін.) є небажання і неспроможність політичної еліти діяти, ґрунтуючись на демократичних політичних цінностях, а саме налаштуватися на неконфліктні форми взаємодії між політичними суб'єктами, досягнути компромісу у суперечливих питаннях. Одночасно слід зазначити, що існує безпосередній зв'язок між характером дії владних структур та типом політичної культури, сформованою у суспільстві. Активістський тип політичної культури для якого характерні політична діяльність громадян за допомогою лише законних засобів впливу (вибори, демонстрації), їх дії носять переважно раціональний характер, в нашій країні лише формується. Політичну культуру населення України політологи, в основному, характеризують як підданську з ознаками демократії, а не авторитаризму, тобто фрагментарну. Політиками активно використовуються регіональні особливості, що на практиці призводить до підвищення конфліктності у суспільстві та загострення проблем формування громадянського суспільства.

Останнім часом в Україні прийнято ряд законодавчих актів, спрямованих на залучення громадян до різних форм прийняття управлінських рішень, прикладаються зусилля щодо створення системи демократичних інституцій. На цій основі розпочато і процес реформування системи державного управління, що дозволить змінити тенденцію до зменшення частки громадян, які відчують суб'єктивну причетність до суспільно-політичного життя. В цілому цей показник та активна громадська участь виконують важливі суспільно-політичні функції, перш за все ефективно розв'язання актуальних для суспільства проблем. Домінуючою в політичних аналізах є позиція про багато вимірність електорального простору і особливого впливу на нього соціокультурного контакту, що породжує фундаментальні відмінності у структурах електорального простору. Використання методів конкретно-соціологічного дослідження дозволяє виявити індивідуальні кореляції між соціальними, культурними і політичними характеристиками виборців різних регіонів та їх поведінкою.

Більш активною в дослідженнях повинна бути робота щодо соціально-психологічної інтерпретації виборців на підставі індивідуальних. У подальшому це суттєво вплине на дослідження такої проблеми як потенціал демократичної політики в цілому і на місце в ній кожного громадянина. Зокрема науковці широко використовують факторний аналіз щодо виявлення характеру та коливань міжрегіональних відмінностей, а характеристики соціокультурної різниці розглядаються як чинники, що значною мірою впливають на політичні симпатії електорату різних регіонів України.

Дана проблематика пов'язана із проведенням політичних виборів в нових умовах трансформації суспільства після краху соціалістичної системи у країнах Центральної та Східної Європи, що чітко пов'язано з формуванням нової політичної культури громадянина.

В Україні сформувалися демократичні інститути, такі як політичний конкурент, змінність політичних груп при владі, виборність законодавчих органів влади, державних лідерів. Наступна стадія – це формування демократичних відносин у суспільстві – реального представництва інтересів громадян; їхньої участі в політиці, що виходить за межі електоральних процесів; верховенства закону для всіх громадян і перш за все для політичної еліти; демонополізація економічної влади. Практика свідчить, що у випадку не реалізації цих процесів політичний транзит буде обмежено наявністю формально-інституційних ознак демократії, а демократичні засоби будуть використовуватись для досягнення авторитарних цілей і, як результат, підсилюватиметься відчуження громадян від влади та політичної діяльності.

Досвід багатьох країн свідчить, якщо рівень політичної культури достатньо високий і політичні дії та процеси проходять шляхом порозуміння та компромісу, то суспільство може без втрат схилитися на користь будь-якого типу виборчої системи або форми державного управління. В сучасних умовах України, як і більшості країн Центрально-Східної Європи, що недавно почали формувати демократичні політичні інститути, притаманна несформована партійна система з високим рівнем фрагментації та нечітким ідеологічним спектром, досить значну роль відіграє радикальний сегмент, особливо в періоди загострення соціально-економічної кризи. Тому політичні сили центристського напрямку найбільше здатні відіграти роль стабілізатора, що особливо актуально в період виборчих кампаній, коли актуалізується проблема пошуку загальнонаціонального консенсусу. Пошук політичного компромісу між поляризовано налаштованими силами допоможе сформувати стабільну, а в перспективі активістську політичну культуру демократичного суспільства. Слід вважати, що сьогодні спостерігається тенденція до підвищення ролі неідеологічних і не програмних чинників у формуванні ціннісних орієнтацій громадян України.

Більшість експертів як вітчизняних, так й іноземних вважають, що головне джерело нагальних проблем сучасного українського суспільства полягає у відсутності національної ідеї та спільної ідентичності. Криза спроб об'єднати доволі різні національні концептуалізації, що існують в сучасній

Україні призводить до відсутності чіткого бачення кінцевих результатів суспільних перетворень, уповільнення останніх та поглиблення економічного занепаду [2, с. 182].

Спільноту, яка не має усталеної системи загальноприйнятих цінностей завжди підстерігає небезпека ризику потрапити у сильне гравітаційне поле іншої ідентичності і сприйняття її культурних цінностей як власних. З іншого боку є варіант побудови в Україні ціннісної системи на основі традиціоналізму [3, с. 54] дослідження пояснюють цей факт із привнесеної в місто сільської культури, а намагання політикуму зіграти на факторі архаїчних пластів і культур самоізоляції виводять із корпоративних і вузько партійних інтересів.

Таким чином, перехід до демократії та сучасної національної держави формує нову політичну культуру, що дозволяє сформувати реальне представництво інтересів громадян та їхньої участі в політиці. Водночас слід зробити висновок про відсутність консенсусної політичної культури на загальнонаціональному рівні, а до певної міри і в регіонах, що призводить до підвищення конфліктності у суспільстві.

Література

1. Сорока С. Особливості впливу політичної культури на функціонування політичних режимів у посттоталітарних країнах // Наукові праці. Політологія. 2008. Т. 79. Випуск 66.
2. Резнік В. Теоретико-методологічні семінари в Інституті соціології НАН України // Соціологія: теорія, методи, маркетинг – 2013, № 3.
3. Кремень В. Ткаченко В. Україна: сучасне майбутнього і сучасне минулого // Політичний менеджмент, 2008, № 3.

Шамша И.В.

*кандидат философских наук, доцент кафедры философии
Национальный университет «Одесская юридическая академия»*

ЛИНЕЙНЫЙ РЕЖИМ ПОЛИТИЧЕСКОГО ВРЕМЕНИ КАК ВРЕМЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО БЫТИЯ

Линейное и циклическое время давно уже стали неким «общим местом» в осмыслении времени, чем-то таким, что обыденное сознание осмысливает как «абстрактные» схемы, ничего, или почти ничего не означающие в жизни человека. Осмысление политического времени способствует конкретизации линейного и циклического «времен», позволяя наполнить эти формы глубоко очеловеченным содержанием.

Как известно, движение времени «по кругу» свойственно античному сознанию, линейный же режим времени возникает в Средние века. Что же интересного в такой смене понимания времени? – Прошлое и будущее, которые в античности мыслились преимущественно как предмет, недостойный внимания философа, становятся теми модусами времени, благодаря которым движение последнего приобретает векторную направленность и необратимость – оно движется от прошлого к будущему. Как же это понимание времени отражается в бытии человека?

А.С. Панарин, анализируя политическое время, приходит к выводу о том, что циклическое время является свойственным восточному способу освоения мира, а линейный режим времени – европейскому [2, с. 75]. А.С. Панарин пишет, что «... драматическая насыщенность «восточного времени» разного рода событиями: войнами и завоеваниями, захватом и разрушением одних государств и возвышением других, возникновением новых религий и массовых движений, геополитическими сдвигами на Востоке не ниже, а значительно выше, чем на Западе» [2, с. 75]. При этом «... вся эта драматургия разворачивается в рамках господствующего *перераспределительного* принципа» [2, с. 75]. Этот принцип приводит к нулевому результату: «Общественный процесс выступает как игра с нулевой суммой: изъятие у одних для возвышения других» [2, с. 75]. Для иллюстрации этого, А.С. Панарин сравнивает историческое время с перетасовкой карт из одной и той же колоды [2, с. 75].

При этом А.С. Панарин подчеркивает, что Запад является единственной цивилизацией, которой удалось реализовать линейное время [2, с. 75]. Это понимание времени характеризуется специфическим отношением к новым идеям, особенно – к творчеству. Линейное время оказывается «разомкнутым», открытым всему новому.

Поэтому в рассуждениях А.С. Панарина линейное время оказывается чем-то, что оценивается весьма положительно. Надо сказать, что и на самом деле линейное время является чем-то положительным – несмотря на постоянную критику Западной цивилизации, которая (критика) восходит к началу XX века, то есть насчитывает уже более 100 лет (!), Западной цивилизации действительно единственной из всех удалось добиться такого отношения к человеку, которое является образцовым для остальных регионов мира. Именно Западной Европе и США удалось сделать так, чтобы государство существовало для человека, а не человек для государства. Западная цивилизация до сих пор лидирует в моде, в технике, в культуре – импорт новых идей является чуть ли не основным видом импорта для этой цивилизации.

В ряде публикаций автор этих строк последовательно отстаивает мысль о том, что для онтологии времени, которая адекватна современному миру, губительно однобокое понимание времени – такое понимание, в котором отдельные модусы времени (прошлое, настоящее и будущее), или части этих модусов (вечность и момент «теперь» в настоящем, абстрактные и

конкретные возможности в будущем) оказываются противопоставленными друг другу. В частности, можно выделить два устойчивых и одинаково неправильных понимания времени – в одном из них настоящее вытесняет прошлое с будущим, оказавшись противопоставленным последним, в другом – прошлое с будущим бесконечно разделяют настоящее на части, не оставляя от него, в конечном итоге, ничего. Оба эти способа понимания времени автор считает однобокими и одинаково абстрактными.

Понятно, что те мировоззрения, которые онтологию времени выстраивают вокруг настоящего (особенно вечности как его части), ориентированы на понимание времени как движущегося «по кругу». Те же мировоззрения, которые онтологический акцент ставят на прошлом с будущим, практически уничтожая настоящее – понятно – ориентированы на «линейное» понимание времени. Оказываясь одинаково абстрактными способами понимания времени, оба эти мировоззрения заслуживают преодоления в третьем – синтетическом, которое мы и пытаемся разработать в диссертационном исследовании.

Как же быть с линейным временем? Согласиться ли с А.С. Панариным? Выражаясь словами Н.Н. Трубникова – является ли линейное время временем человеческого бытия ([3, с. 8])? – Думается на последние два вопроса можно дать положительный ответ. Оба понимания времени являются одинаково абстрактными и отвечают пониманию времени как первого отрицания – отрицания как отбрасывания. Время же, является двойным отрицанием. Поэтому время как первое отрицание должно быть преодолено в отрицании втором. Итак, почему же А.С. Панарин так превозносит линейное время? – Потому что на него опирается мировоззрение Западной цивилизации. Как же Западу удалось на основе абстрактного понимания времени построить цивилизацию, являющуюся образцом для подражания? – Ответ очевиден: потому что без первого отрицания не будет и второго: просто не будет противоречия, нуждающегося в «снятии». Это поняли только на Западе и реализовали свое понимание в практике политической, экономической, социальной и культурной жизни. Понимает это и А.С. Панарин – вот почему линейный режим времени осмысливается им как исключительный и очень редкий.

Видит ли А.С. Панарин то, что «линейное время» является временем абстрактным? – Конечно видит. Он отмечает, что Западу пришлось пойти на риск асоциального досуга для того, чтобы обеспечить значительную роль творчества в жизни общества [2, с. 93]. Он также пишет, что «второе» время (то есть, время досуга понимаемое как отрицание «первого» времени – времени труда) нуждается в снятии в «третьем» времени [2, с. 102–103]. Все это указывает на недостатки линейного понимания времени и на то, что А.С. Панарин видит эти недостатки.

Как известно, западной цивилизации в отношении времени свойственен ряд недостатков, которые подвергаются постоянной и весьма обоснованной критике. Например – прогрессизм основан на понимании развития как

«дурной бесконечности». Одной из своих необходимых сторон прогрессизм имеет такое отношение к человеку, при котором одни поколения понимаются как удобрение и почва для последующих [1, с.31]. Этот недостаток прогрессизма, да и сам прогрессизм показывают, что линейный режим времени не является «панацеей» на все случаи жизни. Однако, это не значит, что от него нужно полностью отказаться, обратившись к восточному пониманию времени – последнее дает еще меньше ответов на вопросы человеческого бытия, порождая тоталитарные и авторитарные государства, руководствующиеся «своей», зачастую *бесчеловечной* «логикой».

Литература

1. Лосев А.Ф. Философия. Мифология. Культура / Алексей Федорович Лосев. – М.: Политиздат, 1991. – 525 с. – (Серия: Мыслители XX века).
2. Панарин А.С. Философия политики. Учебное пособие для политологических факультетов и гуманитарных вузов / А.С. Панарин. – М.: Новая школа, 1996. – 424 с.
3. Трубников Н.Н. Время человеческого бытия: Монография / Николай Николаевич Трубников. – М.: Наука, 1987. – 255 с.

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Івасечко О.Я.

*кандидат політичних наук,
асистент кафедри політології та міжнародних відносин
Національний університет «Львівська політехніка»*

СУСПІЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На сьогодні Європейський Союз володіє значним потенціалом у різних сферах суспільного життя та виступає важливим актором на міжнародній арені. З огляду на це, з одного боку Співтовариство знаходиться під впливом різноманітних зовнішніх чинників, а з іншого перманентно впливає на своє зовнішнє середовище. Цей вплив охоплює різноманітні засоби, за допомогою яких формується потенціал Європейського Союзу, а саме економічний, суспільний, географічно-демографічний, політичний, військовий тощо.

Аналізуючи ситуацію, необхідно виокремити низку певних застережень. По-перше, розглядаючи показники, що стосуються ЄС, то варто зауважити, що береться до уваги не його окремий потенціал, а спільний потенціал усіх 28 держав-членів. Не варто опускати з поля зору цього факту, оскільки, у випадку людських ресурсів чи економічних можливостей цей підхід не викликає сумніву, то для прикладу в галузі суспільного потенціалу може викликати суперечності, оскільки ситуація є надзвичайно різною в окремих державах-членах. По-друге, показники потенціалу ЄС, порівнюються з даними, передусім найпотужнішого учасника міжнародних відносин США, а в міру потреби і з іншими важливими державами сучасного світу. Слід відзначити, що багато експертів та дослідників не погоджуються із тим, що ЄС порівнюють з найпотужнішими акторами світу, а ніж із міжнародними організаціями чи інтеграційними об'єднаннями. Однак, на нашу думку, доцільним буде вибір підходу, який наближений до специфіки статусу Об'єднання у міжнародних відносинах.

Оскільки ЄС не є, ані класичною державою, ані міжнародною організацією, то його риси дають можливість репрезентувати Співтовариство як оригінальну структуру, що характеризується величезними масштабами різного типу інтеграційних зв'язків. Наявність спільної зовнішньої політики в ЄС дозволяє трактувати Співтовариство як окремого актора на міжнародній арені, а відтак, Об'єднання доцільніше порівнювати з іншими державами такими як США і Японією, ніж з міжнародними

організаціями. Оскільки останні мають вільніші структури і наділені меншим обсягом компетенцій, ніж ЄС.

Передусім, необхідно констатувати той факт, що ЄС притаманна велика кількість національностей, однак незважаючи на цю особливість, це не створює підстав для появи серйозних напружень чи конфліктів на національній основі. Йдеться про те, що для прикладу конфлікти в Країні Басків та Північній Ірландії, міжетнічні напруження в Бельгії та деяких державах ЦСЄ не створювали безпосередньої загрози стабільності і миру в Європі. Винятком були лише військові події на Балканах. Відтак, на сьогодні Європу зараховують до стабільних регіонів на тлі інших регіонів світу, в яких спостерігаємо суттєві суперечності на етнічній чи культурній основі. Цікавими є дані опубліковані в українській версії «The Economist» Світ у 2014 році, стосовно ризиків громадських заворушень у 2014 р., беручи до уваги 150 країн світу. Отож, відповідно до цієї шкали тільки одну із держав – членів ЄС – Грецію, експерти віднесли до групи країн із дуже високим ризиком громадських заворушень, що ймовірна через економічні труднощі. До групи країн із високим ризиком громадських заворушень аналітики відносять такі держави-члени Співтовариства як: Іспанію, Португалія, Кіпр, нового члена Хорватію та Румунію. Середній ризик громадських заворушень прогнозують колишнім радянським республікам Литві, Латвії, Естонії, Словенія, «старим» членам Об'єднання Франція, Італія, Нідерланди, Бельгія, Британія і також відносять Ірландію, Мальту та Угорщину. Низьким ризиком громадських заворушень характеризуються Німеччина, Фінляндія, Польща, Словаччина, Чеська Республіка і Швеція І, нарешті, останню групу із дуже низьким ризиком громадських заворушень, за даними аналітичного відділу «The Economist» складають такі держави-члени ЄС як Австрія, Люксембург і Данія. Порівнюючи показники ЄС по цих даних з іншими важливими акторами міжнародного порядку, слід констатувати той факт, що США віднесено до другої групи із низьким ризиком, Китай до групи із високим ризиком громадських заворушень, Російську Федерацію та Індію до третьої із середнім, Норвегію, Японію і Швейцарію до першої із дуже низьким, і як не дивно Україну до четвертої із високим ризиком громадських заворушень[2, с. 77–85].

Акцентуючи увагу на економічному потенціалі держав світу, як другому ключовому показнику ІЛР, то можемо відзначити наступне: міжнародний потенціал Європейського Союзу, за підсумками основних макроекономічних показників, без заперечень, відноситься до ключових у світі, і порівнюється з економічною потужністю США.

Необхідно наголосити на тому, що Європейський Союз сьогодні є основною торгівельною силою сучасного світу, а стосовно його потенціалу, то слід зазначити, що останній неодмінно збільшуватиметься за рахунок швидкої динаміки розвитку міжнародної торгівлі порівняно молодих держав-членів, зокрема Польщі, особливо в галузі харчових продуктів.

Отож, підбиваючи підсумки за показником ВВП на душу населення, який розраховується у так званих стандартних одиницях паритету купівельної спроможності можна зазначити наступне: США є лідером із показником близько 54 920 тис. дол., другу позицію зайняла Японія – 38 990 тис. дол., третя позиція належить ЄС – 24 тис. дол., Російська Федерація має показник 15 610 тис. дол., і Україна з показником – 8010 тис. дол.[2, с.77-85].

Беручи до уваги показник прогнозованої тривалості життя новонароджених (від 25 мінімум до 85 років максимум), то слід відзначити наступне: упродовж останнього півстоліття на більшу частину людства суттєво вплинуло поступове зменшення розміру сімей. Експерти та науковці схиляються до думки, що пікового рівня ця тенденція досягне власне у 2014 році. Відтак, проблема полягає в тому, що народ відмовляється від традиційного ідеалу родини з двома дітьми, оскільки коефіцієнт фертильності в інших країнах впав до 1, 5 і навіть менше. Зокрема, ця тенденція характерна і для європейської держави – Німеччини, для Японії, Російської Федерації. Цілком очевидним є і той факт, що цей процес може стати звичним і для Китаю, де упродовж десятиліть пропагувалася «політика однієї дитини» і впливала на уявлення про ідеальний розмір сім'ї. Обов'язковими були аборти за критерієм статті, – жіночої, через те, що батьки хотіли тільки сина. Така політика держави є не вірною, адже світ на сьогодні потребує жінок, а саме жінок – підприємців, так зазначає Торі Берч, ініціаторка створення Фондації, ключовою метою якої є надання підтримки жінкам-підприємцям. За її словами, інвестиції в жінок-підприємців сприятимуть стимулюванню економіки. Так, для прикладу за підрахунками Служби глобального моніторингу підприємств, 126 млн. жінок керують новими компаніями, а 98 млн. очолюють розвинені. Однак незважаючи на цей факт існує все-таки нерівність. Лише у семи державах – Панамі, Таїланді, Гані, Еквадорі, Нігерії, Мексиці та Уганді – жінки отримують таку саму зарплату, як чоловіки. Проте у Пакистані жінки взагалі не працюють. Зокрема, авторка вважає, що зменшення статевої нерівності збільшить показник глобального доходу на особу аж на 20% до 2030 року.

Як свідчать дані української версії британського журналу «The Economist» Світ у 2014 році, тривалість життя в усьому світі за останні 40 років збільшилася на 11 років для чоловіків і 12 років для жінок. Проблема з якою зустрінесться світ – це пікове покоління «бейбі-буму»- це зростання дефіциту пенсійних фондів. Так, для прикладу тільки 40% американців беруть участь у пенсійних програмах, така картина спостерігається практично в усьому світі, оскільки половина працевлаштованого населення земної кулі не відкладає достатньо коштів для виходу на пенсію, а 20% людей взагалі цього не роблять. Однак незважаючи на вище окреслену проблему політики заплющують на неї очі. Франція нещодавно знизила пенсійний вік; йдеться і про Велику Британію та її нову пенсійну схему NEST, яка спочатку не мала попиту, однак вже набрала 300 тис. інвесторів; Нідерланди зменшили пенсії на 2%. Ці зміни значно не вплинуть на

вирішення цієї проблеми, як зазначають експерти дефіцит державного пенсійного Фонду у Британії подвоїться, а у США Пенсійний фонд за прогнозами аналітиків взагалі залишиться без грошей до 2033 року. В таких державах як Іспанія, Греція, Франція, Нідерланди є недостатнє фінансування на мільярди євро. Цікавими на наш погляд є дані опубліковані Всесвітньою Організацією Охорони здоров'я у 2014 році, де зазначається, що тривалість життя людей зросла в усьому світі. Ключовим рушієм покращення демографічної ситуації, як зазначає генеральний директор ВООЗ доктор Маргарет Чен, є зменшення числа дітей, які вмирають у віці до 5 років.

Оскільки існує тісний зв'язок між покращенням рівня освіти та економічним зростанням країни, то держави, які інвестували фінанси в освіту, а це Фінляндія, Японія, Нова Зеландія, Норвегія, сьогодні займають найвищі позиції в рейтингах індексу освіченості. І, на останок, варто наголосити на тому факті, що порівняно із США Європейське Співтовариство докладає менших зусиль як у сфері підвищення загального рівня освіченості своїх жителів, так і в галузі розвитку наукових досліджень та сучасних технологій. Один із сучасних дослідників А.Тауш дотримується такого бачення про Об'єднання: «Європейський Союз не знаходиться на позиції, яка б дозволила йому бути провідним технологічним центром світової економіки в ХХІ столітті»[1,с.55]. Разом з тим ми повинні констатувати той факт, що за результатами аналізу багатьох важливих сфер жителі ЄС живуть у суспільствах з меншим соціально-фінансовим розшаруванням, є менше обтяжені заробітчанством і мають краще розвинену систему охорони здоров'я, і один із ключових аспектів – менше піддаються загрози злочинності.

Література

1. Мільчарек Д. Європейський союз та його місце в сучасному світі / Д. Мільчарек . – Львів: «Інформація. Поступ. Перспективи», 2008 . – 172 с.
2. Світ у цифрах. Світ у 2014 році, «The Economist», 2014, с. 77–85.

Каравайцева О.В.

аспірант кафедри соціальних теорій

Національний університет «Одеська юридична академія»

ВИБОРЧА СИСТЕМА РЕСПУБЛІКИ ХОРВАТІЇ В КІНЦІ ХХ СТОРІЧЧЯ

Хорватія у 1989 році вступила в абсолютно нову для неї політичну ситуацію. Національно-демократичний рух почав набувати своєї політико-правової репрезентації у вигляді цілого ряду новоутворених політичних

формацій. Вже в травні 1990 року в Хорватії проходять перші після II світової війни вільні багатопартійні вибори, більшість голосів на яких отримав Хорватський Демократичний Союз на чолі з доктором філософії Франьо Туджманом. Прийнята 22 грудня 1990 року Конституція Хорватії закріпила за країною статус незалежної держави у складі СФРЮ і тим самим відмінила існуючу до цього федеральну форму [1]. Слід за цим, хорватський парламент 21 лютого 1991 року почав процес виходу Хорватії із складу СФРЮ. За результатами травневого референдуму 1991 року в Хорватії 94% виборців висловилися за незалежну Хорватську державу, яка може створити союз суверенних держав з іншими югославськими республіками. 25 червня 1991 року Сабор (хорватський парламент) прийняв Декларацію, в якій проголосив суверенну Республіку Хорватія. Конституція СФРЮ припинила свою дію на території Хорватії, припинені терміни дії мандатів представників республіки в Скупщині СФРЮ. Розрив 8 жовтня 1991 року усіх державно-правових зв'язків з СФРЮ був поворотним пунктом в зміні Хорватією свого державно-правового статусу і загальної геополітичної ситуації на Балканах[2]. На початку 1992 року практично усі країни ЄС визнали Хорватію, а 22 травня цього ж року вона стала членом ООН.

Проте конфлікти на етнополітичному ґрунті привели до кривавих подій в Хорватії, що надзвичайно негативно відобразилось на розвитку електоральних процесів в країні та найсерйознішим чином впливали на динаміку розвитку хорватської виборчої системи. Дана система за роки державної незалежності Хорватії пройшла довгу дорогу своєї трансформації. Мажоритарний принцип був трансформований в змішаний, який потім був замінений на повністю пропорційну електоральну систему.

Пристаюючи до дослідження виборчої системи Хорватії, а також її відповідності базовим європейським електоральним стандартам і загальнодемократичним принципам, слід зазначити наступне. Відповідно до Закону про вибори і відгуки членів комітетів і депутатів від 15.02.1990 року усі депутати в трьох радах (палатах) хорватського Парламенту (тоді офіційно – Хорватського Державного Сабора) вибиралися по мажоритарній системі абсолютної більшості. Територія Хорватії була розділена на 356 виборчих округів (Рада суспільств – 116 округів, Суспільно-політична рада – 80, Рада колективної праці – 160). Вибори відбулися 22-23 квітня 1990 року (перший круг) і 6-7 травня 1990 року (другий круг). У тих виборчих округах, де жоден з кандидатів не отримував абсолютної більшості голосів в першому крузі виборів, був організований другий круг виборів, в якому брали участь перші два кандидати, що отримали найбільшу кількість голосів в першому крузі. Але вже при організації наступних парламентських виборів в Хорватії мажоритарна система абсолютної більшості голосів вже не застосовувалася [3]. У 1992 році був ухвалений новий закон про вибори, відповідно до якого в Хорватії була прийнята змішана мажоритарно-пропорційна виборча система до двопалатного парламенту. У рамках цієї системи, половина нижньої палати Хорватського Державного Сабора – Палати депутатів –

вибиралася по мажоритарній системі відносної більшості, а друга половина – за системою пропорційного представництва. Таким чином, на парламентських виборах 2 серпня 1992 року, 64 депутати обиралися в 64-х виборчих округах відотною більшістю голосів (також, як і окремо виділені 4 депутати від національних меншин), а 64 депутати – по списках кандидатів, висунених від політичних партій і виборців. Прохідний бар'єр по пропорційній системі визначався в 3% [4]. Змішана виборча система застосовувалася і на виборах в Палату депутатів Парламенту Республіки Хорватії, які відбулися 28 жовтня 1995 року, з урахуванням внесених на той час змін до Закону про вибори. Замість вживаного раніше співвідношення 50 на 50, було введено нове правило, відповідно до якого четверта частина депутатів, – 28 вибиралася в такій же кількості виборчих округів по мажоритарній системі відносної більшості голосів. Інші три чверті депутатів – 80 обиралися по списках виборців за системою пропорційного представництва. 12 депутатів відповідно до положення п. 2. Статті 45 Конституції Хорватії вибиралися хорватськими громадянами, які перебували за кордоном. Положення цієї конституційної норми на 1995 рік звучали так – «При виборах в Палату представників Сабору і Президента країни Республіка Хорватія забезпечує здійснення виборчого права і своїм громадянам, які під час проведення виборів знаходяться за її межами. Ці громадяни можуть голосувати в державах, в яких вони перебувають, або іншим способом, передбаченим законом». Голосування згаданих громадян здійснювалося в спеціальному виборчому окрузі за системою пропорційного представництва. З метою стабілізації складу Палати представників (депутатів) при збільшенні частини пропорційного представництва був також збільшений і виборчий бар'єр (заборонна клаузула) до 5% голосів на списки кандидатів від однієї партії. У разі коаліції двох партій застосовувався виборчий бар'єр у розмірі 8%, у разі коаліції трьох і більше партій – 11%. Ці зміни виборчого бар'єру обґрунтовувалися законодавцем необхідністю відповідальнішого впливу парламенту на стабільність виконавчої влади [5]. Проте вже в 1999 році виборча система Хорватії була радикально трансформована у бік рішучої відмови від рудиментів мажоритарної системи. У 1999 році в Закон про вибори були внесені важливі поправки, згідно з якими число місць від хорватської діаспори залежить від числа тих, що беруть участь в голосуванні хорватів, що проживають за кордоном. Вибори до Сабору Хорватії, відбулися 3 січня 2000 року вже відповідно до положень нового Закону про вибори з 100% пропорційною виборчою системою [6].

Отже, в Хорватії з березня 2001 року застосовується чиста пропорційна система з голосуванням за закриті списки на виборах до вже однопалатного парламенту – Сабору. Розподіл місць між списками здійснюється пропорційно отриманим голосам на основі згадуваного раніше методу д'Ондта. До участі в розподілі мандатів не допускаються суб'єкти висунення списків, які отримали на підтримку висунених ними кандидатів менше 5%

дійсних голосів. Територія країни розділяється на 10 виборчих округів, в кожному з яких вибирається 14 депутатів. До цих виборчих округ необхідно додати 11-й сукупний виборчий округ, в якому проводиться голосування хорватських громадян, які проживають за кордоном (близько 400 000 виборців, частенько вирішальних результат парламентських виборів в країні), а також додається 12-й сукупний виборчий округ для голосування національних меншин по фіксованих квотах їх національного представництва.

Література

1. Конституція Республіки Хорватії від 22 грудня 1990 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mspa7520.ru/konstituciya-respubliki-horvatiya>
2. Referendum o hrvatskoj samostalnosti [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.izbori.hr/arhiva/pdf/1991_Rezultati_Referendum.pdf
3. Закон про вибори і відгуки членів комітетів і депутатів від 15.02.1990 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/252511.html>
4. Закон про вибори депутатів в Парламент Республіки Хорватії від 15.05.1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/255984.html>
5. Закон про вибори депутатів в Парламент Республіки Хорватії від 3.11.1995 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/263213.html>
6. Закон про вибори депутатів в Парламент Республіки Хорватії від 29.10.1999 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.izbori.hr/izbori/ip.nsf/WPDS/97D6046B0F6D97C2C1257448003211C9?open&1>

Магда Є.М.

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри видавничої справи та редагування
Видавничо-поліграфічний інститут
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»*

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК СКЛАДОВА ГІБРИДНОЇ ЗАГРОЗИ

Інформаційну війну як соціально-філософську проблему почали розглядати ще в середині ХХ ст. До цієї теми звертались Е. Тоффлер, Ф.Фуруяма, П. Лазарсфельд, Г. Ласуел, Д. Клаппер, Г. Почепцов. Внесок

останнього є особливо важливим, оскільки матеріалізується не лише в суто наукових, а й в публіцистичних текстах для максимально широкої аудиторії. Г. Г. Почепцов визначає інформаційну війну як комунікаційну технологію впливу на масову свідомість з метою зміни когнітивної структури таким чином, аби впливати на зміни в поведінці людей.

Термін «інформаційна війна» вперше вжив 1967 року колишній директор ЦРУ Ален Даллес у книзі «Таємна капітуляція». Наступного разу термін з'явився у аналітичній доповіді американського дослідника Т. Рона для компанії Boeing «Системи озброєння та інформаційна війна». На думку аналітика, інформаційна структура стає найбільш важливим елементом економіки з одного боку, та найбільш вразливою мішенню з іншого.

Існує два типи впливів на інформаційну безпеку держави. Впливи першого типу трактуються як технологічні, другого – як гуманітарні. Про впливи першого типу (на зміст інформації та даних систем управління) опрацьовують фахівці з інформатики та управління. Впливи другого типу (на особу й суспільство) аналізують соціологи, політологи, філософи, фахівці з питань оборони й безпеки та ін. Ці напрями принципово відрізняються за метою. Якщо перший повинен захистити зміст відомостей незалежно від їхнього характеру, то другий, навпаки, має блокувати поширення відомостей залежно від характеру їхнього змісту [4, с. 28–29].

Пошук та успішне застосування методів локалізації та ліквідації інформаційних загроз обом зазначених типів – запорука успіху в гібридній війні. Як цілком слушно наголошують військові аналітики, гібридна загроза та її інформаційна складова здатна нівелювати технологічну перевагу будь-якої армії. «Хезболла» отримала психологічну перемогу 2006 року, як власне, і зараз. Змістити акцент у процесі ухвалення рішення з військової площини у етичну та моральну, змусити обирати між уставом, правом, мораллю, врешті, дискредитувати противника, хай яке б рішення було прийнято, – ось ключові моменти, які забезпечили перевагу «Хезбалли» [5].

Інформаційна війна проти України спрямована не лише на розхитування ситуації всередині держави, а і на створення негативного іміджу України в світі. Стартував цей процес ще 2005 року під час першої газової війни. Тоді Україну успішно представили в якості нечесного, а щонайменше сумнівного транзитера газу, попри те, що протягом десятиліть Україна ніколи не допускала зриву поставок природного газу до Європи через свою територію. Показово, що одночасно з цими звинуваченнями Росія наголошувала на необхідності будівництва газопроводів, альтернативних українській системі (Північноєвропейський газопровід у Балтійському морі, друга нитка «Блакитного потоку» в Чорному морі та розширення газотранспортної системи в Білорусі, що тепер належить Газпрому). До того ж звинувачення у крадіжках газу не підкріплювалися конкретними фактами.

З того часу позиція Росії мало змінилась. Так само мало зробила Україна для зміни власного позиціонування у світовій розстановці сил. Хоча питання

про необхідність активізації зусиль для створення позитивного іміджу України піднімалось [6].

Втім, останні події не залишають сумнівів у тому, що ситуація нині є змінною і то на краще. Хоча, передумовами таких змін є не так зусилля українського зовнішньополітичного відомства, як об'єктивні обставини.

Одна з небезпек для України – пересмикування. Це загрожує формуванням хибних уявлень про характер конфлікту, інтереси сторін, тощо. В українській публіцистиці є чимало таких прикладів. Наприклад, підміна поняття союзника та найманця вкупі з наголосом на тому, що гібридна війна в принципі не є геть новим явищем, порівняння використання російських та українських добровольчих формувань нацистською Німеччиною під час Другої світової війни чи навіть із наймом варварів на військову службу за часів Римської імперії [7]. Такий погляд – це підміна засобів комплектування (найманці, ополченці) способом ведення бойових дій та використання наявних бойових одиниць (за правилами війни, що є ознакою регулярної армії, яка не може діяти поза уставом, чи ігнорування цих правил, що є характерним якраз для сучасної гібридної війни, де для агресора не існує жодних правил чи норм). Крім того, гібридна війна це не лише використання найманців, військових без розпізнавальних знаків та терористичних угруповань. Це комплексність заходів, а найманці – лише один із аспектів.

Складовою інформаційної війни є війна у кіберпросторі. У доповіді «НАТО і кіберзахист», схваленій Парламентською асамблеєю Північно-атлантичного альянсу наприкінці 2009 р., наведені непоодинокі приклади проведення мережових атак проти різних держав. Наприклад, було здійснено кібернапади на офіційні сайти урядових структур Естонії (2007), Литви (2008) і Грузії (2008).

Під час грузинсько-осетинського протистояння 2008 р. були значною мірою підірвані телекомунікаційні можливості Грузії. За даними фахівців компанії U.S. Cyber Consequences Unit, яка спеціалізується на аналізі інформаційних протистоянь, атакуючи грузинські ресурси, російські хакери задіяли сотні IP-адрес на території Росії, а також зуміли налагодити взаємодію на розташованих у США популярних сайтах і соціальних мережах, таких як Facebook і Twitter. За висновками парламентської комісії, грузинська сторона офіційно визнала поразку в цьому інформаційному протистоянні, окремо відзначивши слабкість у плануванні бойових операцій з боку Об'єднаного штабу збройних сил Грузії, низьку ефективність практичного застосування інформаційно-телекомунікаційних систем і засобів захисту інформації, новітніх засобів розвідки, зв'язку, безпілотних комплексів та інших високотехнологічних систем озброєння [4, с. 30].

Відповіддю на такі маніпуляції та й загалом на «інформаційні бойові дії» є формулювання власної інформаційної стратегії з урахуванням міжнародного порядку денного. Ця інформаційна стратегія матиме на меті позиціонування України як активного і самостійного учасника системи європейської безпеки.

Література

1. Davis J.R. Defending Future Hybrid Threats // Military Review. – Fort Leavenworth, September-October 2013. – № 5. – Р. 21–29.
2. Наприклад, тут: Рубан Ю. Україна як суб'єкт і об'єкт сучасних міжнародних інформаційних воєн // Стратегічні пріоритети. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2009. – № 2(11). – С. 5–9.
3. Сытник Е. Так ли уникальна «гибридная война»? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ostro.org/blogs/sitnik/160533/>; Його ж. Таємні і «гібридні» війни Кремля – не винахід Путіна, а «творчо розвинений» спадок СРСР[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expres.ua/main/2014/08/09/111617-tayemni-gibrydni-viyny-kremlya-ne-vynahid-putina-tvorcho-rozvynenyuy-spadok>
4. Ільяшов О. А., Мезенцева Н. Б. Роль і місце розвідки в інформаційному протиборстві / О. А. Ільяшов, Н. Б. Мезенцева // Наука і оборона. – К., 2011 – № 3. – С. 27–39

Мателешко Ю.П.

*кандидат історичних наук, доцент кафедри країнознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКО-КАСПІЙСЬКА ВІСЬ В УМОВАХ НОВИХ ЗАГРОЗ ЄВРОАТЛАНТИЧНІЙ БЕЗПЕЦІ

У Балто-Чорноморсько-Каспійському регіоні все більше зосереджуються геополітичні, військові та гео економічні інтереси провідних світових та регіональних держав, насамперед, США та Росії, а також ЄС. У міру зростання їх інтересу до цього регіону, в ньому посилюється напруженість і виникають конфронтаційні ситуації. Після 1991 р. присутність США і НАТО в Балто-Чорноморсько-Каспійському регіоні постійно збільшується, а Росія не в змозі стримати їх проникнення в цю стратегічно важливу ділянку геополітичного простору. Долучення до системи європейської безпеки країн Прибалтики, Польщі, Румунії, Болгарії, а також наміри США та ЄС розширити сферу свого впливу за рахунок України та Грузії свідчать про формування певної геополітичної вісі, яка має стати стримуючим чинником Росії з її імперськими амбіціями. Остання, протидіючи американсько-європейському впливу, шляхом створення маріонеткових республік та «заморожених» конфліктів, формує своєрідну антивісь, яка покликана не допустити поглиблення впливу євроатлантичних структур в Чорному та Каспійському морях.

З 1997 року Чорноморсько-Каспійський регіон оголошено зоною американських національних інтересів і розглядається як джерело

енергоресурсів, альтернативне Перській затоці. Каспійський регіон зберігає величезні резерви нафтогазових ресурсів. Так, тільки підтверджені запаси газу тут перевищують 236 трлн кубічних футів. Загальні ж запаси нафти – не менше 60 млрд барелів (деякі експертні оцінки ще вищі – називається навіть цифра 200 млрд барелів, що становить близько 10% світових ресурсів нафти) [7]. На теренах же колишнього СРСР і Чорноморсько-Каспійського басейну включно з країнами Близького та Середнього Сходу разом розташовано майже 80% газових покладів планети, причому більше половина з них знаходиться на території Росії, Ірану та Катару [4]. Важливою проблемою стає питання доставки нафти до споживачів, у зв'язку з чим розгортається гостра боротьба за вигідні маршрути. Нині через Чорноморсько-Каспійський басейн до Європи надходить більше 50% енергоносіїв. Причому, протягом наступних десятиліть значення регіону у постачанні енергоносіїв для Заходу буде зростати.

У стратегії національної безпеки США 2002 р. Каспійський регіон розглядається як важливе стратегічне альтернативне джерело нафти, а також плацдарм подальшого доступу США до перспективних ринків Південної, Східної та Південно-Східної Азії [11]. Також регіон важливий з точки зору контролю над Іраном та його ядерною програмою.

Довготривалою стратегічною метою США є закріплення свого політичного, економічного та військового впливу на країни регіону, зокрема Казахстан, Туркменістан, Азербайджан, Іран (країни-постачальники енергоносіїв) та Вірменію, Грузію, Молдову, Україну, Болгарію та Румунію (країни-транзитери). Звичайно, такі прагнення викликають протидію регіонального лідера – Росії, головними пріоритетами якої є підтримка політичного, економічного і військового домінування серед країн регіону, недопущення посилення тут ролі третіх країн, передусім США та ЄС.

У Балто-Чорноморсько-Каспійському регіоні конкурують два військово-політичні блоки – ОДКБ і НАТО, проте їх потенціал і вплив є неспівмірним. Якщо ОДКБ є регіональним об'єднанням (у нього входять всього 6 держав – Росія, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизія і Таджикистан [6]), то НАТО є глобальним блоком, який має 28 членів і десятки партнерів у всьому світі. Туреччина, Болгарія і Румунія, незважаючи на різний військово-політичний потенціал та певні відмінності у проведенні регіональної політики [10], є стратегічно важливими форпостами НАТО в Чорноморському регіоні.

Значною мірою протиріччя між США, ЄС та Росією в Чорноморсько-Каспійському регіоні визначається їх відносинами з Молдовою, Україною і Грузією, які довгий час залишалися своєрідною сірою зоною, геополітичне майбутнє якої донедавна залишалось невизначеним. Учасники цієї «трійки», враховуючи їх внутрішні політичні процеси і зовнішньополітичні орієнтири, є досить близькими. Характер демократичних перетворень в усіх трьох державах досить схожий: вони проходять через складні суспільно-політичні та соціально-економічні перетворення, прагнуть отримати членство в ЄС та

НАТО, мають складні відносини з РФ, яка підтримує невизнані республіки на їх територіях.

Москва постійно здійснювала тиск на Грузію, Україну і Молдову, намагаючись повторно втягнути ці країни в орбіту свого впливу. Для реалізації цієї стратегічної мети Росія прагне до збереження своєї військової присутності в Абхазії, Південній Осетії, Придністров'ї та Криму. На думку деяких експертів, після загарбання Абхазії та Криму, Росія повернула собі вплив у Чорноморському регіоні, який був у неї за часів СРСР. Таким чином, РФ контролює величезну частину узбережжя Чорного моря, починаючи від гирла грузинської річки Інгури, що на кордоні невизнаної Абхазії – закінчуючи західним мисом Кримського півострова Тарханкут [5]. Азовське море тепер стало для Росії «таким собі внутрішнім Аральським озером», де вона одноосібно контролює вхід в акваторію [5]. Як вважає А.Октисюк, у результаті анексії Криму, континентальна Україна знаходиться в глибокому «геополітичному мішку» [5] (небезпеку півдню країни несе Крим та Придністров'я, півночі – Білорусь, а сходу – проросійські сепаратисти).

Російсько-молдавсько-грузинсько-український конфлікти показали, що міжнародні організації, такі як ООН, ЄС, РЄ, ПАРЕ, ОБСЄ втрачають свою ефективність, мобільність та оперативність. Війни в Грузії [8], а потім і в Україні піддали серйозному випробуванню не тільки регіональну безпеку, але і всю систему загальноєвропейської безпеки, показавши її недостатню ефективність. Значною мірою це пояснюють відсутністю системності в політиці безпеки ЄС і НАТО [9, с. 351], недостатнім урахуванням реалій, позицій, інтересів і бачень країн регіону [1]. Як з'ясувалося, «заморожені» конфлікти мають здатність миттєво переростати в гарячі, до чого ні ЄС, ні США, ні НАТО не були готові. Більше того, вони практично ніяк не реагували на зростаючу напруженість, нестабільність і загрозливі тенденції напередодні як російсько-грузинського, так і російсько-українського конфліктів 2008 та 2014 рр. На думку О. Воловича [1], все це свідчить про неадекватне сприйняття в Брюсселі та Вашингтоні процесів, що відбуваються в регіоні, а також про політичну кон'юнктуру та заангажованість при визначенні стратегічних пріоритетів, застаріле стереотипне сприйняття Чорноморсько-Каспійського регіону.

Отже, після 1991 р. відбувається стрімке розширення впливу США та ЄС, а також НАТО в регіонах Балтійського, Чорного та Каспійського морів. Вступ до ЄС та НАТО країн Прибалтики, Польщі, Болгарії та Румунії, а також рішучі кроки до євроатлантичної інтеграції з боку Грузії та України засвідчили формування певної вісі, яка, з одного боку, стала своєрідним геополітичним щитом на кордоні Заходу з Росією, а з іншого – спровокувала агресивні дії останньої, спрямовані на створення та підтримку своєрідної антивісі з маріонеткових республік Придністров'я, Абхазії, Південної Осетії, ЛНР та ДНР. Більше того, Росія здійснила безпрецедентний крок – анексувала частину іншої держави, Крим, тим самим зруйнувавши архітектуру європейської та світової безпеки, яка сформувалися після 1945 р.

Незважаючи на агресивні дії Москви, останні рішучі кроки України, Грузії та Молдови у напрямку євроінтеграції показали, що в найближчі роки розширення ЄС та НАТО на схід буде продовжуватися. А це, разом з ослабленням економіки РФ через санкції, призведе до зменшення політичної, військової та економічної присутності Росії в районі Балто-Чорноморсько-Каспійської вісі. Однак, це не означає, що рівень конфліктогенності цього стратегічного регіону буде спадати.

Література

1. Волович А. Военно-политическая активность США и НАТО в Черноморско-Каспийском регионе после августа 2008 года [Електронний ресурс] / Алексей Волович. – Режим доступу: http://www.navy.ru/nowadays/concept/opposite/caspian_activities.htm
2. Лакийчук П. Борьба за лидерство в Черноморском регионе и военно-морской флот [Електронний ресурс] / П.Лакийчук. – Режим доступу: http://www.harvard-bssp.org/bssp_rus/publications/220
3. Маршания З.С. Балто-Черноморско-Каспийский регион сквозь призму «нового регионализма» / З.С. Маршания // Вісник ОНУ. – 2006. – Т. 11. – Вип. 10. – С. 381–392.
4. Нагорний С. Енергетична особливість сучасного етапу країн ширшого Чорноморсько-Каспійського басейна з НАТО: висновки для України [Електронний ресурс] / Сергій Нагорний, Денис Нагорний. – Режим доступу: <http://www.uaforeignaffairs.com/en/expert-opinion/view/article/energetichna-osoblivist-suchasnogo-etapu-krajn-shirshog/>
5. Октисюк А. Анексія Криму – геополітична втрата України [Електронний ресурс] / Анатолій Октисюк. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2014/06/4/7027774/>
6. Официальное интернет-представительство Организации ДКБ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.odkb-csto.org/>
7. Рябцев В. Геополитические особенности Черноморско-Каспийского региона в условиях постбиполярного мира [Електронний ресурс] / Владимир Рябцев. – Режим доступу: <http://www.casfactor.com/ru/expanalit/664.html>
8. Antonenko O. Towards a comprehensive regional security framework in the Black Sea region after the Russia–Georgia war / O.Antonenko // Southeast European and Black Sea Studies. – September 2009. – Vol. 9. – No. 3. – P. 259–269.
9. Özdamar Ö. Security and military balance in the Black Sea region / Ö.Özdamar // Southeast European and Black Sea Studies. – 2010. – No 3. – P. 341–359.
10. Terterov M. Russian Geopolitical Power in the Black and Caspian Seas Region: Implications for Turkey and the World [Електронний ресурс] / Marat Terterov, John Van Pool, Sergiy Nagorny. – Режим доступу: <http://www.gpf-europe.com/upload/iblock/e3b/15-marat-john-sergiy03.pdf>

11. The National Security Strategy of the United States of America [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>

Мєхова Я.В.

студентка

Чорноморський державний університет імені Петра Могили

КУЛЬТУРНА ТА ГУМАНІТАРНА СФЕРИ ВЗАЄМОДІЇ РОСІЇ ТА КРАЇН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

Росія проводить активну зовнішню політичну діяльність відносно країн Латинської Америки. Регіон не лише починає відігравати помітну роль на міжнародній арені, але також є перспективним ринком збуту російських товарів, постачальником енергоносіїв та сільськогосподарської продукції. Слід звернути увагу у на той факт, що країни Латинської Америки та Росія зацікавленні у двосторонній співпраці, адже в торгівельно-економічній сфері країни не є конкурентами, але більш того, економіки країн взаємодоповнюють одна одну. Основні напрямки співробітництва Росії та країн Латинської Америки сформульовані у Концепції зовнішньої політики Російської Федерації.

Зовнішня політика Росії відносно країн Латинської Америки і Карибського басейну орієнтована на розширення політичної взаємодії, розвиток торговельно-економічного, інвестиційного, інноваційного, культурно-гуманітарного співробітництва, спільний пошук відповідей на нові виклики і загрози, закріплення російських компаній у секторах промисловості, що динамічно розвиваються, енергетики, зв'язку та транспорту країн регіону [1].

Взаємодія Росії з країнами Латинської Америки у культурній та гуманітарній сфері допомагає не лише краще розвивати двостороннє співробітництво, але і підтримувати зовнішньополітичні ініціативи Росії у регіоні Латинська Америка.

Звернемо увагу на розвиток наукової складової співробітництва, де особливу роль відіграє Інститут Латинської Америки Російської Академії Наук (ІЛА РАН). Інститут діє з 1961 року, і його метою є не лише дослідження Латино-Карибського регіону та Іспанії, Португалії, але й проводить комплексні дослідження економічних, політичних, соціальних та культурних проблем країн регіону. Більш того, Інститут досліджує питання співробітництва Росії з країнами Латинської Америки, проводить конференції, симпозіуми, семінари за участі іноземних учених.

Російська Федерація бере участь у підготовці кадрів для країн Латинської Америки. Цікавим є те, що початок подібної співпраці було покладено ще за радянські часи, коли у провідних вищих навчальних

зкладах СРСР здобували освіту вихідці з країн третього світу. У світі успішно працюють 600 тис. випускників вузів СРСР і РФ. На другому Всесвітньому форумі іноземних випускників радянських і російських вузів (2007) було повідомлено, що в Росії навчається близько 40 тис. іноземців (без урахування студентів з СНД). Центром підготовки іноземних студентів у Росії традиційно є Російський Університет дружби народів у Москві. До 2010 р в Університеті було підготовлено понад 5 тис. фахівців (18% від числа всіх випускників-іноземців) для країн Латинської Америки. Найбільше серед них було колумбійців, чилійців, перуанців; загалом випускники представляли 28 країн Латинської Америки [2].

Популярним є проект «Наука без кордонів», що відкриває можливість для бразильських студентів навчатися у Росії. Бразильці зацікавлені у природничих науках, інженерних спеціальностях, медицині. Мова йде також про наукове співробітництво в галузі високих технологій, тобто про підготовку висококваліфікованих фахівців за всіма цими напрямками [3].

Відомим проектом освітнього та одночасно культурного співробітництва стало відкриття у Бразилії першої зарубіжної школи Державного академічного Великого театру (м Жоєнвіль) і школи ім. П.І. Чайковського у м. Форталеза [4].

Заради повернення впливу на регіон Латинська Америка Російська Федерація реалізовує велику кількість культурних та інформаційних проектів за допомогою Міжнародного Фонду «ОКА». Це російська неурядова організація, що спеціалізується на проведенні інформаційних, культурних, гуманітарних заходів, переважно, в країнах Латинської Америки [5].

Так, в 2006–2009 роках Фондом було проведено масштабні Дні Росії, які були організовані в Панамі, Перу, Еквадорі, Аргентині, Уругваї та ряді інших країн. Метою цих заходів була презентація Росії, її економічного та культурного потенціалу. Також Фонд займається не лише питаннями культурної взаємодії, але й переймається торгово-економічною співпрацею Росії та країн Латинської Америки. Так у 2007 році Фонд організовував серію переговорів російських нафтохіміків з Петролеум де Венесуела. У 2013 році розпочато реалізацію проекту, спільно з представниками російських гірничодобувних структур, щодо сприяння розвитку економічного співробітництва Росії з Перу та Еквадором [6].

Росія розширює культурні та гуманітарні зв'язки за рахунок участі у міжнародних виставках та ярмарках, що проводилися у країнах Латинської Америки: аерокосмічній виставка «Фідан» в Чилі, Міжнародна тихоокеанська ярмарка (Перу), Гаванський міжнародний ярмарок та ін. [4].

У 2000-2001 рр. і в 2003 р. у Москві проведено три Фестивалі Іberoамериканської культури, щорічно проходить з величезним успіхом Тиждень бразильського кіно в Москві та Санкт-Петербурзі [3].

Особливу роль у процесі становлення відносин між країнами відіграє російська діаспора у Латинській Америці. У цьому регіоні, насамперед в Аргентині, Уругваї, Бразилії, Чилі, Колумбії, Венесуелі і Мексиці проживає

близько 200 тис. вихідців (чи їхніх нащадків) з Росії. Створення в травні 2011 р. у Москві Російського фонду захисту та підтримки співвітчизників за кордоном – новий і досить суттєвий крок у роботі і з російською діаспорою у Латинській Америці [7].

Співробітництво між Росією та країнами Латинської Америки є перспективним, адже культура була і залишається важливим фактором зближення Росії та країн Латинської Америки. Це відображається у великій кількості виставок, семінарів, конференцій. Відкриваються культурні центри: у Бразилії відкрито курси російської мови та слов'янської культури; у той же час у Москві відкрито Бразильський культурний центр, Латиноамериканський культурний центр ім. Симона Болівара. Зближенню Росії з Латинської Америки сприяє і скасування в'їзних віз з обох сторін – Росією і більшістю країн цього регіону.

Література

1. Концепция внешней политики Российской Федерации. Утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 12 февраля 2013 г. [Електронний ресурс]//сайт МИД РФ [офіційна сторінка]. – Режим доступу: <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/e2f289bea62097f9c325787a0034c255/c32577ca0017434944257b160051bf7f!OpenDocument>
2. Сизоненко А.И. Россия – Латинская Америка: 20 лет спустя после 1991 г. [Електронний ресурс]/А.И. Сизоненко//сайт міжнародного політичного журналу «Мир и политика». – 2011 – 11 листопада. – Режим доступу: <http://mir-politika.ru/134-rossiya-latinskaya-amerika-20-let-spustya-posle-1991-g.html>
3. Торин А. Россия – Бразилия: выход на новые рубежи сотрудничества [Електронний ресурс] /Андрей Торин//сайт «Международная жизнь». – 2013. – 25 лютого. – Режим доступу: <http://interaffairs.ru/read.php?item=9186>
4. Взаимоотношения между Россией и странами Латинской Америки[Електронний ресурс]// сайт «Рустрана.РФ». – 2007. – 11 вересня. – Режим доступу: <http://xn--80aa2bkafhg.xn--p1ai/article.php?nid=16086>
5. Фонд ОКА: о нас [Електронний ресурс]//сайт Міжнародного Фонду «ОКА». – Режим доступу: http://fundoka.ru/?page_id=2
6. Эксперт Татьяна Полоскова о Латинской Америке: «Влияние США в регионе снижается»: интервью //сайт Modus Agendi. – 2013. – 8 січня. – Режим доступу: <http://modus-agendi.org/articles/1289>

СПІВРОБІТНИЦТВО КРАЇН ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ ТА АФРИКИ У ФОРМАТІ «ПІВДЕНЬ – ПІВДЕНЬ»

В часи холодної війни до широкого вжитку увійшов термін «країни третього світу», куди, поміж інших, потрапили території Африки і Латинської Америки. Держави цих двох континентів між собою дуже пов'язані процесом латинізації Америки, оскільки велика кількість африканців долучилася до державотворчих процесів у латиноамериканських країнах; крім того обидва континенти володіють великими запасами корисних копалин, в яких дуже зацікавлений західний світ; і, насамкінець, багато держав обох регіонів хоч і були у минулому колоніями, проте сьогодні стрімко розвиваються. Крім того, суперечності у відносинах із колишніми метрополіями, а також другорядне становище щодо розвинутих держав Європи та США стали важливими чинниками зближення Африки та Південної Америки [3, с. 35–36].

Відомо, що співробітництво у форматі «Південь – Південь» – це міжнародна допомога, яку одна країна, що розвивається, надає іншій. Її специфікою у відносинах між Південною Америкою та Африкою є те, що допомога не пов'язується з вимогами проведення економічних і політичних реформ, а стосунки носять партнерський характер.

Таке співробітництво було започатковано в рамках Руху неприєднання, «Групи 77» та Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД). На рівні ЮНКТАД, заснованої ще у 1964 р, питання розвитку міжнародної торгівлі тісно пов'язані з проблематикою міжнародної допомоги та економічного становища найбільш бідніших країн. Таким чином, з 70-х років ХХ ст. спостерігається активізація співпраці країн Африки і Латинської Америки [2].

Так у 1977 р., коли Африканська Економічна Комісія і Економічна Комісія Латинської Америки ухвалили «угоди, щодо технічного співробітництва», які містили в собі програми співпраці між регіонами, 30 серпня – 12 вересня 1978 р. в Буенос-Айресі пройшла перша Конференція ООН з технічного співробітництва між країнами, що розвиваються. Тоді учасниками цього заходу було погоджено План дій, що включав 38 рекомендацій, спрямованих на досягнення самозабезпеченості на основі взаємного співробітництва в різних сферах. В рамках прийнятого у 1978 р. в Буенос-Айресі Плану дій в перші десять років створювалися національні координаційні пункти і розроблялися процедури взаємодії [1, с. 14].

Подальший розвиток міжнародних актів у цій сфері відображено у відповідній резолюції ГА ООН (від 19 грудня 1994 р.). У документі окреслювалися нові напрямки технічного співробітництва між країнами, що

розвиваються, в умовах становлення ринкової економіки в контексті глобалізації. У наступному після підписання Плану дій десятилітті доводилося, головним чином, адаптовувати концепцію співпраці «Південь – Південь» до існуючих на той момент геополітичних умов. З початком ХХІ ст., у ході реалізації прийнятого Плану розпочалося розширення торгово-інвестиційних потоків між країнами «глобального Півдня», активізувалося постачання високотехнологічних товарів та послуг. Наприклад, Бразилія стала світовим лідером за технологією виробництва етилового палива (біоетанолу), постачанням якого намагалася підтримати країни, що розвивалися [2].

Разом з тим, найбільшим поштовхом для співробітництва слугували саміти на найвищому рівні держав двох регіонів. Так, у листопаді 2006 р. у Нігерії відкрився **Перший саміт** «Африка – Південна Америка». Ця зустріч вважається першою «геополітично повноцінною» у форматі Південь – Південь. На саміті були присутні представники із 12 країн Південної Америки і 45 країн Африки. Тоді обговорювалися питання торгівлі та інвестицій. Прозвучали чіткі пропозиції південноамериканської сторони щодо розвитку сільського господарства на африканському континенті. Алжирський повноважний міністр Абделькадер Мессахель наголосив на тому, що для Африки надзвичайно важливим був досвід латиноамериканських партнерів щодо видобутку природних ресурсів.

Не зважаючи на те, що ця зустріч викликала значний політичний резонанс, згодом венесуельський лідер Уго Чавес стверджував, що рішення Першого саміту «Африка – Південна Америка» не були настільки дієвими, як того очікували. Фахівці, аналізуючи отримані результати, погодились із таким висновком і зазначили, що розвиток відносин у такому контексті розпочався із самого низу, а обидва регіони так чи інакше залишалися орієнтованими на «Північ», хоча, водночас, вони визнали, що «потенціал цих відносин залишається значним» [3, с. 39].

Другий саміт відбувся 28 вересня 2009 року у Венесуелі. На ньому було представлено 66 країн, у тому числі 30 лідерів держав. У заключній промові Уго Чавес висловився, що завдяки поглибленню співробітництва стало можливим створення багатопольярного світу, позбавленого західного економічного впливу: «Світ більше не буде ні одно полярним, ні біполярним, а – багатопольярним, і союз Африки і Південної Америки, дозволить домогтися того, що визволитель Симон Болівар називав «балансом світу» [3, с. 39–40; 5].

Голови держав та урядів країн Південної Америки і Африки прийняли рішення про розширення співпраці двох континентів. 54 країни Африканського союзу і 12 держав Союзу південноамериканських націй виробили спільну позицію щодо реформи Ради Безпеки ООН, що дозволила б «гарантувати участь в РБ ООН більшого числа країн, що розвиваються, не лише для її більшої ефективності, а й їх впливу на легітимність прийнятих рішень». Тогочасний лівійський лідер Муамар Каддафі (1942–2011 рр.)

запропонував ідею створення військового союзу за зразком НАТО, «власне південне НАТО», що, на його думку, мало б протистояти «бажанню великих держав залишатися великими». Така інституція, на переконання лівійського лідера, мала б сприяти миру і безпеці в усьому світі [5].

За підсумками другого саміту були підписані «Спільна декларація» та «План дій», згідно з якими голови держав мали намір координувати дії регіонів на міжнародній арені з метою захисту інтересів двох континентів. Такий антиімперіалістичний підхід до економічної співпраці мав на меті «інтеграцію півдня і звільнення з-під опіки багатих країн» – сказав бразильський президент Луїс Інасіу Лула да Сілва, зауваживши, що «немає жодних проблем у світі, які Південна Америка і Африка не можуть розв'язати разом». «Якщо це відбудеться», – додав він, «нинішнє століття стане століттям Африки і Південної Америки» [3, с. 40].

Тоді ж було прийняте геополітичне рішення створення нової міжнародної та регіональної фінансової архітектури для подолання глобальної економічної кризи та зменшення «влади долара». За ініціативи Уго Чавеса лідерам африканських країн була запропонована ідея приєднання до нової спільної нової фінансової структури – Банку «Південь», що був створений сімома південноамериканськими країнами з початковим капіталом в 20 мільярдів доларів. Це стало кроком на шляху до взаємозв'язку економік двох регіонів [1, с. 14].

На **Третьому Саміті «Африка – Південна Америка»**, що працював протягом 20–23 лютого 2013 р. під загальною назвою «Стратегії та механізми для зміцнення співробітництва «Південь – Південь», взяли участь 30 перших осіб держав. Було обговорено актуальні питання з різних сфер і погоджено 27 проектів, що стосувалися: енергетики, транспорту, науки, туризму, інфраструктури, технологій, торгівлі, гірничої промисловості, інвестицій та безпеки [4, с. 14]. Крім того, Саміт являв собою для голів держав і голів урядів регіонів платформу для створення єдиного фронту для досягнення миру і безпеки, а також зміцнення демократії, управління та соціальної справедливості в інтересах обох сторін. Серед ідей, запропонованих головами держав у ході Саміту, постала ідея створення секретаріату для забезпечення плавного і ефективного співробітництва Африка – Південна Америка [6].

Отже, водночас із поглибленням предметних сфер співробітництва країн Південної Америки і Африки у форматі «Південь – Південь» продовжується, доповнюється елементами білатерального, багатостороннього, між-регіонального співробітництва, а відтак – і додаткових важелів впливу країн Півдня на сучасну систему міжнародних відносин.

Література

1. Богданова Т. Є., Дольна Н. А. Роль форуму ІБСА в розвитку співробітництва Південь – Південь // Наукові праці: науково-методичний

журнал Політологія: – Т. 212. – Вип. 200. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили. – С. 14–17.

2. Дегтерев Д. Кооперация Юг – Юг: вместе сильнее [Электронный ресурс] / Режим доступа – <http://nk.org.ua/geopolitika/95282-kooperatsiya-yug-yug-vmeste-silnee>. – Название с экрана.

3. Кашкина Е., Латинская Америка и Африка //Политические изменения в Латинской Америке. – 2009. – № 5. – С. 36–44.

4. Сотрудничество Юг – Юг в целях развития [Электронный ресурс] / Режим доступа – http://ssc.undp.org/content/dam/ssc/documents/HLC%20Reports/SSC_18_3/SSC_18_3russian.pdf. – Название с экрана.

5. Azikiwe A. Africa-South America Summit calls for cooperation [Electronic resource] / Accessed at <http://www.workers.org/articles/2013/03/10/africa-south-america-summit-calls-for-cooperation/>. – Title from the screen.

6. 3rd Africa – South America Summit (ASA) holds from 20 – 23 February 2013 in Malabo, Republic of Equatorial Guinea on the theme: «Strategies and Mechanisms to strengthen South-South Cooperation» [Electronic resource] / Accessed at <http://www.au.int/en/asa>. – Title from the screen.

Позняк О.В.

студентка

Чорноморський державний університет імені Петра Могили

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПІВПРАЦІ ІНДІЇ ТА США ЗА ПРЕМ'ЄРСТВА НАРЕНДРА МОДІ

Після розпаду біполярної системи міжнародних відносин і початку формування багатопolarity азійські країни починають претендувати на світове лідерство. Це добре прослідковується на прикладі КНР та Республіки Індія. Однак остання за наявності величезних природних й людських ресурсів та титулу «найбільшої демократії світу» поки що не стала світовою наддержавою. Індійська громадськість причину цього вбачає в надто довгому сповідуванню курсу нейтралітету, головуванню у «Русі неприєднання» та «безпідставному ідеалізмові». Лейтмотивом статті Foreign Affairs 2013 року під назвою «Безпомічна зовнішня політика Індії» стає думка, що країна сама перешкоджає своєму піднесенню. І в більшості випадків ці слова стосуються невдалої зовнішньої політики. Тому перемога на парламентських виборах у травні 2014 р. замість «звичної» партії ІНК(Індійський національний конгрес) дісталася партії з націоналістичними гаслами БДП(«Бхаратія джанаті парті»), з лав якої і призначили нового

прем'єр-міністра, голову партії та колишнього міністра штату Гуджарат, Нарендру Моді.

Індійці покладають на нього великі сподівання стосовно як реформування внутрішньої, так і зовнішньої політики в умовах зростаючої загрози та суперництва з боку Китаю. Не останню роль в цьому процесі грають відносини зі США, які не є сталими та схильні до сторонніх впливів.

Якщо коротко окреслити історію американсько-індійських відносин у постбіполярний період, то початком двостороннього зближення став візит до Нью-Делі Білла Клінтона, здійснений в 2000 р.. Цей зовнішньополітичний курс був успішно продовжений республіканською адміністрацією Дж. Буша-молодшого, що змінила в 2001 р. демократів. Повернення до влади демократичної адміністрації у 2008 р. спричинило «простій» в політиці на індійському напрямку, яка, однак, в період другого терміну президентства Барака Обами стала набувати колишню динаміку, на що вплинув факт посилення Китаю.

Що стосується Індії, то об'єктивний характер двостороннього зближення проявляється в тому, що воно не залежить від партійної приналежності керівництва країни. Започаткований в період правління уряду Атал Біхарі Ваджпайї (1998-2004 рр.), який представляв партію БДП, в наступні десять років він був продовжений урядом Манмохана Сінгха.

В американсько-індійських відносинах існує багато проблем як економічного, так і політичного характеру. В Індії незадоволені американськими обмеженнями на закупівлю індійських ІТ-технологій і на в'їзд в США індійських програмістів, а також невизначеністю позиції Вашингтона щодо кашмірській проблемі і перспективою військового виходу США з Афганістану. У той же час США вказують на «недостатню відкритість» індійської економіки для зовнішніх інвестицій. До того ж у середовищі індійського суспільства ще відчутні антиамериканські настрої періоду холодної війни, що підігриваються і низкою дипломатичних скандалів, найбільш відомий з яких стався в грудні 2013 р. і пов'язаний з індійською жінкою-дипломатом Девіане Хобрагаде [5].

З початком останньої компанії з виборів до парламенту Індії, коли перспектива перемоги БДП стала цілком реальною, позначилася ще одна і вже набагато більш серйозна для американсько-індійських відносин проблема. Мова йде про звинувачення Н. Моді «принаймні, в бездіяльності» в ході так званого «гуджаратського погрому» 2002 р.. Тоді жертвами релігійного конфлікту в цьому штаті, що межує з Пакистаном, стали близько двох тисяч мусульман. На цій підставі в 2005 р. йому був заборонений в'їзд в США.

Але відразу після оголошення результатів голосування, Б. Обама по телефону привітав Н. Моді з перемогою його партії і нагадав про стратегічне партнерство, що пов'язує обидві країни. Що стосується самого Н. Моді, то ще в ході передвиборної компанії він підкреслював, що «не відчуває ніякої особистої неприязні по відношенню до США і має намір вибудовувати з Вашингтоном міцні партнерські відносини на базі рівності і взаємної

вигоди». Однак багато хто звернув увагу, що Моді, який подякував світовим лідерам за їх підтримку через соціальну мережу Twitter, так і не відповів на твіт-повідомлення держсекретаря США Джона Керрі [6].

Прийнявши 26 травня 2014 р. присягу прем'єр-міністра Індії, Нарендра Моді став 16-м главою уряду. Ще до того, як це сталося, аналітики відзначали: якщо Н.Моді займе пост прем'єра, він буде в своїй політиці більш самостійним, ніж його попередник. Національні інтереси проголошені непорушною основою зовнішньополітичного курсу («India First» foreign policy).

Зовнішня політика нового уряду Індії буде проводитися відповідно до «шістьох вищих пріоритетів», опублікованих МЗС країни в кінці травня 2014 р.. Вже перший пункт цих «пріоритетів» вказує на необхідність «вдихнути життя в тьмяні відносини Індії з США». Другим пунктом позначається і причина такої необхідності, яка пов'язується зі «зростанням і агресивною поведінкою Китаю, що є головним викликом для Індії» [5]. Нещодавній інцидент під час візиту Сі Цзіньпіна, коли китайський контингент чисельністю близько 500-1000 чоловік просунувся на 30 км вглиб території, яку Індія вважає своєю, тільки підтверджує ці побоювання [4].

Підтвердженням такого роду намірів Індії став нещодавній візит Моді в США, що пройшов 26-30 вересня 2014 р.

Під час нього жваво обговорювалося питання оборонного співробітництва – було прийнято рішення продовжити відповідну рамкову угоду. Актуальність «китайської теми», спровокована активністю КНР у Південно-Китайському морі, проявилася у вигляді створення Спільної заяви про необхідність «забезпечення свободи судноплавства у відповідність до норм міжнародного права» та намірі продовжувати спільні військово-морські навчання «Малабар» [2].

У спільній заяві Індії та США, опублікованій за підсумками зустрічі 30 вересня, оцінка світової ситуації і вираз намірів щодо розвитку двосторонніх відносин зводяться до загальних формулювань. Але щодо деяких питань РІ висловила вкрай категорично, зокрема вона виступила проти санкцій відносно Росії та не погодилась приєднатися до коаліції проти бойовиків угруповання «Ісламська держава» (ІГ) в Сирії та Іраку [3].

Більша увага в спільній заяві була приділена двостороннім економічним контактам. Лідери двох країн пообіцяли привести в дію американсько-індійську інвестиційну ініціативу, щоб сприяти збільшенню капіталовкладень інституційних інвесторів і підприємств. Також було заявлено про те, що будуть вжиті обопільні заходи для збільшення в шість разів обсягу двостороннього товарообігу, що становить на даний момент 100 млрд. доларів.

У заяві наголошується, що керівники країн вже заснували контактну групу для сприяння реалізації двосторонньої угоди про співробітництво в галузі мирної ядерної енергетики, підписаної двома країнами в 2006 р.. Сторони також пообіцяли налагодити більш тісну взаємодію з іншими країнами АТР шляхом консультацій, діалогу та проведення спільних навчань [1].

Індійські та американські ЗМІ по-різному оцінюють підсумки візиту. Помірно опозиційна до нинішньої влади Times of India формулює ситуацію так: два лідери намагалися відремонтувати напружені стосунки, але досягнуто дуже мало конкретного, адже не було вирішено до кінця складні питання з податками (на американський бізнес у країні), з тією ж ядерної угодою і торгівлею. Оцінка з боку Washington Post була більш оптимістична. За її словами, США та Індія за підсумками візиту уклали нехай скромний, але «альянс щодо боротьби з глобальним потеплінням».

Високорівнева індійсько-американська зустріч дала певні результати, але здебільшого це лише наміри або заяви лідерів, країнами не було підписано будь-якого офіційного угоди про співпрацю або інвестиціях. Візит був спрямований більше на відновлення атмосфери довіри та визначення основних напрямків розвитку двостороннього співробітництва у сферах економіки і безпеки, аніж на конкретні результати [4].

Отже, можемо припускати, що у майбутньому Нарендра Моді піде на зміцнення американсько-індійського стратегічного партнерства, незважаючи на недавні особисті проблеми у відносинах з Вашингтоном, адже КНР продовжує нарощувати військову могутність та свою присутність як на морських просторах, так і на спірних з іншими азійськими країнами територіях.

Література

1. Аналитический обзор: Визит премьер-министра Индии в США и тенденция развития индийско-американских отношений // Международное радио Китая. – 2014. – 02.10. – Режим доступа: <http://russian.cri.cn/841/2014/10/02/1s525841.htm>
2. Винай Шукла Нарендра Моді и США / Винай Шукла // Российский совет по международным делам. – 2014. – 10 октября. – Режим доступа: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=4552#top
3. Денисов И. Индия хочет видеть в США партнера, а не арбитра и наставника / И. Денисов // Российский совет по международным делам. – 2014. – 10.10. – Режим доступа: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=4550#top
4. Терехов В. Нарендра Моді активизирует индийскую внешнюю политику / В.Терехов // Новое Восточное Обозрение. – 2014. – 10.10. – Режим доступа: <http://ru.journal-neo.org/2014/10/10/rus-narendra-modi-aktiviziruet-indijskuyu-vneshnyuyu-politiku/>
5. Терехов В. О внешней политике Индии при Нарендре Моді [Електронний ресурс] / В. Терехов // Российские тенденции. – 2014. – 19.06. – Режим доступа: <http://rostend.su/?q=node/1799>
6. Шароградский А. Планы Моді [Електронний ресурс] / А. Шароградский // Радио Свобода. – 2014. – 26.05. – Режим доступа: <http://www.svoboda.mobi/a/25398433.html>

СУСПІЛЬСТВО В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ВІЗІЯ У. БЕКА

Людство увійшло в епоху нового переділу світу, докорінної зміни світового порядку і центрів впливу. Актуальність теми дослідження обумовлена неоднозначністю сучасних глобальних політичних процесів і необхідністю пошуку нової парадигми суспільного розвитку.

Однією з таких спроб, знайти оптимальну модель розвитку сучасного світу, стала теорія «суспільства ризику», яка описує якісно новий етап розвитку глобального співтовариства.

Генезу та сутність феномена «суспільства ризику» описували У. Бек, Е. Гіденс, Н. Луман та інші.

«Глобальне суспільство ризику» – поняття, що використовується для опису сучасних суспільств, які увійшли в стадію пізнього або високого модернізму, коли процес виробництва матеріальних і соціальних благ супроводжується систематичним відтворенням загроз, небезпек і ризику. На даний час суспільство ризику об'єднує сукупність концептуальних положень, що відображають якісні зміни товариств, буття і свідомості, викликані процесом модернізації [4, с. 300–302].

За аналогією з виробництвом в індустріальному суспільстві, ризик у «суспільстві ризику» проходить фази виробництва, розподілу і споживання. Слід відзначити, що на останній стадії відбувається акумуляція ризику, що призводить до нового циклу його розповсюдження. Виробництво ризиків виникає у всіх сферах життєдіяльності суспільства – економічної, політичної, соціальної.

У. Бек стверджує, що суспільство ризику є політично нестабільним. Через постійне відчуття загальної небезпеки довіра до державних інститутів та організацій стрімко падає. А в умовах перманентної кризи, непередбачуваності політичних дій та перетворення самої державної влади в основне джерело ризиків створюється підґрунтя задля економічної та соціальної деградації суспільства. Тому У. Бек не виключає можливості повернення до авторитарних і тоталітарних режимів як більш ефективних у нагальних умовах.

Важливе місце у концепції У. Бека відводиться феномену глобалізації ризиків.

Досить лише згадати космополітичні події, які змінили світ за останні 25 років – 11 вересня, поточну фінансову кризу, триваючі зміни клімату, ядерна катастрофа на Фукусімі, яка загрожує довгостроковими наслідками, незавершена «Арабська весна», безстрокова криза євро, рух «Захопи Уолл-стріт» – усі ці події пов'язані, щонайменше, двома загальними рисами:

(1) вони відбувалися і відбуваються абсолютно несподівано, тобто знаходяться за межами наших політико-соціологічних категорій і нашої уяви; (2) вони транснаціональні або глобальні за своїм масштабом і за своїми наслідками [5, с. 1].

Науковець звертає увагу на кризу національного світобачення та методологічного націоналізму як такого. Соціальні та політичні актори повинні діяти та приймати рішення в умовах глобальної фінансової кризи та нести відповідальність за їх делокалізовані наслідки. У зв'язку з цим великі зусилля експертів направлені на виведення нових правил гри за якими глобальний правопорядок повинен легітимізуватися та встановитись на тривалий термін.

На думку Е. Гіденса, «Глобалізація реструктурує способи нашого існування у світі, до того ж на глибинному рівні. Вона насувається із Заходу, несе на собі виразний відбиток американської політичної й економічної потуги та є надто нерівномірною за своїми наслідками. Глобалізація такою ж мірою впливає на повсякденне життя, як і на події, що відбуваються у світовому масштабі. Традиційна сім'я під загрозою, вона змінюється і буде змінюватися й надалі. Інші традиції, на кшталт тих, що пов'язані з релігією, також зазнають значних трансформацій. Фундаменталізм виникає у світі, де гинуть традиції» [2, с. 111].

Аналізуючи вплив глобалізації на національні держави і на національний інтерес, Т. Фрідмен пише, що «глобалізація – це безперервна, безкомпромісна інтеграція ринків, національних держав та технологій до такого рівня, який робить можливим більш швидкий, глибокий та дешевий рух індивідуумів, корпорацій та національних держав до світового співтовариства та зворотний рух його до індивідуума, корпорації та нації-держави» [3, с. 110].

Висувається чимало гіпотез щодо майбутнього національних держав. Безперечним є те, що вони трансформуються, а паралельно відбуваються процеси роздержавлення права, неолібералізації країн та самолегітимації капітала, де економічна влада перетворюється на владу політичну [1, с. 52–64].

Конфронтація державної стратегії та стратегії капітала є провідною ідеєю праці Ульріха Бека «Влада та її опоненти в епоху глобалізму». Автор упевнений, що держави все більше піддаються зовнішньому контролю фінансових еліт, чий інтерес не є стійким і не прив'язний до національного походження.

Глобальний капіталізм стає загрозою демократії, посилює соціальну нерівність та небезпеку. Тобто глобальні політичні процеси опиняються залежними від позиції транснаціональних банківських корпорацій, що підтверджує існування наддержавної системи управління. З цього випливає справедливе зауваження щодо обґрунтування необхідності національних держав як таких і того, яке положення матимуть права людини у новому світовому порядку.

Сам У. Бек наголошує, що національні держави не зникнуть, але зазнає значних змін поняття суверенітету. Слід розуміти хибність тієї думки, що функціонування держави зводиться лише до економічної політики, не можна

відкидати того факту, що держава завжди переслідує геополітичні військові цілі та інтереси.

Науковець прогнозує транснаціональне відродження політики і подальший розвиток демократії, але за умови прозорості та відповідальності у прийнятті рішень. На жаль, він говорить, що такий сценарій може справдитися після спустошливої війни або нескінченного тероризму, якщо людство не піде шляхом переговорів і договорів.

Отже, праці Ульріха Бека можна розцінювати як спробу надати рекомендації урядам національних держав та громадянам, щодо того, яким чином спрямовувати свої зусилля в епоху глобалізації та «суспільства ризику». Зміни світового порядку вже відбуваються і багато процесів є складно контрольованими, але завдяки консолідації економічної і політичної еліти стає можливим утворення більш ефективної системи безпеки та підвищення суспільного благополуччя.

Література

1. Бек У. Власть и ее оппоненты в эпоху глобализма. Новая всемирно-политическая экономия / Пер. с нем. А. Б. Григорьева, В. Д. Седельника; послесловие В. Г. Федотовой, Н. Н. Федотовой. – М.: Прогресс-Традиция; Издательский дом «Территория будущего», 2007. – С. 464
2. Гидденс Э. Последствия модернити / Э. Гидденс // Новая постиндустриальная волна на Западе. – М.: Academia, 1999. – С. 631.
3. Жизнь в обществе глобального риска – как с этим справиться: космополитический поворот [Електронний ресурс] / У Бек, Бек У. – Режим доступа: www.gorby.ru/userfiles/lekcija_ulrih_beka.pdf.
4. Социологический словарь / отв. ред. Г.В. Осипов, Л.Н. Москвичев. М, 2014. – С. 589.
5. Фрідмен Т. Л. Лексус і оливкове дерево. Зрозуміти глобалізацію / Т. Л. Фрідмен. – Львів, 2002. – С. 622.

Решетник О.В.

*студент факультету правової політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ ЯК ФАКТОР ГОМЕОСТАЗИЗУ ДЕРЖАВИ

Місцеве самоврядування, як децентралізована форма управління суспільством є найбільш природною й історично обґрунтованою формою управління державою. На сьогоднішній день це являється одним з найболючіших питань суспільного життя України, адже саме надмірно

централізована влада і є однією з основних причин гальмування розвитку суспільства загалом і кожного (політичного, економічного, соціального, культурно-освітнього й інших) з аспектів громадського життя. А надмірна централізація коштів на державному рівні ставить у цілковиту залежність від державного бюджету реалізацію місцевими органами влади покладених на них функцій.

Проблема децентралізації влади та місцевого самоврядування є актуальною вже протягом тривалого періоду й неодноразово розглядалася в офіційних джерелах, наукових статтях, монографіях і дисертаціях такими авторами, як: А. Матвієнко, В. Павліченко, Д. Нинько, М. Рюмочкин, Г. Макаров, та ін.

За певного розмаїття думок практично всі автори доходять висновку, що одним із головних завдань адміністративної реформи є забезпечення поступового переходу від централізованого до децентралізованого державного управління шляхом передавання територіальним громадам та їхнім органам необхідних повноважень і матеріально-фінансових ресурсів для самостійного розв'язання ними значної частини громадських справ, що стосуються інтересів місцевого населення, а її метою – зміцнення основ народовладдя через підтримку місцевого самоврядування як однієї з підвалин демократичного ладу (Матвієнко А. Місцеве самоврядування як ключовий суб'єкт децентралізації влади [Електронний ресурс] / А. Матвієнко . // Віче. – 2008. – №10. Режим доступу до ресурсу: <http://www.viche.info/journal/959/>).

Децентралізація влади характеризує процес трансформації механізму реалізації владних повноважень у системі державного управління, яка складається з керуючої підсистеми (суб'єкти управління) й керованої підсистеми (об'єкти управління) та взаємодії суб'єктів та об'єктів управління.

Даний процес являється фактичною передачею частини функцій та повноважень її центральних органів органам місцевого самоврядування, розширення та зміцнення прав і повноважень територіальних громад з одночасним звуженням прав і повноважень відповідного центру, відповідно чим більше децентралізовано владу тим більш гнучка система управління та розвинуті демократичні інститути (міцніша сама демократія).

З самого початку становлення України, як незалежної, суверенної та правової держави ми успадкували централізовану систему влади, а це означає: концентрація влади в одній інституції, максимальна передача фінансів «нагору», їх перерозподіл «вниз» в ручному режимі, повна залежність територій від центру, розбалансована система місцевого самоврядування, слабкі громади та ін.

Так, така система має певні плюси при авторитарному та тоталітарному політичному режимі але при демократичному режимі правління, як показала наша історія розвитку, так і багатьох інших європейських країн, дана система управління є неефективною й може суперечити демократичним

принципам. Тому ми чітко бачимо, що децентралізації влади нам необхідна для формування ефективної влади, інакше неможливо реалізувати потужності та людський потенціал України для досягнення належного рівня якості життя її громадян.

Говорячи про процес децентралізації необхідно розрізняти його з процесом федералізації адже ці два процеси не є тотожними.

Слід зазначити «на думку багатьох науковців, процес децентралізації державних функцій складається з двох компонентів: деконцентрації та деволюції. *Деконцентрація* – один із способів адміністративної організації, яка здійснюється в централізованій державі шляхом передання повноважень відповідним особам у територіальних одиницях. На деконцентровані повноваження може значною мірою впливати вищий орган управління» (Варналія З. С. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: Монографія / за ред. З.С. Варналія. – К.: НІСД, 2007. – С. 101).

Деволюція – це надання прав органам місцевого самоврядування приймати рішення й вести самостійну фінансову та управлінську діяльність.

Говорячи про децентралізацію влади в Україні, а саме перерозподіл влади між державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування прийнявши при цьому тільки відповідні закони, варто зазначити, є неможливим без внесення змін до самої Конституції України.

В наш час на органи місцевого самоврядування перекладається лише відповідальність за розподіл бюджетних коштів і жодних реальних можливостей управління цими коштами у міру необхідності, відносно потреб області чи району. Так, в нас існує субвенція яка є дотацією для підтримки місцевих бюджетів у певних цілях але досить бюрократичний порядок її узгодження, й непотрібно забувати про суб'єктивний чинник, призводить до нерівномірного й необґрунтованого розподілу субвенцій між регіонами, що в подальшому призводить до занепаду певних регіонів.

Формування державного бюджету має відбуватись з низу до гори, тобто розпочинатися цей процес повинен із наповнення місцевих кошторисів. (Павліченко В. Децентралізація державної влади – реальний крок до територіального розвитку [Електронний ресурс] / В. Павліченко // Віче. – 2009. – № 4. Режим доступу до ресурсу: <http://www.viche.info/journal/1314/>).

Децентралізація повинна бути направлена на забезпечення належного функціонування місцевого самоуправління, а не державного управління, повинні бути чітко визначені області і їхні повноваження зокрема в розподілі грошовими ресурсами.

Таким чином, яким би тяжким і тривалим не здавався процес децентралізації в результаті він принесе розвиток, реальну можливість безпосереднього впливу територіальних громад та ефективний контроль за виконанням функцій органів місцевого самоврядуванням.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ ПОЛЬЩІ

Кожна держава сприймається світом через призму інформації, тому для кожної країни формування позитивного іміджу є ознакою стабільності та важливого політичного місця у всьому світі. Вдало сформований імідж є показником успішності в політичній, економічній та соціальній сферах. То що ж таке політичний імідж? На думку Д. Ольшанського – це уявний образ певної держави, що формується у свідомості громадян країни та закордонної аудиторії [1].

Загалом, до політичного іміджу можна віднести все, що пов'язане з діяльністю держави та його політичного апарату: імідж політичного лідера, імідж політичної еліти, політичного режиму, імідж релігійних стосунків, зовнішньополітичних актів, культурно-історичні факти та ін.

Тож детальніше розглянемо імідж Польщі у декількох сферах. По-перше, політична сфера. Як ми знаємо, Польща є членом Європейського Союзу, НАТО, Ради Європи, ООН, ОБСЄ та ін., організацій що сприяє підвищенню її авторитету на міжнародній арені. Для Польщі вступ до ЄС приніс багато позитивних факторів, що сприяло тому, що про цю державу заговорили як про стабільну та розвинену європейську країну.

Сьогодні нема поляка, який би не відчув реальної користі для себе від членства країни в Європейському Союзі. То ж не дивно, що Польща належить до числа країн найбільших євроентузіастів. Числа говорять самі за себе –десять років Польщі в Європейському Союзі це період економічних успіхів. ВВП – показник багатства країни, з 2004 року зріс на третину, а безробіття знизилось з 19% у 2004 до 9% у нинішньому році, частково завдяки відкриттю для Польщі ринків праці інших країн ЄС. З членством у ЄС співпало циклічне пожвавлення економіки у 2005-2008 роках.

Польська економіка швидко європеїзується – виготовляються товари для інших країн та купуються імпорتنі. Від вступу країни до ЄС, завдяки відміні торговельних бар'єрів між Польщею та країнами Спільноти експорт та імпорт подвоїлись, а обороти закордонної торгівлі зросли зі 136 до 259 млрд. євро. Якщо у 2003 році на ринок ЄС надходило майже дві третини експорту польських продуктів харчування, то у 2007 році – уже понад 80% [2].

По-друге, діяльність у сфері Public Relations. Діяльність Міністерства економіки Польщі у сфері PR зосереджується на формуванні позитивного іміджу польської економіки завдяки наступним заходам:

- а) на закордонному ринку

1. лобістська діяльність, скерована на просування економічних інтересів Польщі;

2. ініціювання й організація семінарів з питань економічної співпраці з Польщею;

3. поширення інформації про польську економіку серед представників міжнародної суспільної думки (головним чином через контакти із зарубіжними ЗМІ);

4. формування іміджу Польщі як місця для вигідного вкладання міжнародних інвестицій.

б) на польському ринку

1. підвищення рангу заходів і промоційних акцій завдяки патронату міністра економіки або Міністерства економіки;

2. інформування за посередництва польських мас-медіа про експортну політику уряду (зокрема про такі проекти, як створення Польських Домів чи *TISPE*) [3].

По-третє, більш детально про іноземні інвестиції. Їх кількість завжди свідчить про стабільність держави не тільки в економічній сфері, а й в політичній. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ), які залучаються в економіку Польщі, сьогодні є каталізатором прискореного економічного та соціального розвитку країни. Перед вступом до ЄС у 2003 р., приплив прямих іноземних інвестицій до Польщі складав лише 3,7 млрд євро Рекордним роком припливу ПІІ в економіку Польщі був 2007 р. Глобальна вартість капіталу, вкладеного у вигляді прямих інвестицій у цей рік склала близько 17,2 млрд євро. Труднощі, пов'язані з фінансовими проблемами єврозони призвели до зниження інтересу інвесторів в Польщі у 2012 р. Приплив ПІІ зменшився до 4,7 млрд євро. Важливим є той факт, що в результаті приєднання до ЄС інвестуванням у Польщі цікавиться щоразу більший відсоток підприємств із сектора малих спільних підприємств. Зростаючим попитом користується сфера послуг [4].

Інтегральним показником, який характеризує рівень життя населення країни, є індекс людського розвитку (ІЛР). Значення ІЛР Польщі на 2012 р. становить 0,821, що свідчить про дуже високий рівень людського розвитку країни. У рейтингу такий показник ІЛР ставить країну на 39 позицію серед 187 країн. Серед країн Центрально-Східної Європи дуже високий ІЛР поряд з Польщею мають Угорщина, Словаччина, Чехія, Естонія, Греція [5].

На імідж держави може вплинути будь-який фактор. Для політиків навіть невеликий інцидент може стати інструментом для політичної гри. Так, наприклад, інцидент під час Маршу Незалежності 2013 року, що викликав суперечки на міжнародній арені з боку Росії, яка вимагала офіційного вибачення з боку Польщі. Але, зазвичай, такі події не мають серйозних наслідків для держави, адже понад 85% населення Польщі пишаються своїм громадянством і своєю країною.

Робота з формування позитивного іміджу Польщі у світі ведеться багатопланово. Але основну роль у цьому процесі відіграє політична

діяльність Міністерства закордонних справ Республіки Польща, зокрема, через цілу мережу програм і заходів.

Найновіші з таких програм: Східне партнерство (польсько-шведський проект, скерований на зміцнення співпраці ЄС зі східними сусідніми державами) та Польська допомога (проект, який передбачає допомогу країнам, що розвиваються, у їх прогресі, а також підтримку в галузі розбудови та зміцнення демократії, моніторингу і оцінку ситуації з дотримання прав людини і основних свобод громадянина, зміцнення незалежності інституцій громадянського суспільства [6].

Література

1. Качинська Н. Політичний імідж держави: структурні та комунікаційні компоненти феномену / Наталія Качинська [Електронний ресурс] // журнал «Віче». – режим доступу: <http://viche.info/journal/1738/>
2. Польща в Європейському Союзі: баланс п'яти років / [Електронний ресурс] // портал «Вголос». – режим доступу: http://vgolos.com.ua/articles/polshcha_v_yevropeyskomu_soyuzi_balans_pyaty_rokiv_106403.html?print
3. Стеч Я. Інструменти підтримки польського експорту / Януш Стеч [Електронний ресурс] // Інтернет-холдинг Олега Соскіна. – режим доступу: <http://soskin.info/ea/2001/9/20010986.html>
4. Мандрик П. Особливості соціально-економічного розвитку Польщі після вступу до Європейського Союзу / Павло Мандрик [Електронний ресурс] // Сайт «Актуальні проблеми краєзнавчої науки». – режим доступу: <http://internationalconference2014.wordpress.com/2014/10/08/>
5. Human Development Report of Poland 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://hdr.undp.org>
6. Бублик Л. Імідж – по-польськи «візерунок». Як Польща підносить себе за кордоном / Людмила Бублик [Електронний ресурс] // Інститут професійного лобювання та адвокати. – режим доступу: <http://lobbying.in.ua/content/чудова-стаття-українського-дипломата-про-імідж-польщі>

Самойлова Л.

аспірант

Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України

ПІВДЕННО-АФРИКАНСЬКА РЕСПУБЛІКА: ГОЛОВНІ НАПРЯМИ ВНУТРІШНЬОГО ТА ЗОВНІШНЬОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У сучасному світі Південно-Африканська Республіка вважається державою, яку з 1994 року і до цього часу очолює керівництво нової якісної формації. Стратегічний політичний курс країни продовжує спрямовуватися на

зміцнення демократії, забезпечення миру і політичної злагоди, подолання деяких негативних наслідків колишньої системи апартеїду, побудову багатонаціонального толерантного суспільства. Країна перспективна – з ринковою економікою і багатими покладами корисних копалин. Важливою складовою її геополітичного сходження є «використання власне політико-географічного розташування держави, врахування сухопутних, морських та інших природних кордонів і соціокультурних зв'язків із сусідніми державами, а також складових інформаційно-комунікативного простору, мережі наземних, водних, морських та повітряних транспортних сполучень» [1].

У зв'язку з досягненням у сфері захисту прав людини, Південній Африці надається значна політична і фінансова підтримка з боку провідних партнерів світу. А це свідчить про сталість тих позитивних процесів, які відбулися за останнє десятиліття. Проте, поряд із позитивними зрушеннями, існують проблеми, які потребують постійної уваги та пошуків їхнього вирішення. За офіційними даними понад 30 відсотків населення країни хворіє на СНІД, живе в умовах високого рівня криміногенності, бідності та надзвичайно строкатого розшарування. Отже, постає питання: чи може така країна послідовно слідувати головним Цілям Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) [2].

Для того, щоб точніше орієнтуватися в єдиному, але далеко не однорідному потоці глобалізації, слід зазначити низку суттєвих видів цього процесу. Зокрема, науковці вирізняють історичну, політичну, фінансову, економічну, промислово-виробничу, демографічно-міграційну, інформаційно-культурну, екологічну, епідеміологічну, науково-технічну, особистісну і злочинну глобалізацію [3].

З історичної точки зору, глобалізаційні зміни для Південної Африки розпочались з прибуттям на її землі голландських та британських колонізаторів. З одного боку – це були позитивні цивілізаційні процеси, а, з другого – расове приниження та сегрегація корінного населення. Хоча за політики останнього ПАР зазнала міжнародних санкцій: її виключили з багатьох міжнародних організацій, забороняли брати участь в Олімпійських іграх. Однак епоха колоніалізму залишила по собі розвинену економіку, що згодом за сприятливих умов дало поштовх до кардинальних змін. На додаток до важливого геостратегічного розташування Південної Африки, загальну характеристику країни доповнюють також її економічні та культурні досягнення, вельми активна роль неурядових організацій, громадських рухів, церкви, ЗМІ.

Стрімкий економічний розвиток безумовно приніс для ПАР значні переваги і на світовій арені. Нині вона вміло дотримується правил нової глобальної економіки. Важливе значення для макроекономічної стратегії Уряду країни має залучення міжнародних інвесторів та створення для них сприятливого середовища. Сьогодні ВВП ПАР на душу населення становить 11000 дол. США, а темп зростання – 3,2 відсотки (2013 р.).

Важливу роль безумовно відіграє політико-гуманітарний та особистісний чинник. Постать першого Президента Нельсона Мандели, його

справи продовжують бути своєрідним політичним символом, джерелом натхнення. Розглядаючи зовнішнішньо-політичні зміни, треба зазначити, що з одного боку її міжнародні відносини зводилися до боротьби з ідеологією комунізму, з другого – увесь світ засуджував її за власну політику апартеїду. Припинення «холодної війни» змінило зовнішні політичні вектори, а поступове запровадження демократичних принципів всеохоплюючої Програми «Відродження Африки» загалом вплинуло на внутрішні перетворення в самій ПАР.

Глобалізація важкий шлях для багатьох країн, яка «в її світлій і кривавій іпостасях стала реальністю для мільярдів людей»[4]. З метою мінімізувати її негативні наслідки, кожна країна мусить коригувати його з огляду на свої реалії.

Для вирішення зовнішніх і внутрішніх питань держав, для захисту своїх інтересів, національні уряди вступають в політичні та економічні блоки з сусідніми країнами. Зокрема, південноафриканський уряд зіграв свого часу ключову роль у формуванні Африканського Союзу та його стратегічної програми НЕПАД. Гарним прикладом такої партнерської інтеграції є САДК.

Позитивними зрушеннями є дотримання ПАР міжнародних домовленостей стосовно зменшення викидів CO₂ протягом наступних 10 років до 34 відсотків, хоча така заява не влаштовує південноафриканську палату гірництва, корпорацію Еском та корпорацію Сасул, які займають ключові позиції в гірничодобувній галузі. Гірництво залишається однією з ключових галузей економіки країни. Експорт мінеральної сировини приносить 15 млрд. дол. США щорічно і є основою соціально-політичної стабільності.

Міжконтинентальні природні виклики тут також дуже чуттєві: танення льодовиків в Антарктиді, обміління океанів й замулення водних ресурсів, наступ пустелі, людський фактор (незаконне знищення популяцій носорогів та слонів).

Проблеми у сфері зайнятості притаманні будь-якій країні, не оминають і Південну Африку. Число безробітних в країні дуже високе, яке за інформацією «Efficient Group in Pretoria» тільки за три місяці 2009 року зросло з 3,87 до 4,18 мільйонів, а загальний рівень зріс до 25 відсотків [5]. Відповідно до існуючої Розширеної Програми громадських робіт, за останні 5 років в ПАР було створено 3,7 мільйонів робочих місць та очікується створити ще 6 мільйонів протягом наступних п'яти років [6].

З одного боку глобальні процеси відкривають для сучасних країн нові можливості, і у той же час вимагають нових зусиль. Як приклад, масштабні будівельні роботи для проведення Чемпіонату світу з футболу в 2010 році. На його підготовку країна витратила 4,6 млрд. дол. США, з яких понад 2 млрд. дол. США було вкладено в об'єкти інфраструктури та 1,3 млрд. дол. США – на будівництво стадіонів [7].

Поліпшення інфраструктури охорони здоров'я для бідних південноафриканців – ще одне із нагальних завдань глобального порядку

денного. Катастрофічна ситуація з поширенням СНІДу не покращується. Стосовно водопостачання, то всі водні ресурси в ПАР монополізовані транснаціональною корпорацією французького походження. У результаті половина населення країни не має водопроводу в своїх оселях, а річний обіг цієї компанії приблизно дорівнює річному державному бюджету. Така ж приблизно ситуація характерна і для електропостачання.

Останнім часом проблема освіти, її якості та доступ до неї стає однією з найбільш гострих проблем глобалізації. В країні катастрофічно не вистачає кваліфікованих вчителів для сільських середніх шкіл, а неосвіченість дорослої частини населення, за джерелами ООН, має досить високий показник, як для такої просунутої країни, якою вважається Південна Африка.

Заслуговує на увагу той факт, що ПАР активно бере участь у новому спільному космічному проєкті із запуску супутника Д-33, над яким працює приватна компанія Marcom Aeronautics and Space. За умови достатнього державного фінансування, супутник може бути виведено вже у 2016 році. Протягом найближчих трьох років на цей проєкт планується виділити 22,7 млн.дол. США [8].

Глобалізація для ПАР – це дві сторони монети. З одного боку, країна може піднімати ціни на корисні копалини для постійно зростаючих ринків Китаю та Японії, з іншого – вона змушена імпортувати зерно та олію за постійно зростаючими на світовому ринку цінами. Зростаюча мобільність людей приваблює кваліфікованих робітників, проте, у той же час сприяє зростанню кількості некваліфікованих робітників із Зімбабве, Мозамбіку, Нігерії, Замбії, Лесото, Свазіленду. А це в свою чергу сприяє збільшенню незадоволення південноафриканських робітників, яким доводиться залишати країну і мігрувати в Європу, США, Австралію. Таким чином, спроможність Південної Африки рівноцінно діяти в умовах глобалізації залежить від обсягу її національного потенціалу та її спроможності здійснювати рівнопотужну зовнішню політику. Без реформ та вмілого управління, маючи просто гарну інфраструктуру, ПАР не змогла б досягнути таких економічних показників, та стати країною-локомотивом Африки. Тому очевидним є те, що глобалізація для країни є не метою розвитку, а засобом покращення [9].

Нині у світовій спільноті зміцнюється усвідомлення безальтернативних підходів до ключових глобальних і регіональних проблем, необхідності пошуку солідарних відповідей на загальні для всіх викликів сьогодення [10]. У цьому контексті ПАР особливо виступає за розширення співпраці у форматі Південь – Південь. Така співпраця стає для неї важливим засобом сприяння обміну інформацією, передовим досвідом, науково-дослідних та технологічних досягнень, розвитку навичок і знань у різних галузях, взаємодії у сфері охорони навколишнього середовища, енергетичної безпеки, розвитку спільних модернізаційних проєктів, торгових і промислових зв'язків. У цьому зв'язку не слід також забувати про транспортні можливості, зокрема морську складову, «адже морські порти найбільш відкриті до зовнішнього світу, вони виконують інтегруючу функцію для всієї

транспортної мережі держави» [11]. Тому країна продовжує активно працювати у достатньо новому об'єднанні BRICS, форумах IBSA та NAASP.

Не зважаючи на це, сміливі заяви південноафриканських урядовців щодо реформ глобальних проблем зустрічають хвилю критики всередині країни. Проте, ПАР все ж вдається здійснювати амбітні та швидкі реформи, досягати поставлених цілей та завдань на майбутнє. Південна Африка це унікальна країна, яка поєднує в собі розвиток і відсталість, на яку міжнародне співтовариство покладає великі надії, очікуючи, що саме ПАР, «відкриваючи ворота» до усієї Африки сприятиме економічному зростанню континенту і покращенню глобального економічного становища загалом [12].

Література

1. А.І.Кудряченко Геополітичні виклики сучасної України / А.І. Кудряченко // Стратегічні пріоритети. – 2006. – № 1. С. 172 [Electronic resource] Available from: <http://www.social-science.com.ua/>
2. Цілі Розвитку Тисячоліття [Electronic resource] Available from: http://www.unaids.org.ua/uk/un_support/strategies/MDGs
3. Ю.Щербак Україна: виклик і вибір. Перспективи України в глобальному світі XXI століття / Ю.Щербак // Дух і література. – 2003. С. 32.
4. Beck U. What is globalization? // The global transformation reader. – Cambridge, Polity. – 2000. P.102.
5. South Africa's Unemployment Rate Increases to 23.5% (Update2) By Nasreen Seria and Mike Cohen – May 5, 2009 06:23 EDT Bloomberg.com 2009-05-05 [Electronic resource]. Available from: <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aoB7RbcZCRfU>
6. Address by President Jacob Zuma on the occasion of National Human Rights Day Commemoration, Sharpeville, 21 March 2014 <http://www.dfa.gov.za/docs/speeches/2014/jzum0321.html>
7. Поточні матеріали ПУ в ПАР за 2010 рік.
8. ЮАР готовится создать новый спутник ДЗЗ. Новости космоса. [Electronic resource] Available from: <http://mapgroup.com.ua/news/283-yuar-gotovitsya-sozdat-novyj-sputnik-dzz>
9. Поточні матеріали ПУ в ПАР.
10. Л. Самойлова, Т. Кузьмич БРІКС. Можливості і перспективи / Л. Самойлова, Т.Кузьмич // Зовнішні справи. – 2013. – № 9. С. 28.
11. А.Кудряченко Геополітичні виклики сучасної України / А.Кудряченко // Стратегічні пріоритети. – 2006. – № 1. С.170 [Electronic resource] Available from: <http://www.social-science.com.ua/>
12. Поточні матеріали ПУ в ПАР за 2012 рік.

БЛИЗЬКОСХІДНИЙ КОНФЛІКТ: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ТА СУЧАСНІСТЬ

Близькосхідний конфлікт – це одночасно і регіональна, і міжнародна криза, яка не має аналогів в історії. Головна його особливість полягає в тому, що він не однобічний, а замішаний на багатьох причинах, що створює великі складнощі для його вирішення. Насамперед це історичні, ідеологічні, політичні, релігійні, національні, економічні і територіальні чинники, що зумовили гостроту конфлікту, ворожнечу і запеклість обох сторін.

Історичні мотиви конфлікту виникли ще задовго до того, як на території Палестини у 1948 році була створена держава Ізраїль, історичне коріння якої покладене у цій землі ще у 930 році до н.е. (на території Палестини з X до VI ст. до н.е. існувало Іудейське царство, і з цієї причини ця територія вважається історичною батьківщиною євреїв. Однак із VII ст. н.е. Палестина підпадає під владу арабів, а з XVI ст. – знаходиться під владою мусульманської Туреччини [1]);

Національні та релігійні мотиви конфлікту (в основі національного самовизначення євреїв і арабів лежать не тільки етнічні фактори, але значною мірою – релігійно-політичні. Сіонізму на Близькому Сході протистоїть ідеологія пан-арабізму, та, іноді, – панісламізму. Перша проголошує єдність всіх арабів, друга – єдність всіх мусульман. Наявність та вплив таких інтегруючих і в той же час «виключних» ідеологій загострює протікання конфлікту);

Політичний контекст конфлікту (Із завершенням «холодної війни» настає криза регулюючих засобів конфлікту, що проявилася в ході Першої палестинської інтифади. Суб'єктам конфлікту довелося брати більшу відповідальність на себе, в результаті домовленості, які ними досягалися, ставали нетривалими [2, с. 118]. Сучасний етап близькосхідного конфлікту відбувається на тлі піднесення міжнародного тероризму та активізації боротьби з ним).

Необхідно зазначити, що втручання в конфлікт зовнішніх акторів, в тому числі і великих держав, перетворило конфлікт на комплексний і надзвичайно ускладнило його врегулювання. Оскільки як США, та і Російська Федерація вбачають у регіоні особисті інтереси, не цікавлячись сутність проблеми конфліктуючих сторін.

У ході еволюції близькосхідного питання та у наслідок збільшення динаміки розгляду кризи і диверсифікації формату розгляду проблеми, у міжнародному середовищі склалася необхідність звести всі точки зору «в рамки» одного залу засідання – Організації Об'єднаних Націй. Розгляд

конфлікту в рамках Всесвітньої організації розширило можливості для пошуку варіантів його вирішення. Генеральна Асамблея ООН спрямувала свою діяльність на допомогу палестинцям та євреям у визначенні власної державності, створила всебічну систему надання допомоги біженцям у вигнанні. За час розгляду Близькосхідного питання в ООН було вироблено безліч резолюцій і планів щодо вирішення арабо-ізраїльського конфлікту. Основний їх зміст зводиться до наступного:

1. Відхід Ізраїлю з окупованих у 1967 році палестинських територій.
2. Гарантування заходів забезпечення безпеки всіх держав регіону, включаючи держави, названі в резолюції 181(II)/1947, в межах безпечних і міжнародно визнаних кордонів.
3. Вирішення проблеми палестинських біженців, відповідно до резолюції 194/III ГА від 2 грудня 1948 р. і наступними відповідними резолюціями.
4. Ліквідація ізраїльських поселень на окупованих територіях.
5. Гарантування свободи доступу до святих місць [3, с. 43].

Оцінюючи концепцію ООН щодо арабо-ізраїльського конфлікту, яка міститься у резолюції 43/176, слід відмітити, що вона, по-перше, має всеосяжний компромісний характер, по-друге, враховує всю історію виникнення палестинської проблеми і арабо-ізраїльського конфлікту в цілому; в-третьє, враховує інтереси великих держав і міжнародного співтовариства в районі Близького Сходу, важливого для загальної безпеки і розвитку світової цивілізації в цілому.

Останнім часом на Близькому Сході прослідковується зміна центрів сил, які призводять до дестабілізації як у внутрішньодержавній політиці, так і у зовнішньому середовищі. Цьому сприяють внутрішньодержавні сутички (громадянська війна у Сирії, яка має вкрай малі шанси на дипломатичне врегулювання, хоча правлячий режим спираючись на підтримку Російської Федерації і військову допомогу Ірану і «Хезбалли», в цілому контролює ситуацію, але в нинішніх умовах Дамаск не може грати активної ролі в близькосхідних справах, в першу чергу щодо пошуку вирішення палестинського конфлікту.), терористичні атаки ХАМАСу (події серпня-вересня 2014 року: ескалація конфлікту у Газі, якій передував напад терористичної організації на трьох ізраїльських підлітків), регіональні сутички, ядерне протистояння Ірану та курдський фактор. Якщо Іракський Курдистан в кінцевому рахунку вирішить оголосити свою незалежність, до нього захочуть примкнути населення курдів районів суміжних держав, насамперед Туреччини та Сирії. А створення потужної курдської держави в самому серці Середнього Сходу – це нова геополітична реальність. Його антиарабська та антитурецька орієнтація буде очевидна, що означає неминучий союз з Іраном.

Аналізуючи вищесказане, ми прийшли до висновку, що Близькосхідна проблема сьогодні має комплексний характер, яка включає взаємопов'язані конфлікти: питання державності арабів та євреїв Палестини; створення

держави Ізраїль та її становище в арабському оточенні; проблема Єрусалиму; формування палестинського руху опору як окремого політичного чинника; проблема біженців; суперництво між арабськими державами за лідерство в регіоні; втручання позарегіональних держав.

Таким чином всеосяжне врегулювання близькосхідного конфлікту залишається питанням майбутнього, але процес арабо-ізраїльського врегулювання вже поставив систему регіональних міжнародних відносин перед потребою кардинальних змін, що призвели до реструктуризації регіональних відносин на Близькому Сході, виникнення нового співвідношення сил та формування нових взаємозв'язків між державами регіону [4].

Отже, досягнення миру на Близькому Сході вимагає вирішення в першу чергу таких головних питань як:

1. Законні права двох народів на власну державу.
2. Статус Єрусалима.
3. Ізраїльські поселення та палестинські біженці.
4. Проблема безпеки всіх держав регіону.
5. Усунення від влади, в арабських державах, терористичних угруповань.

Інші питання, пов'язані з арабо-ізраїльським конфліктом, хоча і важливі, але мають порівняно другорядний і підлеглий характер. Будь-яка спроба врегулювання конфлікту має ґрунтуватися на вирішенні п'яти перерахованих проблем.

Література

1. Mitchell G.B. Myths and Facts: A Guide to the Arab-Israeli Conflict [Електронний ресурс] / G. Bard Mitchell. – American-Israeli Cooperative Enterprise, 2002. – 381 p. – Режим доступу: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/myths3/MythsEnglish2012.pdf>
2. Эпштейн А. Д. Войны и дипломатия. Арабо-Израильский конфликт в XX веке / А.Д. Эпштейн. – К.: Дух і літера, 2003. – 216 с.
3. Палестинская проблема: документы ООН, международных организаций и конференций / составитель и автор послесловия Р. Давыдков. – М.: Прогресс, 1984. – 237 с.
4. Коппель О.А. Еволюція близькосхідного конфлікту у світлі його впливу на систему регіональної безпеки [Електронний ресурс] / О.А. Коппель // Віче. – 2009. – № 7. – Режим доступу: <http://helen-koppel.narod.ru/016.htm>

Останчук Г.О.

*кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова*

«ГАРМОНІЯ ТВОРЧИХ ВОЛЬ» В ДЕРЖАВОТВОРЕННІ Ю. ВАССИЯНА

Специфічність української філософсько-історичної думки к. XIX – I пол. XX ст. зумовлена національним контекстом, роздумами над долею етнічних колективів в минулому та сучасності, перспективами на майбутнє української та світової історії, історичним процесом в цілому, безвідносно до його емпіричного наповнення. Осмислення «граничних засад» історичного буття, філософську рефлексію щодо історичного виміру людського існування ми прослідковуємо в творчому спадку українського філософа, політичного діяча, націоналістичного ідеолога Юліяна Вассияна [Див.: 4]. На сьогодні важливим є зрозуміти національний дух історії, осмислити Книгу буття власного народу, пройнятися повагою до землі, котра за словами мислителя «...повсякчас була Марсовим полем Сходу і від пам'ятних часів поглинала в себе кров переможених і переможців на те, щоб із кривавого посіву родились потомні племена її завойовників та її оборонців, росли в тіні її бойових традицій, змагалися і цінили долю своїх батьків і дідів» [2, с. 205].

Ю. Вассиян вважає, що національність є найглибша, найзагальніша і найтривкіша підстава людської соціальності. «Емпіричний зміст нації – це конкретні людські одиниці, що носять у власній духовій будові основну форму своєї соціальності, а тою формою є національність, як самозрозуміла, готова морфологічна властивість її внутрішнього «я» [1, с. 67]. Його теорія підкреслює виключність української нації, визначеної на біологічно-етнічному рівні, та передбачає існування єдиного духовного позаемпіричного принципу, який слугує передумовою нації як емпіричної спільноти. Нація – це результат спеціальних зусиль вольової меншини над пасивним народом, який веде зарозумілий спосіб життя. Це акт чистого життя етносу як просторове існування пасивної матерії. Чиста матерія несвідома своєї природи, призначення, можливостей. Лише у процесі діяльності виникає момент усвідомлення. Природне існування не дає нам зразків дії формотворчих сил історії, «тому життя сліпо тримається власної органічної поверхні, проростає невпинно в земний ґрунт, розгортається простірно...» [3, с. 61]. Простір розуміється як синонімом неісторичності, форма ж як результат реалізації вольових зусиль існує в часі, тобто в історії. Життєва енергія початково притаманна етносу, але, на думку Ю. Вассияна,

вона «всякла в ґрунт». Щодо України, то «гіпноза землі на людську душу досягнула в нас нечуваної сили...», земля – це історичне горе для України. Бо таке існування може привести лише до «стихійного животіння», а не до творчого пориву. Вегетативне існування – це завжди вічна пасивна можливість, для того ж, щоб вона оформилась у національну державу потрібна воля і на її основі державна творчість. Акт державної творчості, дія національного духу є завжди вихід за межі стану вкоріненості в землю. Важливо враховувати двозначність історичних вимірів людського існування, на першому етапі в них присутні «насилення темних сил людської природи», на другому етапі «величне відродження людини», керованої виявом «відродної волі» як універсальної ідеї, для «...творчого прояву своєї повної індивідуальності, устійненої духовно в коренях вічного буття» [2, с. 209]. Національне як колективне та індивідуальне як неповторне не протиставляються одне одному: одне не існує за рахунок іншого, а органічно поєднуються, оскільки існують на рівні єдиного – людської свідомості, в якості її структурних компонентів. І весь сенс національного існування полягає не в ліквідації індивідуального начала, а в «гармонії найбільшого числа творчих волей», що рухаються в напрямі самоздійснення.

Виходячи із міркувань Ю. Вассіяна, нація має дві проекції – просторову «...земля, територія, як доповнення фізичного організму нації, творить разом з тенденцією найвидатнішого біологічного розвитку категорію кількісного виміру...» і творчу «...вона означає волю найдовшого тривання засобом найінтенсивнішого виявлення духово-культурного впливу в часі» 1, с. 70]. Саме творча проекція й становить історичне поле буття нації. Отже, історичність приховується не у просторовій, а у вольовій сфері людини. На відміну від містичних та метафізичних моментів тлумачення походження волі у А. Шопенгауера, де воля – це сліпе хотіння, невіддільне від тілесного існування людини, прояв космічної світової волі; у Ф. Ніцше воля являє собою «волю до волі», поривання до простого самовиявлення у будь-який спосіб; у Ю. Вассіяна єдиним джерелом волі є сама людина. Підґрунтям історичного розвитку є свідомі вольові акти. «Де бракує волі, там нема історії, що є в першу чергу маніфестацією характеру. З волею даний конечно характер, як її оформлений стан, чи радше як особова готовність означеного діяння. Безхарактерність однозначна з безформністю, браком виразу, акценту. Історія є драматичним змагом людських сил за почин і право творити і формувати життя» [3, с. 75].

Ю. Вассіян визначає волю як головну умову існування нації, що повинна боротися, функціонувати в динамічному темпі розвитку. Порівнюючи націю з живим організмом, філософ відводить вольовій активності функцію хребта, на якому тримаються життєві прояви. Воля обов'язково є усвідомленою, завдяки конкретно спрямованим вольовим актам відбувається становлення та функціонування нації, яка отримує можливість зміцнення, формування традиції, протистояння ворогам. Ю. Вассіян постулює важливу роль морального фактора в історії.

Моральність людини впливає не просто з факту її фізичної наявності, для нього джерело людської моральності приховується в трансцендентному авторитетові – Богові.

Історія, у розумінні філософа, є історією не індивідів, а певної спільноти, тобто, нації. Нація – це організм, але не природний, а «штучний», витворений волею еліти. Усвідомлюючи свою належність до певної нації, людина долучається духовним чином до певної спільноти, отримуючи і усвідомлюючи історичний досвід минулого, пов'язуючи його з теперішнім. Так вона може відчуті безпосередній зв'язок із спільнотою на духовному та ідейному рівні, усвідомивши свою належність до певного роду, залишаючись при цьому із своїм «я». Ю. Вассиян вживає поняття «родова свідомість», розуміючи під родом не кровні зв'язки, а духовний, ідейний зв'язок, що об'єднує людей на вищому соціальному рівні, яким є нація. Розкриваючи свою теорію нації через проблему співвідношення одиничного і загального, філософ звертається до інших питань, як проблема ідейної основи нації, її вольових якостей, цілей її існування. Він проголошує національність найбільшою підставою людської соціальності, де наявна національна й духовна єдність і соборність, національна ідея. Для Ю. Вассияна будь-яка нація має певну національну ідею, яка й дозволяє ідентифікувати будь-яке соціальне утворення як націю. Ідея притаманна нації на ментально-психологічному рівні і дає змогу зв'язати минуле з теперішнім, змушує нащадків почути своїх предків, будучи реальним підґрунтям для національної єдності, національної виокремленості. Завдяки національній ідеї, як регулятиву, відбувається об'єднання почуттів, емоцій, думок та прагнень нації. Волевиявлення ідеї відбувається раціонально, маючи конкретну мету – єднання і соборність нації, досягнення нею найвищого рівня духовності, встановлення «моралі переможного чину».

Література

1. Вассиян Ю. І. Ідеологічні основи українського націоналізму // Ю. Вассиян. – Твори: В 2-х т. – Т. 1. – Торонто, 1972. – С. 28–67.
2. Вассиян Ю. Історія і людина [1948] // Українська філософсько-історична думка (перша половина XX століття): Хрестоматія / Укл. В.Артюх. – Суми, 2004. – С. 202–213.
3. Вассиян Ю. Степовий сфінкс [1935-1936] // Ю. Вассиян. Твори. – Торонто, 1972. – Т. 1: Степовий сфінкс. – 287 с.
4. Маркус В. Вассиян Юліан // Енциклопедія української діаспори / Гол. ред. В. Маркус, спів-ред. Д. Маркус. – Нью-Йорк- Чикаго, 2009. – Кн. 1. – С. 86–99.

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ СТУДЕНТІВ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ
INTERNATIONAL ASSOCIATION FOR POLITICAL SCIENCE STUDENTS

Українське відділення як частина світової команди Міжнародної асоціації студентів політичної науки (**скорочено укр. МАСПН, англ. – IAPSS – International Association for Political Science Students**) створене за ініціативою першого локального комітету в Україні на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка у квітні 2009 року. Презентація Міжнародної асоціації студентів політологів в Україні вперше відбулася в рамках Міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Людина. Світ. Суспільство» (до 175-річчя Філософського факультету) 23 квітня 2009 року. Саме тоді було оголошено про створення Українського відділення асоціації з центром у КНУ імені Тараса Шевченка на базі Філософського факультету. Декларацію про її створення підписав Декан Філософського факультету акад. НАН України А.Є. Конверський, Голова НТСА КНУ Олексій Якубін та Віце-президент Міжнародної асоціації студентів-політологів Нікола Зельжекович (Nikola Zeljekovic). Таким чином, це відкрило шлях для формування осередків цієї міжнародної організації в інших ВНЗ України з опорою на загальнодержавний координаційний центр у Київському університеті.

Діяльність МАСПН (Україна) підтримується Науково-методичною комісією з політології при МОН України та безпосередньо її головою проф. Цвихом В.Ф.

В Асоціації існує два типи членства: індивідуальне та колективне. На сьогодні українське відділення складається з шести колективних членів:

- Наукове товариство студентів та аспірантів (Київського національного університету імені Тараса Шевченка);
- Одеське представництво МАСПН (Національного університету «Одеська юридична академія»);
- Дніпропетровське представництво МАСПН (Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара);
- Школа політичної аналітики «Поліс» (Національний університет «Острозька Академія»);
- Львівське представництво МАСПН (Львівський національний університет імені Івана Франка);
- Ліга політологів (Запорізький національний університет)

Основні заходи МАСПН (Україна):

✓ **Національний Конвент** – головний захід МАСПН (Україна), який складається з академічної та організаційної частин. Проводиться раз на рік навесні. Національний Конвент вже відбувався в Одесі (2011), Києві (2012), Острозі (2013). Цього року захід організовується на базі НУ «Одеська юридична академія».

✓ **Всеукраїнський дебатний турнір «Primus inter Pares»** – турнір проводиться спільно з Фондом Фрідріха Еберта серед 12-ти команд з різних ВНЗ України з актуальних соціально-політичних тем. Дебати були проведені в Києві та Одесі у 2013 році.

✓ **Щорічне соціологічне дослідження «Стан політичної науки в Україні»** – моніторинг основних тенденцій розвитку політологічної освіти в Україні шляхом анкетування студентів-політологів з різних навчальних закладів. Проект був вперше реалізований у 2012 році.

Більше інформації про нас:

<http://iapss.org.ua>

<http://onua.edu.ua>

<http://fpps.onua.edu.ua>

НОТАТКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ СТУДЕНТІВ
ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

МАТЕРІАЛИ
ТРЕТЬОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ЧОРНОМОРСЬКІ ПОЛІТОЛОГІЧНІ ЧИТАННЯ

12-13 грудня 2014 року, м. Одеса

Видання та друк – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.
Телефон: +38 0552 399580

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.

Підписано до друку 25.12.2014 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.

Ум.-друк. арк. 9,07. Тираж 100. Замовлення № 0115-114.

Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.